

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

**АДАПТАЦІЯ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

**Матеріали ІХ Всеукраїнської
науково-практичної конференції
24 жовтня 2024 року**

Полтава
2024

УДК 340.11 (477) : 341.1
А28

Редакційна колегія:

І.Є.Криницький, д.ю.н., професор;
В.М. Божко, д.ю.н., доцент;
А.О.Гаркуша, к.ю.н., доцент;
А.І.Козаченко, д.ю.н., доцент
І.А.Тітко, д.ю.н., професор;

Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 24 жовтня 2024 року). Полтава, 2024. 127 с.

Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції висвітлюють теоретичні та практичні аспекти проблем адаптації правової системи України до права Європейського Союзу.

Збірник розрахований на юристів, фахівців державного управління, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів та студентів.

УДК 340.11 (477) : 341.1

*Матеріали друкуються мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.*

*Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
Полтавського юридичного інституту Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого заборонено*

© Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, 2024

ЗМІСТ

ПАНЕЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ..... 7

Yaroslav Halieiev,

EU POSITION ON APPLICATION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED
CONFLICTS: MEASURING THE TEMPERATURE 7

Божко Володимир Миколайович,

ЧИ ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІ МІЖ СОБОЮ УСПІШНЕ ЗАВЕРШЕННЯ
РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ? 10

Козаченко Анатолій Іванович,

КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ПРОЄКТОМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1917 РОКУ 15

Куцепал Світлана Вікторівна,

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ
ОСОБИСТОСТІ 17

Ломакіна Анастасія Андріївна,

СУЧАСНІ ЗАВДАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ..... 20

Любченко Маріанна Іванівна,

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ: ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО? 22

Медвідь Федір Михайлович,

Твердохліб Анатолій Іванович,

Філіпова Оксана Вікторівна,
КОНСОЛІДАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
АДАПТАЦІЇ ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 25

Пашков Віталій Михайлович,

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ У
ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ СФЕРІ: ДОСВІД КРАЇН ЄС 29

Петренко Юлія Володимирівна,

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS
COMMUNAUTAIRE НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 31

Полховська Інна Костянтинівна,

ПРИНЦИП НАЦІОНАЛЬНОЇ РІВНОПРАВНОСТІ В ЧИННОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ 34

Полянський Андрій Петрович,

ДО ПИТАННЯ СТАНДАРТИВ ЄС У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ 37

<i>Похил Олександр Миколайович,</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ АДАПТАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ.....	40
<i>Раданович Наталія Миколаївна,</i> ГІДНІ ПОЛІТИЧНІ УМОВИ ЖИТТЯ ТА ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСОБАМИ ЗАГАЛЬНОДОЗВІЛЬНОГО ТИПУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	43
<i>Рим Олена Михайлівна,</i> ПРАВИЛА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ПОНАДНОРМОВОГО РОБОЧОГО ЧАСУ	47
<i>Славко Анна Сергіївна,</i> ВІПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ: ДОСВІД ЄС.....	49
<i>Смирнов Максим Іванович,</i> РАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНОЮ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЯК УМОВА ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	52
<i>Хрідочкін Андрій Вікторович,</i> НАПРЯМІ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ З АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДО ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	55
ПАНЕЛЬ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ЗАСАД ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	58
<i>Гаркуша Андрій Олександрович,</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	58
<i>Батигіна Олена Михайлівна,</i> ЗАХИСТ АГРОБІЗНЕСУ : НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА	63
<i>Вишневський В'ячеслав Костянтинович,</i> <i>Божко Володимир Миколайович,</i> РОЗДУМИ ПРО МОЖЛИВІСТЬ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ З ТАКОЮ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЮ ФОРМОЮ ЯК ДЕРЖАВНЕ КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО.....	67
<i>Губанова Ольга Валеріївна,</i> ПРИНЦИП ДОБРОВІЛЬНОСТІ МЕДІАЦІЇ ТА ПРИНЦИП САМОВИЗНАЧЕННЯ СТОРІН МЕДІАЦІЇ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ПИТАННЯ	70

Кабальський Роман Олександрович, ЩОДО НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ШЛЯХОМ ВРУЧАННЯ У СПІЛКУВАННЯ ЗАХИСНИКА З КЛІЄНТОМ В АСПЕКТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ.....	73
Качан Яна Віталіївна, АДАПТАЦІЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРАВОВОЇ СИТЕМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	75
Невідома (Петренко) Олександра Володимирівна, ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ	77
Нога Петро Петрович, ЕКОЛОГІЧНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	78
Покровська Анастасія Олегівна, ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ПРАВА СЛІДУВАННЯ ДО СПАДКОЄМЦІВ АВТОРА: НАБЛИЖЕННЯ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	81
Шимко Артем Романович, ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕНСАЦІЇ ПРИМУСОВО ВИЛУЧЕНОГО МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	83
ПАНЕЛЬ 3. НАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ПРИВЕДЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО ВИМОГ ACQUIS EC.....	88
Криницький Ігор Євгенович, ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРИНЦИПУ МАКСИМАЛЬНОЇ ПОДАТКОВОЇ ДОСТАТНОСТІ БЮДЖЕТІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	88
Гнедик Євген Сергійович, ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ З БОКУ КОЛИШНІХ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.....	90
Горпинюк Оксана Петрівна, КІБЕРНАСИЛЬСТВО ЯК ФОРМА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА ЗА КК УКРАЇНИ	93
Гринько Лариса Петрівна, МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА.....	97
Кривонус Олександр Григорович, Бурлака Олександр Ігорович, Карякіна Аліса Олександрівна, ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ (СТ. 364 ККУ)	99
Куц Олексій Євгенович, ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	101

Михайліченко Тетяна Олександрівна, ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ПРАВОВИХ ОСІБ ЗА ФАРМАЦЕВТИЧНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОНУСЖЕННЯ: ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА РЕАЛЬНІСТЬ.....	103
Політова Анна Сергіївна, ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ: ПОГЛЯДИ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ.....	105
Проказка Ганна Анатоліївна, ГААГСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО СУДОВІ РІШЕННЯ 2019 РОКУ	108
Сидоренко Анна Сергіївна, СУЧАСНИЙ СТАН ОХОРОНИ ПРАЦІ.....	111
Тиліпський Дмитро Володимирович, ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ УПОВНОВАЖЕНОЇ ОСОБИ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	113
Тітко Іван Андрійович, МЕЖІ ПРЕДМЕТУ ПЕРЕВІРКИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	116
Тихонова Дар'я Сергіївна, ПУБЛІЧНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ: ПІДПИСАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПУБЛІЧНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ» ТА ЙОГО ПЕРЕВАГИ	118
Юрченко Юрій Борисович, НАЛЕЖНИЙ РІВЕНЬ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ЯК ЧИННИК ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ	120
Любченко Олексій Олександрович, ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ВІДНОСНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРИНЦИПУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВИЩИМИ КОЛЕГІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ	121

ПАНЕЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Yaroslav Halieiev,

University of Tartu,

Junior Research Fellow in Public Law

EU POSITION ON APPLICATION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS: MEASURING THE TEMPERATURE

Since the Russian full-scale invasion of Ukraine, the European Union (EU) has taken a considerable number of measures to ensure the Russian state's responsibility for a violation of Art. 2(4) of the United Nations Charter [1]. The matter of effectiveness and enforceability of the measures can be raised, but it is not under the loop of this paper. The primary inquiry is related to the contemporary EU position on the relationship between International Humanitarian Law (IHL) and Human Rights Law (HRL) within armed conflict.

As it has been observed, “an international organization such as the European Union may be bound by IHL either because its internal law says so, because it has undertaken to respect it, or because customary law is the same for states and international organizations” [2, 415]. In 2009, the Council of the EU introduced European Union Guidelines on promoting compliance with international humanitarian law (Guidelines) [3]. Yet, the Guidelines are not created just for the EU Member States since “[the Guidelines] aim to address compliance with IHL by third States, and, as appropriate, non-State actors operating in third States” [3].

Among the issues that the Guidelines address, one is of particular interest to this paper. Paragraph 12 of the Guidelines states that “[IHL and HRL] are distinct bodies of law and, while both are principally aimed at protecting individuals, there are important differences between them” [3]. The principal distinction, according to the Guidelines, is within the scope of application. IHL is designed to protect civilians in armed conflict and reduce possible suffering, whereas HRL purports to protect individuals “[...] within the jurisdiction of the State concerned in time of peace as well as in time of armed conflict” [3]. Following this line, it seems that the crux of the submission is to maintain separate applications for both branches. Nonetheless, the Paragraph concludes that “[...] the two sets of rules may both be applicable to a particular situation, and it is therefore sometimes

necessary to consider the relationship between them” [3]. Therefore, the idea behind this is not to diffuse the application of IHL and HRL but rather to stress possible complementarity.

The submission about the possible interplay between the IHL and HRL in the Guidelines reflects upon a broader discussion on the “humanisation” of IHL. Accordingly, the “humanisation” of IHL entails “[...] individual criminal responsibility for violating the laws of war, or international humanitarian law (IHL), and recognition that individuals do not lose their human rights even during wartime, or what is now known as armed conflict” [4, 375].

The concept of “humanisation” of IHL has been discussed internationally, particularly by the International Court of Justice (ICJ or Court). In 1996, the ICJ stated that “[...] whether a particular loss of life, through the use of a certain weapon in warfare, is to be considered an arbitrary deprivation of life contrary to Article 6 of the Covenant, can only be decided by reference to the law applicable in armed conflict and not deduced from the terms of the Covenant itself” [5, 240]. Thus, the ICJ confirmed that HRL in armed conflict should be assessed through the prism of IHL and concept of “humanisation” was not accepted. Furthermore, in 2004, the ICJ re-approached the matter. The Court confirmed the application of HRL to armed conflict and submitted that “there are thus three possible situations: some rights may be exclusively matters of international humanitarian law; others may be exclusively matters of human rights law; yet others may be matters of both these branches of international law” [6, 178]. Therefore, the ICJ re-evaluated the relationship between IHL and HRL and advanced possible “humanisation” effect, as well as complementarity approach.

Another track to consider within the “humanisation” effect is the possible accession of the EU to the European Convention on Human Rights (ECHR) following Article 6(2) of the Treaty on European Union [7]. The European Court of Human Rights (ECtHR), on many occasions, has interacted closely with IHL. Furthermore, the position of the ECtHR has evolved drastically over the years since the *Baknovic* case [8]. The latest developments following the cases *Georgia v. Russia (II)* and *Ukraine v. Russia (re Crimea)* deserve particular attention.

In *Georgia v. Russia (II)*, the ECtHR famously stated that “[...] the very reality of armed confrontation and fighting between enemy military forces seeking to establish control over an area in a context of chaos means that there is no control over an area” [emphasis added] [9, para.126]. ECtHR’s “context of chaos” has created even more ambiguity on how to approach the interplay between IHL and HRL [10]. Nonetheless, the ECtHR in *Georgia v. Russia (II)* advanced a harmonic interpretation of both regimes by “[...] [examining] the interrelation between the two legal regimes with regard to each aspect of the case and each Convention Article alleged to have been breached” [9, para.95].

In *Ukraine v. Russia (re Crimea)*, the ECtHR emphasised that “[...] the provisions of the Convention cannot be interpreted and applied in a vacuum. Despite its specific character as a human rights instrument, the Convention is an international treaty to be interpreted in accordance with the relevant norms and principles of public international law and, in particular, in the light of the Vienna Convention on the Law of Treaties. [...] it must also take into account any relevant rules and principles of international law applicable in relations between the Contracting Parties” [11, para.912]. To support its argumentation, the ECtHR relied on its findings in *Varnava and Others v. Turkey* and submitted that “[...] Article 2 of the Convention should ‘be interpreted in so far as possible in light of the general principles of international law, including the rules of international humanitarian law which play an indispensable and universally accepted role in mitigating the savagery and inhumanity of armed conflict’” [12, para.185]. Furthermore, the ECtHR stated that “[it] will therefore consider the rules of IHL, in so far as relied on by the applicant Government, when considering the compatibility of an alleged administrative practice with the Convention right(s) in question. In so doing it will follow the methodology applied in *Georgia v. Russia (II)* and in *Ukraine and the Netherlands v. Russia* [...]” [11, para.918]. Therefore, it is possible to track the evolution of the ECtHR approach towards an interplay between ECHR and IHL, which could further influence the EU position of IHL and HRL within the frame of possible accession.

Lastly, it is important to recall the work of the Working party on public international law (COJUR). COJUR has already published a few reports on the EU guidelines on promoting compliance with international humanitarian law. The latest report was published in July 2023 [13].

In conclusion, I submit that the EU has developed its own position on the interplay between IHL and HRL. Accordingly, even though these two realms of international law are different, they could complement each other in times of armed conflict. This position signals the application of the “humanisation” approach, which can be found in the jurisprudence of the ICJ. Also, considering the EU accession process to the ECHR, the latest practice from the ECtHR regarding the complementarity application of IHL and HRL will have a further impact on the EU's position towards the issue.

References:

1. EU response to Russia's war of aggression against Ukraine, <<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/>>.

2. Marco Sassòli and Djemila Carron, “EU Law and International Humanitarian Law”, in (eds. Dennis Patterson and Anna Södersten) *A companion to European Union law and international law* (Malden: John Wiley & Sons, 2016).

3. Official Journal of the European Union, Updated European Union Guidelines on promoting compliance with international humanitarian law (IHL), 2009/C 303/06.

4. Mitt Regan, “International Law and the Humanization of Warfare.” Ethics & International Affairs 37, no. 4 (2023): 375–90.

5. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, p. 226.

6. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, p. 136.

7. Official Journal of the European Union, Protocol (No. 8) relating to Article 6(2) of the Treaty on European Union on the Accession of the Union to the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, C 202/273.

8. ECtHR, Bankovic and Others v. Belgium and 16 Other States (no. 52207/99, 12 December 2001).

9. ECtHR, Georgia v. Russia (II) (№ 38263/08, 21 January 2021).

10. Gaiane Nuridzhanian, “Control in the context of chaos: the war in Ukraine and Russia’s jurisdiction under the ECHR”, EJIL Talk (22 November 2022).

11. ECtHR, Ukraine v. Russia (re Crimea) (nos. 20958/14 and 38334/18, 25 June 2024).

12. ECtHR, Varnava and Others v. Turkey (nos. 16064/90 and 8 others, 18 September 2009).

13. COJUR, Report on the EU guidelines on promoting compliance with international humanitarian law January 2022 - December 2022, July 2023.

Божко Володимир Миколайович,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

завідувач кафедри конституційного, адміністративного,

екологічного та трудового права,

доктор юридичних наук, доцент

ЧИ ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІ МІЖ СОБОЮ УСПІШНЕ ЗАВЕРШЕННЯ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ?

Реалізація реформи децентралізації в Україні розпочалася 1 квітня 2014 року унаслідок схвалення розпорядженням Кабінету Міністрів України № 333-р «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [1]. Мета цієї реформи –

формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади задля створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Започаткування цієї реформи, з одного боку, стало реакцією на існуючий занепад у сфері місцевого самоврядування, а з іншого – на початок війни, котра прийшла в Україну 20 лютого 2014 року із анексією Автономної Республіки Крим. То ж в умовах війни (навіть під час повномасштабної агресії російської федерації, котра розпочалася 24 лютого 2022 року й триває досі) не припинялася реалізація вищезазначеної реформи.

Ще у 2021 році її підсумки були високо оцінені у Європейському парламенті: «Вітаємо досягнення реформи децентралізації та розширення повноважень муніципалітетів, започаткованої в 2014 році, яка виявилася однією з найуспішніших реформ на сьогодні; позитивно оцінюємо вжиті кроки з метою децентралізації публічної влади та державних фінансів через пакет нормативно-правових актів та їх практичну реалізацію; закликаємо Комісію уважно вивчити деталі реформи децентралізації та потенційно використовувати її як успішний приклад для інших країн» (пункт 17 Резолюції Європейського парламенту від 11 лютого 2021 року щодо виконання Угоди про асоціацію з Україною).

За оцінками європейців саме здійснення реформи децентралізації стало однією із важливих передумов того, що більша частина території України досі залишилася не окупованою, адже ця реформа стала запорукою стійкості територіальних громад.

Проте одночасно із реалізацією реформи децентралізації тривав процес європейської інтеграції, приведення вітчизняного законодавства у відповідність до *Acquis* ЄС. То ж у розпал повномасштабного вторгнення РФ, 28 лютого 2022 року Україна подала заявку на членство в ЄС. 17 червня Європейська Комісія оприлюднила свій висновок щодо заявки України, рекомендувавши Раді ЄС надати Україні перспективу членства в ЄС та статус кандидата, за умови, що буде зроблено певні кроки. 23 червня 2023 року Європейська Рада ухвалила історичне рішення про надання Україні статусу країни-кандидата на членство в ЄС. Європейська Рада запропонувала доповісти про виконання умов, зазначених у висновках Комісії щодо відповідних заявок на членство, в рамках свого регулярного пакету щодо розширення восени 2023 року.

У Резолюції Європейського парламенту від 15 червня 2023 року щодо сталої реконструкції та інтеграції України до євроатлантичної спільноти зафіксовано незмінність позиції Європейського Союзу в тому, що органи місцевого самоврядування є однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму: «Закликаємо український уряд продовжувати зміцнювати місцеве самоврядування та впроваджувати успіх реформи децентралізації в загальну архітектуру процесів ремонту, відновлення та реконструкції України шляхом, зокрема, надання місцевій владі помітної ролі у прийнятті рішень – складання проєктів реконструкції» (пункт 15 Резолюції).

У Резолюцію Європейського парламенту від 29 лютого 2024 року про потребу непохитної підтримки ЄС для України після двох років агресивної війни Росії наголошується: «Закликаємо уряд України продовжувати зміцнювати місцеве самоврядування, реформу, яка отримала значні національні та міжнародні визнання, а також інтегрувати успіх реформи децентралізації в загальну архітектуру процесів відбудови, відновлення та реконструкції України; представники місцевого самоврядування й громадянського суспільства в Україні мають брати активну участь у процесах відновлення й реконструкції і що ці процеси мають відповідати найвищим стандартам прозорості й підвітності» (пункт 27 Резолюції).

У цей же день, 29 лютого 2024 року Європейський парламент та Європейська комісія прийняли Регламент 2024/792 про заснування «Ukraine Facility» [2]. Цей Регламент, згідно із пунктом к) частини другої статті 3, з одного боку спонукає Україну здійснити низку реформ (у тому числі задля «підтримка політичної та адміністративної децентралізації»), а з іншого – містить конкретні заходи щодо її фінансової підтримки з боку ЄС задля «поступового узгодження законодавства України з *acquis* ЄС з огляду на майбутнє членство в Союзі, таким чином сприяючи взаємній стабільності, безпеці, миру і процвітання» (частина 1 статті 34 Регламенту). То ж, відповідно до вищезгаданого Регламенту, Україна мала розробити «План для Ukraine Facility (2024-2027 роки)» (далі – План), який, з-поміж іншого, має: сприяти економічному, соціальному, екологічному та територіальному розвитку українських регіонів і муніципалітетів, а також підтримувати реформу децентралізації в Україні та наближення її до стандартів Союзу. План також має забезпечити залучення муніципалітетів до прийняття рішень щодо використання підтримки в процесі реконструкції на місцевому рівні (пункт 71 Регламенту); «Завершення реформи децентралізації як сталого і незворотного елементу багаторівневого управління в Україні є важливим пріоритетом. Ця реформа має включати чітке розмежуван-

ня повноважень між центральним і місцевим рівнями, відповідні внутрішні структури муніципальних адміністрацій та пропорційну систему нагляду за місцевими органами влади відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування, а також продовження роботи з надання громадам статусу юридичної особи публічного права на основі європейської практики та відповідно до конституційного ладу України» (пункт 72 Регламенту).

Цей Регламент набув чинності з 1 березня 2024 року і передбачає надання Україні до 50 мільярдів євро передбачуваної та гнучкої підтримки на 2024-2027 роки для відновлення, реконструкції та модернізації країни відповідно до її курсу на ЄС. З цієї суми (станом на 30 жовтня 2024 року) 12,4 млрд. євро нашої державі уже виплачено.

Виконуючи свої зобов'язання Україна розробила й погодила із ЄС План, яким передбачено реалізацію 69 реформ та визначено понад 150 кварталних індикаторів їхнього виконання [3]. У цьому Плані особлива увага приділяється завершенню реалізації реформи децентралізації, адже його окремий, дев'ятий розділ має назву «Децентралізація та регіональна політика».

То ж задля завершення реформи децентралізації План передбачає здійснення наступних кроків (у межах Компоненту I Ukraine Facility):

- перегляд законодавства про місцеві державні адміністрації відповідно до стандартів Ради Європи щодо встановлення пропорційної системи адміністративного нагляду за законністю актів органів місцевого самоврядування з боку держави (строк – 1 квартал 2025 року);
- проведення дослідження щодо можливості надання територіальним громадам статусу юридичної особи для більш ефективної внутрішньої організації та управління, посилення їх підзвітності та прозорості (строк – 2 квартал 2025 року);
- розмежування повноважень органів місцевого самоврядування різних рівнів, а також органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади за принципом децентралізації та субсидіарності (строк – 1 квартал 2026 року);
- створення умов для підвищеного рівня залучення та активної участі громадян у процесах прийняття рішень на місцевому рівні насамперед через внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Закону України «Про публічні консультації»;
- посилення розробки та реалізації регіональної політики.

Нещодавно Європейська Комісія оприлюднила щорічний Пакет розширення. Він містить детальну оцінку поточного стану та прогресу, досягнутого Україною упродовж 2024 року [4]. В «Ukraine 2024 Report» констатується: «Після першої міждержавної конференції, про-

веденої у червні 2024 року, аналітична експертиза *acquis* (скринінг) просувається безперешкодно. За умови виконання Україною всіх вимог, Європейська Комісія сподівається на якнайшвидший початок перемовин по кластерах, починаючи із фундаментального, у 2025 році» й наголошується: «Реформа децентралізації повинна просуватися вперед» (с.4); «У зв'язку зі зростанням кількості місцевих військових адміністрацій Україна має законодавчо уточнити критерії їхнього створення. Припинення діяльності органів місцевого самоврядування має бути крайнім заходом; альтернативним заходам безпеки слід надавати перевагу там, де це дозволяє ситуація, особливо на територіях, віддалених від лінії фронту» (с.24); «Для стабілізації місцевої фіскальної бази Україна повинна досягти прогресу в забезпеченні справедливого розподілу ПДФО між громадами, де фактично проживають платники податків, оновити реєстри нерухомості, розширивши таким чином базу оподаткування на місцях, а також запровадити об'єднані адміністративні збори за місцеві послуги» (с.24).

Таким чином, успішне завершення реформи децентралізації та євроінтеграція тісно взаємопов'язані. Сподіваємося, що Україні урешті-решт вдасться не лише виконати усі взяті на себе зобов'язання, зокрема й щодо завершення реалізації цієї реформи, сформувати ефективне місцеве самоврядування та територіальну організацію влади задля створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, аби спонукати громадян України повертатися додому, але й, спираючись на міжнародну підтримку, перемогти у війні.

Література:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.

2. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R0792&qid=1731147462953>.

3. План для Ukraine-facility (2024-2027). URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>.

4. Ukraine 2024 Report. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf.

Козаченко Анатолій Іванович,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін,

доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ПРОЄКТОМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1917 РОКУ

Наприкінці XIX ст. фундаментальні положення щодо демократичних принципів запровадження місцевого самоврядування в Україні сформулював засновник новітнього вітчизняного конституціоналізму М. Драгоманов. Конституційні ідеї М. Драгоманова набули розвитку у працях М. Грушевського, який розробив засади теорії демократичної, соціальної, правової держави, яка спирається на національно-персональну автономію та місцеве самоврядування.

Після перемоги лютневої 1917 р. революції серед національних політичних партій і громадських організацій не існувало одностайності щодо формування в Україні нової системи місцевого самоврядування. Так, зокрема, серед лідерів УЦР виникла дискусія стосовно того, чи потрібно підтримувати реформовані Тимчасовим урядом Росії земства, чи запровадити власну систему місцевого самоврядування. Провідні політичні партії, котрі мали найчисельніші фракції у складі УЦР (Спілка українських автономістів-федералістів, Українська соціал-демократична партія, Українська радикально-демократична партія, Українська партія соціалістів-революціонерів), не мали чіткої програми запровадження нової системи місцевого самоврядування. Їх ідеї співпадали лише у тому, що система місцевого самоврядування повинна ґрунтуватися на демократичних принципах. Тому навесні 1917 р. УЦР намагалася залучати до процесу державотворення й інші демократичні органи самоврядування і громадські об'єднання, які претендували на владу в регіонах: українські ради, ради робітничих, військових та селянських, громадські комітети.

Після ухвалення III Універсалу УЦР 7 листопада 1917 р. конституційна комісія відновила роботу над розробкою проєкту конституції. Члени комісії підтримували необхідність закріплення у конституції демократичної системи самоврядування, адже III Універсал містив

наказ Генеральному Секретаріату «вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування» – проведення реформи місцевого самоврядування [1, с. 401]. При підготовці проекту конституції комісія керувалася рекомендаціями М. Грушевського щодо статусу УНР, політичного режиму та вищих органів державної влади.

10 грудня 1917 р. УЦР розглянула проект Конституції УНР, за якою Україна мала статус автономії у складі федеративної, демократичної Росії. Проект містив окремі статті, присвячені місцевому самоврядуванню. Так за ст. 6 УНР «надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, додержуючись принципу децентралізації» [2, с. 5]. Діяльність місцевого самоврядування врегульовувала ст. 23 IV розділу «Органи власті Української Республіки». У ній зазначалося, що «справи місцеві порядкують виборні ради і управи громад, волостей і земель» [2, с. 7]. За ст. 9 виборче право наступало із досягненням 20 років. Громадяни УНР отримували рівні виборчі права незалежно від статі, походження, освіти чи майнового цензу (ст. 9-10). Згідно ст. 23 органи місцевого самоврядування у своїй діяльності «не можуть бути обмежені або стиснені ніякими виконавчими органами Республіки» [2, с. 7]. Проект передбачав судові гарантії діяльності місцевого самоврядування. Право скасовувати постанови органів самоврядування, що суперечили Конституції, належало Генеральному суду УНР [2, с. 10].

З метою розширення кола суб'єктів законодавчої ініціативи, проект Конституції УНР 1917 р. визнавав за місцевим самоврядуванням право законодавчої ініціативи. Ст. 37 надавала місцевому самоврядуванню, що налічувало не менше 100 тис. виборців вносити законопроекти до парламенту – Всенародних Зборів [2, с. 8].

Важливою складовою проекту Конституції УНР 1917 р. щодо врегулювання діяльності місцевого самоврядування став розділ VIII «Національні організації», в основу якого було покладено ідею М. Грушевського про «принципи екстериторіальної національно-персональної автономії» [3, с. 40]. Стаття 67 передбачала фінансування Національних Союзів – органів, що забезпечували національно-персональну автономію національних меншин, за рахунок державного бюджету та бюджету місцевого самоврядування. Конфлікти між Національними Союзами та органами місцевого самоврядування мали вирішуватися у судовому порядку [2, с.11]. Зазначені норми набули чинності з прийняттям «Закону про національно-персональну автономію» (ст. 5, 10) від 9 січня 1918 р. [2, с. 99].

Отже, проект Конституції УНР 1917 р. спирався на національні державно-правові традиції та демократичні принципи організації міс-

цевого самоврядування, передбачав запровадження нового адміністративно-територіального поділу і нової системи самоврядування, враховував принципи екстериторіальної національно-персональної автономії.

Література:

1. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали : У 2-х т. Т. 1. (4 березня – 9 грудня 1917 р.). Ред. кол. В.А. Смолій, В.Ф. Верстюк та ін. Київ: Наукова думка, 1996. 587 с.
2. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали : У 2-х т. Т. 2. (10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.). Ред. кол. В.А. Смолій, В.Ф. Верстюк та ін. Київ: Наукова думка, 1996. 421 с.
3. Мірошниченко М. «Закон про національно-персональну автономію» Української Народної Республіки: історичне значення для сучасної конституційно-правової практики України. *Право України*. 2017. № 3. С. 38-45.

Куцел Світлана Вікторівна,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор філософських наук, професор*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ

XXI століття – це ера гаджетів та Інтернету, соціальних мереж та різноманітної машинерії, які видозмінюють природне середовище існування людини, впливають на формування світогляду та створюють новий просторово-часовий континуум – віртуальну реальність, а також генерують появу нових технологічних засобів комунікації. Як наслідок – відбувається ерозія друківаних джерел інформації, трансформується спосіб трансляції та сприймання інформації, книжкова культура замінюється екранною, адже книга в бібліотеці за кількістю відміток про замовлення суттєво програє кількості лайків, які отримує повідомлення у мережі Інтернет або соціальних чатах.

Картина світу людини XXI століття розпадається на химерні фрагменти, світогляд з цілісного та організованого перетворюється на «кліповий», «файловий», основне когнітивне навантаження вислизає з навчально-наукових джерел класичного штибу і опиняється в царині віртуальної мережі, де відповідність істині вже не є засадничим чинником, тому існує велика імовірність отримання так званого «нульового» знання.

Цікавою та навіть трохи моторошною видається ідея А.Крокера та М.Вейнстейна, які пов'язують віртуалізацію з відчуженням тіла (плоті), коли людина в процесі використання комп'ютерних технологій перетворюється на «wired body» (тіло, під'єднане до комп'ютера), яке характеризується лише віртуальною біологічною формою, тобто перетворюється на техноїдну форму життя. [1].

Віртуальна реальність загалом, а соціальні мережі зокрема, стрімко розвиваються та суттєво впливають на розвиток усіх сфер суспільного життя, визначають вектор індивідуального самовдосконалення та саморозвитку людини, суттєво розширюють горизонти пізнавальної та наукової діяльності. Проте, разом з очевидними перевагами, які в когнітивному плані надає віртуальний простір мережі, безсумнівними є й загрози, які чатують на людину, її духовний та психічний стан. Віртуальна реальність представлена кількома різновидами, залежно від систем, які їх породжують, – медіа-реальність, комп'ютерна реальність, художня реальність та ігрова реальність. У просторі кожної з них суттєво змінюються традиційні форми людської діяльності - пізнавальна, комунікативна, виробнича, творча.

Суттєві трансформації захоплюють і сферу науково-когнітивної діяльності, адже в мережі можна знайти величезні масиви (наукової) інформації, яка насправді не має до науки жодного відношення, далека від поняття «істина». Вона є своєрідною «пустою» формою, позбавленою будь-якого сенсу, здатною продукувати лише нульове знання, проте надзвичайно привабливу на перший погляд.

Інтернет-простір надає безмежні можливості для отримання інформації, обсяг якої залежить лише від базової підготовки того, хто цю інформацію збирає, наприклад, якщо людина достатньою мірою володіє іноземними мовами, вона має значно більшу кількість ресурсів, опрацювання яких забезпечить зняття відповідної когнітивної ентропії. Але при цьому варто пам'ятати, що доступність інформації в мережі приховує в собі небезпеку омани, оскільки важко відрізнити істинну інформацію від хибної.

Суттєвим трансформаціям піддаються також і способи пошуку та отримання інформації, відповідно, змінюються форми пізнання і мислення, особистість втрачає звичний зміст реальності, занурюється у звабливий світ віртуального існування, який чатує на неї за мерехтливими екранами різноманітних гаджетів.

Чати та форуми, блоги та Ютуб-канали, Інстаграм та Тік-Ток впевнено витісняють на маргінес повсякденності не лише живе спілкування з друзями та рідними, а й звичні освітні моделі та методики, що, безсумнівно, негативно впливає на становлення особистості, але од-

ночасно, несе й позитивне навантаження, адже відкривається безліч можливостей для самоосвіти та самовдосконалення. «Інформація раніше служила орієнтації людини у світі, нині вона як самостійна система має власні тенденції розвитку. Уміння спілкуватися з інформаційним простором постає як умова ефективного самопізнання і самоствердження людини. Інформація трансформувалася на універсальний засіб впливу на світ, а своєрідний інформаційний вибух обумовив темпи змін самої людини» [2, с.60].

Ще одна загроза полягає в тому, що людина, занурена у інтернет-павутину, ризикує перетворитися на збирача знань, замість того, щоб використовувати отримані знання, вона прагне отримувати якомога більше інформації, при цьому якість отриманого суттєво поступається його кількості. Створюється парадоксальна ситуація, коли, стаючи більш освіченою, людина не стає інтелектуалом, інформація не трансформується в знання, нівелюються когнітивні здібності особистості, зокрема, здатність до критичного аналізу інформації, а в мові починає переважати комп'ютерний сленг.

Отже, завдяки Інтернет-ресурсам та комунікації у мережевому просторі відбувається як становлення наукових систем та створення наукових стратегій, так і породжується небезпека втрати когнітивного капіталу, трансформація суб'єкта, що пізнає, на збирача інформації.

Література:

1.Kroker A. Data trach. The theory of the virtual class. Weinstein M. Montreal, 1994. 176 p.

2.Стасевська О.А. Людина в пошуках ціннісних смислів в контексті культури пост сучасності. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016. № 1 (28). С.58-68.

Ломакіна Анастасія Андріївна,

ННІ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Українського державного університету науки і технологій,

кандидат юридичних наук

СУЧАСНІ ЗАВДАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Головна мета діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України являє собою кінцевий результат, якого намагається досягти Вища кваліфікаційна комісія суддів України, а саме забезпечити формування суддівського корпусу, переведення суддів, а також забезпечення їх належного кваліфікаційного рівня. Завдання, які покладаються на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України конкретизують її мету, а також визначають засоби та шляхи її досягнення з урахуванням особливостей адміністративно-правового статусу.

У першу чергу, мова йде про спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді. Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичну та практичну підготовку судді в Національній школі суддів України. Програму, навчальний план та порядок проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України за рекомендацією Національної школи суддів України. Спеціальна підготовка проводиться протягом дванадцяти місяців за рахунок коштів Державного бюджету України. На період проходження кандидатом підготовки за ним зберігається основне місце роботи, виплачується стипендія в розмірі не менше половини посадового окладу судді місцевого суду загальної юрисдикції. Строк проходження спеціальної підготовки в Національній школі суддів України зараховується до стажу роботи в галузі права (ст. 71 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1]). Слід відзначити, що організація спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді здійснюється на засадах: навчання за єдиною уніфікованою Програмою спеціальної підготовки, затвердженою рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; практичної спрямованості навчального процесу, необхідної для оволодіння кандидатами на посаду судді професійними навичками суддівської роботи; єдності та обов'язковості завдань для кандидатів на посаду судді під час проходження спеціальної підготовки; єдності системи добору та підготовки викладачів та суддів-викладачів; єдності критеріїв та порядку оцінювання прохо-

дження кандидатами на посаду судді спеціальної підготовки (п. 3.2 Положення про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді). Пріоритет практичної підготовки вимагає організації і проведення постійно діючих семінарів з актуальних питань функціонування судової системи. Для цього вкрай потрібна ефективна співпраця із вищими судовими органами, судами апеляційної інстанції.

Завдання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України пов'язані також з періодичним навчанням суддів з метою підвищення рівня їх кваліфікації. Періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня кваліфікації триває: для суддів - не рідше одного тижня на рік протягом усієї трудової діяльності; для суддів, які мали перерву в роботі більше року (за виключенням суддів, відряджених для викладання до Національної школи суддів України), або змінили спеціалізацію - одноразово тривалістю два тижні. У 2013 р. в Національній школі суддів України підвищення рівня кваліфікації пройшли 5976 суддів, а у 2014 р. - вже 3887 суддів. Наприклад 15-16 червня 2015 р. в місті Чернівцях місцевим регіональним відділенням Національної школи суддів України спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні за фінансової підтримки уряду Канади в рамках проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя» було проведено періодичне навчання двадцяти семи суддів місцевих загальних судів з Вінницької, Тернопільської, Хмельницької та Чернівецької областей з метою підвищення рівня кваліфікації на тренінгу з питань застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини під час здійсненні правосуддя [2, с. 9].

Діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України стосується і підготовки працівників апаратів судів та підвищення їхньої кваліфікації. Підготовка працівників апаратів судів триває до одного тижня не рідше одного разу на три роки. Слід відзначити, що підготовка організовується з максимальним врахуванням потреб судової системи, використання можливостей новітніх інформаційних технологій та якомога більшого залучення суддів. Основними формами підготовки є аудиторні заняття, конференції, круглі столи, дистанційне навчання тощо. Основними видами аудиторних занять є: навчальна лекція, практичне заняття, семінари, тренінги [3].

Таким чином, головними завданнями Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є формування суддівського корпусу, переведення суддів, забезпечення їх належного кваліфікаційного рівня. Практичне ж виконання зазначених завдань Вищою кваліфікаційною комісією суддів України реалізується шляхом практичної підготовки кандидатів

на посаду судді з числа осіб, які мають вищу юридичну освіту і відповідають вимогам, встановленим законодавством щодо кандидатів у судді, підвищення кваліфікації суддів, суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя, а також працівників апаратів судів.

Література:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/1402-19>.

2. Ніколайчук С. В. Адміністративно-правовий статус Національної школи суддів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 16 с.

3. Про затвердження Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України : Рішення ВККСУ від 13 жовтня 2016 р. № 81/зп-16 (в редакції від 02 липня 2019 р.). URL: <https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/regulations020719>.

Любченко Маріанна Іванівна,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ: ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Сучасне українське суспільство й гуманізація освіти висувають підвищені вимоги до правосвідомості юристів. Саме від рівня правосвідомості юристів залежить їх соціально-правова, громадянська активність та готовність брати участь у зміцненні законності й втіленні основних демократичних цінностей сучасності. Рівень правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти – важливий фактор їх професійного становлення.

Питання формування правосвідомості у здобувачів вищої юридичної освіти досліджували такі вчені, як О. Петришин, А. Гончаров, С. Кононенко, П. Кравченко, І. Зошій та інші.

Правосвідомість – це сукупність ідей, теорій, цінностей та ідеалів, емоцій, почуттів та правових настанов, за посередництва яких відображається правова дійсність, формується ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямків розвитку правової системи [1, с. 154]. Тобто правосвідомість передбачає погляд на право крізь призму свідомості

людини чи групи людей. Неодмінною умовою якісного виконання професійної юридичної діяльності, незалежно від конкретного виду юридичної професії, є високий рівень правосвідомості фахівців.

Формування та вдосконалення правосвідомості можливе через правове виховання і правову освіту, які повинні здійснюватися через правову пропаганду й агітацію, правове навчання та юридичну практику, індивідуальну виховну роботу й правове самовиховання. Використанням у виховному процесі окреслених шляхів, а також методів позитивного впливу, переконання, наочності, роз'яснення юридичних казусів уможливило формування правосвідомості юриста. Правове виховання і правова освіта юриста – це цілеспрямована й систематична діяльність державних і громадських інститутів, закладів освіти, вплив юридичної теорії і практики на свідомість юриста.

У науці поширеним є підхід, згідно якого виділяють такі три етапи формування правосвідомості юристів, як інформацийний, ціннісний і діяльнісний [2, с. 60]. Завдання першого етапу – надання юристові певного обсягу правових знань. Проте недостатньо мати встановлений запас правових знань, знати норми чинного законодавства, а потрібно розуміти вимоги, цілі, принципи і призначення цих норм. Розвиток і становлення правових поглядів юристів – процес тривалий і складний (від простих спостережень за правовими явищами в суспільному житті до виявлення їх причин, взаємозв'язків, узагальнень морально-правового характеру). На їх основі формуються правові емоції, оцінне ставлення до правових знань, правил поведінки, переконань, які є орієнтиром для визначення способів дій у правовій сфері суспільного життя.

Ціннісний етап відіграє важливу роль у моделюванні поведінки юриста, яка супроводжується аналізом набутих правових знань, усвідомленням основних правових ідей і принципів, визначенням свого ставлення до них, а також формування ціннісних орієнтирів у здійсненні майбутньої професійної діяльності.

Для діяльнісного етапу формування правосвідомості юристів характерне прогнозування своєї соціально-правової поведінки, опанування навичок ухвалювати правильні рішення в складних ситуаціях, застосовувати свої знання на практиці.

Таким чином, формування правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти – це поступовий процес, який має свої етапи й закономірності. Від якості юридичної освіти безпосередньо залежить рівень правосвідомості майбутніх юристів, тому це дуже важливо враховувати при формуванні відповідних навчальних програм.

Щодо показників рівня правосвідомості, то на сьогоднішній день у цьому контексті досить поширеним є компетентнісний підхід, згідно з яким головним результатом сучасної освіти має бути не лише засвоєння знань, а й розвиток відповідних компетенцій в інтелектуальній, соціально-правовій, комунікативній та інформаційній сферах. Згідно з цим підходом правова компетентність юриста визначається як комплексна характеристика, що включає знання, навички, цінності, особистісні установки і способи поведінки [3, с. 72] А. Гончаров та М. Гончаров слушно зауважують, що основними критеріями розвитку правової свідомості студентів юридичного профілю є правові знання, рівень правової освіченості, ставлення до правових норм, стійкість правових переконань, ціннісні орієнтації, сформованість правових установок та виявлена у поведінці відповідність чи невідповідність праву [3].

Отже, високий рівень правосвідомості – це невід’ємна складова успішного здійснення професійної діяльності майбутніми юристами. Вища юридична освіта має цьому сприяти через формування правильних цінностей та настанов у здобувачів освіти, усвідомленню важливої ролі правових інститутів і права загалом у житті людей і функціонуванні держави, а також умінню використовувати їх при прийнятті рішень у професійній сфері.

Література:

1. Загальна теорія права: підручник / редкол.: О.В. Петришин, Д.В. Лук’янов, С.І. Максимов, В.С. Смородинський; за ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2020. 568 с.

2. Кононенко С. В. Психологічні компоненти розвитку правосвідомості майбутніх юристів. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2021. С. 59-63.

3. Зошій І. В. Роль метакогнітивних здібностей у формуванні професійної компетентності юристів. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2017. № 5 (54). С 72-75.

4. Гончаров А.В., Гончаров М.В. Розвиток правової свідомості студентів юридичного профілю. URL: <https://visnyk-jurisuzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/4.pdf> (дата звернення: 19.10.2024 р.).

Медвідь Федір Михайлович,

*Міжрегіональна академія управління персоналом,
доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук,
професор Міжнародної кадрової академії, докторант*

Твердохліб Анатолій Іванович,

*Міжрегіональна академія управління персоналом,
аспірант*

Філіпова Оксана Вікторівна,

*Міжрегіональна академія управління персоналом,
аспірантка*

КОНСОЛІДАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Консолідація правової системи в контексті євроінтеграції України базується на міжнародному досвіді та нормах, встановлених міжнародними організаціями, де Україна активно співпрацює з Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами. В умовах деокупації, яка виступає як процес в царині політико-правового фронту з питань протидії російській агресії, відновлення територіальної цілісності України, захисту прав громадян України в умовах війни й окупації та притягнення до юридичної відповідальності держави агресора, а також осіб і організацій, винних у скоєнні воєнних злочинів, колабораційній та іншій антидержавній діяльності[1, с.1-224] аналіз і консолідація правової системи України, де під правовою системою розуміють, як правило, сукупність взаємопов'язаних між собою систем права та засобів її реалізації [12; 2, с.123-130; 6, с.333-344; 7, с.120-128; 8, с.135-148]. Правова система надає динамізму як системі законодавства, так і системі права, забезпечує фактичну реалізацію правових норм[15, с.488-489]. П. Рабінович розмежовує правову систему і систему права, бо правова (юридична) система виступає як система всіх юридичних явищ, які існують у певній державі або у групі однотипних держав, до складу якої входять: різноманітні правові акти і діяльність відповідних суб'єктів по створенню таких актів; різноманітні види і прояви правосвідомості; стан законності та його деформації. Правову систему визначають як сукупність внутрішньо узгоджених, взаємопов'язаних, соціально однорідних юридичних засобів, за допомогою яких держава здійснює необхідний нормативно-організуючий вплив на суспільні

відносини (закріплення, регулювання, охорона, захист). До основних елементів правової системи, на думку академіка Ю. Шемшученка, відносять: систему права і систему законодавства; правові відносини; юридичну практику, тобто діяльність правотворчих, правозастосовчих і правоохоронних органів; правову політику та ідеологію; правосвідомість і правову культуру; юридичну науку й освіту[16, с.39]. Сучасні дослідники, зокрема, В. Бабкін, О. Зайчук, О. Копиленко, М. Мірошниченко, Н. Оніщенко виділяють такі елементи правової системи: право як сукупність створених і охоронюваних державою норм; законодавство як форму виразу цих норм (нормативні акти); правові установи які здійснюють правову політику держави; судову та іншу юридичну практику; механізм правового регулювання; правореалізаційний процес (включаючи акти застосування і тлумачення); права, свободи і обов'язки громадян (право в суб'єктивному значенні); систему утворених та функціонуючих у суспільстві правовідносин; законність і правопорядок; правову ідеологію (теорії, правосвідомість, юридичні доктрини, правову культуру тощо); суб'єктів права (індивідуальних і колективних); системні зв'язки, які забезпечують єдність цілісність та стабільність системи; інші правові явища (юридичну відповідальність, правосуб'єктність, правовий статус, законні інтереси тощо), які утворюють нечєбто «інфраструктуру правової системи»[14, с.551]. Отже, широкий підхід найбільш повно окреслює обсяг поняття і характеризує правову систему, як складне, цілісне структурне утворення в єдності його складових частин. Системний підхід дозволяє виділити п'ять рівнів правової системи: суб'єктивно-сутнісний; інтелектуально-психологічний; нормативно-регулятивний; організаційно-діяльнісний; соціально-результативний [5, с. 556].

Провідним елементом правової системи виступає сутність і зміст права, розгляд його як історичного явища, як вияву його загальних видових і родових рис[3, с. 37-40]. Історія українського права належить до фундаментальних дисциплін в системі юридичних наук, тому заслуговує на увагу звернення до актуальних питань розвитку сучасного права, його генези, періодизації та сучасних підходів до інтерпретації вузлових категорій. Вартує також звернути увагу на множинність визначень права, які існують у юридичній літературі, залежать від множинності поглядів на походження права, на джерела права, на бачення його зв'язків з державою, а також від того, які сутнісні ознаки, особливості, риси права лягають в основу того чи іншого визначення, який бік його як суспільного феномена досліджується [14, с.570; 4, с. 11-20].

Сутність права сучасності розкривається через два найголовніших, на наш погляд, визначення. З пізнавально-раціоналістичної точки зору право – це свобода, обумовлена рівністю, рівне мірило свободи (правомірний порядок) [10, с. 350-355; 2, с.126-128]. Однак це визначення доповнюється регулятивним визначенням права, як легітимних у суспільстві норм, детермінованих досягнутим суспільством рівнем моралі і етики, які спираються на владні засоби охорони[9, с. 20-24; 13, с. 44- 53; 11, с. 309-314]. Таким чином, право визначається як система норм (правил поведінки) і принципів, встановлених або визначених державою як регулятори суспільних відносин, які формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечується всіма заходами легального державного впливу аж до примусу.

Отже, в умовах адаптації правової системи України до права Європейського Союзу, осмислення консолідації елементів правової системи України вимагають особливої уваги та розуміння процесу природно-історичного вдосконалення правових форм переважно на національному ґрунті.

Література:

1. Деокупація. Юридичний фронт [Електронне видання]: матеріали Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.) /Державний торговельно-економічний університет, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму; упоряд. і наук. ред. О.В. Кресін. – Київ : Держ. торг.- екон. ун-т, 2022. 224 с.

2. Zarosylo V.O., Kozachenko O.I., Medvid F.M., Nikonov M.M., Zfrosylo V.V. Philosophical problems of human being in the legal environment in Ukraine. ASTRA Salvensis, Supplement. № 1, 2020. С.123-130.

3. Зайчук О., Оніщенко Н. Середовище права та формування правових систем сучасності. Право України. 2003. № 12. С.37 -40.

4. Історія українського права: навч. поїбник /За ред. проф. О.О. Шевченка. – К.: Олан, 2001. 240 с.

5. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: Підручник. Львів: «Новий Світ-2000», 2003. 584 с.

6.Медвідь Ф.М., Мурдій А.В., Шаповалова О.В. Консолідація правової системи України: питання теорії та історіографії. Консолідація правової системи, як шлях до зміцнення державотворення: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції. К.: ДУІТ, 2022. С. 333-344.

7.Медвідь Ф.М. Українська державність у ХVII - ХVIII ст.: питання становлення правової системи Гетьманщини. Ad notam: Колективна

монографія пам'яті Володимира Кривошеї (1958 - 2015). Київ: Вид. «КНТ», 2023. С.120 - 128.

8. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Красун А.Р. Ідея соборності Української козацької держави у ХУІІ - ХУІІІ ст. (на матеріалах правової системи Гетьманщини). День Соборності України: історико-політологічні дискусії : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2024. Вип. 11. С.135 - 148.

9. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Ціннісні основи права: сучасні підходи. International Scientific Conference «Innovative research of legal regulation of public administration»: Conference Proceedings, June 16-17, 2017. Lublin, Republic of Poland, 2017. С.20-24.

10.Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Соціальна цінність права: філософсько-правовий аналіз. Діалектичні та практичні питання перспектив розвитку правової науки в сучасних умовах: Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції. К.: ДУІТ, 2019. С.350-355.

11.Медвідь Ф.М., Чорна М. Ф., Твердохліб А. І., Урбанський М.В. Українське право: питання історії, теорії та історіографії. Шляхи розвитку правової науки в умовах сьогодення: Матеріали ХІ Міжнародної науково-практичної конференції. К.: ДУІТ, 2021. С.309 -314.

12. Мірошніченко М.І. Генезис правової системи України: теоретико-методологічний аспект: дис. доктора юрид. наук. Київ, 2012. 431 с.

13. Мірошніченко М.І. Об'єкт і предмет історії українського права у контексті антропологізації історико-правового знання (до питання назви наукової і навчальної дисципліни). Методологія в праві: монографія. / І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра, та ін.; за заг.ред. І. Безклубого. К.: Грамота, 2017. С.44-53.

14. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Х.: Право, 2008. Т.1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України /за заг. ред. М.В.Цвіка, О.В. Петришина. 2008. 728 с.

15. Рабинович П.М. Система права. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр..енцикл.», 2003. Т.5. С.488-489.

16.Шемшученко Ю.С. Правова система. Юридична енциклопедія: В 6 т./Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр..енцикл.», 2003. Т.5. С. 39.

Пашков Віталій Михайлович,
*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ СФЕРІ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

Згідно зі ст. 2 абз. 1а Регламенту (ЄС) № 1223/2009 Європейсько-го Парламенту та Ради від 30.11.2009 р. про косметичну продукцію, що набрав чинності 11.07.2013 р., Регламенту ЄС щодо косметики, косметична продукція – це речовини або суміші, які призначені для зовнішнього використання на частинах тіла людини (шкірі, волосяній системі, нігтях, губах та зовнішніх інтимних ділянках) або на зубах, і слизовій оболонці для контакту з ротовою порожниною з виключною або основною метою її очищення, ароматизації, зміни зовнішнього вигляду, захисту, підтримки в хорошому стані або контролю запаху тіла. Тому для класифікації як косметичного продукту необхідна індивідуальна оцінка випадку з урахуванням усіх характеристик продукту.

Тобто законодавець встановлює, що визначення того, чи є продукт косметичним продуктом, має здійснюватися на основі оцінювання кожного окремого випадку, беручи до уваги всі характеристики продукту. Косметичні продукти можуть включати, але не обмежуватися ними, креми, емульсії, лосьйони, гелі та олії для догляду за шкірою, маски для обличчя, основи для макіяжу (рідини, пасти, пудри), пудри для обличчя, пудри для тіла, пудри для ніг, туалетне мило, дезодоранти мило, парфуми, туалетна вода та одеколони, добавки для ванни та душу (сіль, піна, олія, гель), засоби для видалення волосся, дезодоранти та антиперспіранти, засоби для фарбування волосся, засоби для завивки, випрямлення та укладання волосся, засоби для очищення волосся (лосьйони, пудри, шампуні), засоби для догляду за волоссям (лосьйони, креми, олії), перукарські засоби (лосьйони, лаки, бриллантин), засоби для гоління (включаючи засоби до і після лікування), макіяж і засоби для зняття макіяжу, засоби для догляду за губами та косметика, засоби для догляду за зубами та ротовою порожниною, засоби для догляду за нігтями та косметика, засоби для зовнішнього інтимного догляду, сонцезахисні засоби, засоби для автозасмаги, засоби для відбілювання шкіри, засіб від зморщок.

Однак, відповідно до змісту цього Регламенту ЄС, речовини або суміші, які призначені для ковтання, вдихання, ін'єкції або імплантації в організм людини, не вважаються косметичними продуктами.

Відповідно до § 2 п. 3 абз. 3 AMG можна визначити, що косметична продукція не належить до лікарських засобів, зокрема у значенні § 2(1)(a) AMG, а також у поєднанні зі ст. 2 Регламенту (ЄС) № 1223/2009.

Косметичні засоби сприяють добробуту людей. Однак ліки мають право полегшувати або усувати хвороби, страждання, фізичні пошкодження чи патологічні скарги. Це стосується до функції косметичної продукції.

Однак, встановлюючи відмінність між косметичною продукцією та лікарськими засобами, потрібно зважати на об'єктивну мету тієї чи іншої продукції.

Крім того, відповідно до ст. 14 Регламенту (ЄС) № 1223/2009, з посиланням на Додаток 2, косметична продукція не повинна містити цілу низку речовин, які, до речі, можуть бути в окремих випадках визнані фармацевтичним інгредієнтом, а використання барвників, консервантів, УФ-фільтрів тощо дозволено лише в обмежених обсягах і за особливих умов.

У свою чергу, ст. 15 цього Регламенту обмежує використання для виробництва косметичної продукції так званих CMR-речовин, до яких належать, згідно з додатком 4, речовини, які є канцерогенними, мутагенними або токсичними для репродукції. Використання таких речовин може бути дозволено лише в окремих випадках, спеціально уповноваженим національним органом.

Використання наноматеріалів (ст. 16 Регламенту (ЄС) № 1223/2009) дозволяється лише після повідомлення Комісії ЄС. У деяких випадках косметична продукція може бути протестована на тваринах.

Держави-члени не можуть відмовляти, забороняти чи обмежувати надання косметичних продуктів на ринку на основі вимог, що містяться в цьому Регламенті, якщо косметичні продукти відповідають положенням цього Регламенту (ЄС) № 1223/2009).

Ризик використання косметичної продукції у подібний до лікарських засобів спосіб значно нижчий, ніж у випадку з продуктами харчування, оскільки косметичні засоби використовуються лише зовнішньо. Однак, численні лікарські засоби також, як і косметичну продукцію, використовують для зовнішнього застосування, що не виключає лікувального ефекту і для косметичної продукції.

Той факт, що продукт для зовнішнього застосування з чітким посиленням на захворювання є лікарським засобом, не говорить проти можливого рекламування наявності лікувального ефекту не лише у лікарських засобів.

З огляду на той факт, що текст Регламенту, включно з декларативною частиною, не містить жодних посилань на твердження, пов'язані з лікувальним ефектом, для косметичної продукції, можна припустити, що такі твердження, пов'язані із лікувальним ефектом, не є предметом регламенту, а отже, не є предметом гармонізації. Звідси випливає, що існують можливості для національного регулювання, щоб положення Закону про рекламу лікарських засобів, що застосовуються до косметичних продуктів, продовжували застосовуватися. Як і у випадку з визначенням дієтичних добавок та лікарських засобів, для визначення косметичного продукту згідно із законодавством ЄС важливою є мета, причини його використання, причини та/або призначення, а не вміст речовин.

Петренко Юлія Володимирівна,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії, асистент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права*

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS COMMUNAUTAIRE НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Задекларований на конституційному рівні європейський вектор розвитку нашої держави є свідченням офіційного визнання Україною європейського вибору як стратегічного курсу зовнішньої політики. Безумовно, такий вибір зумовлений глибоким усвідомленням європейської ідентичності нашої держави, розумінням безальтернативності розбудови європейського простору свободи, безпеки, справедливості.

Починаючи з 28 лютого 2022 року, коли Україна подала заявку на вступ до Європейського Союзу, розпочався новий етап потужних перетворень нашої країни. Таким чином, було закріплено правову основу для подальшої плідної роботи в цьому напрямку. Не можемо не відзначити унікальність шляху євроінтеграції України. Наша держава внаслідок російської агресії зазнала величезних людських і фінансово-економічних втрат, масштабів яких Європа не знала з часів Другої

світової війни. При цьому починаючи з 28 лютого 2022 року, коли Україна подала заявку на вступ до ЄС, було подолано серйозний шлях, в результаті чого наша держава отримала статус країни-кандидата на вступ до ЄС і вступила в переговорний процес із Євросоюзом щодо встановлення стану наближення українського законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Стратегічною складовою євроінтеграційного процесу є адаптація національного законодавства до *acquis communautaire*. Свідченням серйозності наміру перевести з теоретичної в практичну площину задекларований курс на набуття статусу повноправного члена ЄС, є запуск масштабного процесу внутрішньої оцінки стану наближення українського законодавства до законодавства ЄС (селф-скринінг). 28 лютого 2023 року Кабінетом Міністрів України прийнято відповідну постанову № 189 «Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС)» [1], в якій визначено процедуру та вимоги проведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та державними органами первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС) для проведення комплексного порівняльного аналізу законодавства України та права Європейського Союзу і виявлення невідповідностей, які необхідно усунути до початку та в рамках переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу.

Оцінка проводилася у кілька етапів протягом 6 місяців і дала змогу визначити стан адаптації законодавства України до права ЄС, виявити невідповідності та прогалини, які необхідно усунути в рамках переговорів та підготовки до вступу в ЄС. До проведення селф-скринінгу було залучено більш як 80 органів державної влади, державних установ, міжнародних проектів та громадських організацій, які за координації Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України та Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції опрацювали близько 28 тисяч актів права ЄС. За результатами оцінки, на даному етапі 2739 актів права ЄС підлягають подальшій повній та/або частковій імплементації, 1625 актів права ЄС імplementовано повністю, 23456 актів права ЄС не потребують імплементації (на етапі проведення первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС, переважна частина рекомендацій, рішень, резолюцій, висновків, протоколів, обмінів листами, декларацій, раундів переговорів, доповідей, спільних дій була верифікована як така, що наразі не потребує імплементації) [2].

Зазначені відомості мають неабияке практичне значення – вони можуть слугувати попередньою спробою визначити стан імплементації *acquis* ЄС до 35 переговорних розділів, над якими зараз іде кропітка робота. Безумовно, результати проведеного селф-скринінгу буде враховано і при змістовному наповненні Національної програми нормативно-правового наближення українського законодавства до актів права ЄС, яку буде сформовано найближчим часом.

Починаючи з липня 2024 року було розпочато двосторонні скринінгові сесії для встановлення стану наближення українського законодавства до законодавства ЄС. Загалом переговори буде проведено за 35 розділами, об'єднаними у 6 кластерів (тематичних блоків), а саме: кластер 1 «Основи процесу вступу», кластер 2 «Внутрішній ринок», кластер 3 «Конкуренція та розвиток інклюзивності», кластер 4 «Озеленення, транспорт та енергетика», кластер 5 «Ресурси, сільське господарство й політика згуртованості», кластер 6 «Зовнішні відносини». Розділи 34 «Інституції» та 35 «Інші питання» будуть розглядатися поза межами вищеперелічених кластерів.

8-9 липня в Брюсселі пройшла перша двостороння зустріч Україна-ЄС, в ході якої було оцінено стан адаптації українського законодавства до права Європейського Союзу в рамках скринінгу переговорного розділу 5 «Публічні закупівлі», що входить до кластеру 1 «Основи процесу вступу». Під час зустрічі встановлено стан наближення законодавства України до права ЄС у сфері публічних закупівель та визначено перспективи ключових реформ в даному напрямку.

З 17 по 19 вересня 2024 року в Брюсселі делегація України взяла участь в другій двосторонній зустрічі Україна-ЄС в межах скринінгу стану наближення законодавства України до права Європейського Союзу в рамках переговорного розділу 23 «Судова влада та фундаментальні права» (кластер 1 «Основи процесу вступу»). В ході зустрічі було представлено доповіді за трьома блоками: «Судова влада», «Антикорупційна політика» та «Основоположні права». Європейська Комісія відзначила ґрунтовну підготовчу роботу, проведenu українською стороною до двосторонньої зустрічі.

Завершить етап офіційного скринінгу представлення Європейською Комісією звіту про стан відповідності законодавства України праву ЄС за кожним переговорним розділом. Цей висновок має важливе практичне значення, оскільки стане підґрунтям для прийняття державами-членами рішення про закриття переговорного процесу.

Можемо відзначити високу динаміку реформ та перетворень нашої держави, які, беззаперечно, усі відбуваються під кутом євроінтеграції. При цьому у сфері адаптації законодавства України до права ЄС,

на жаль, на сьогодні ще не можемо говорити про системний характер вжитих заходів. Це зумовлено рядом чинників, а саме: наразі відсутня програма адаптації законодавства до актів права ЄС; інституційний механізм адаптації законодавства України потребує значного коригування; не здійснено офіційного перекладу установчих договорів ЄС українською мовою; не вироблено єдиного державного стандарту, до якого повинно бути приведене українське законодавство, щоб відповідати нормам права ЄС; низький рівень мовної підготовки і знань у галузі європейського права осіб, які займаються законотворчою роботою тощо.

Отже, на шляху адаптації законодавства України до законодавства ЄС існує ряд системних прогалин та проблем. По суті адаптація на сьогодні перебуває на початковій стадії досягнення стану сумісності із законодавством Європейського Союзу. Зазначені чинники зумовлюють потребу в подальших наукових дослідженнях стану та перспектив адаптації законодавства України до *acquis communautaire* як стратегічної складової євроінтеграційного процесу.

Література:

1. Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС): Постанова Кабінет Міністрів України № 189. 28.02.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2024).

2. Расторгуєва Н. О. Ключові етапи адаптації *acquis communautaire* до правової системи України: історичний огляд. *ScienceRise. Juridical Science*. 2024. № 2. С. 12–21. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001502777> (дата звернення: 15.10.2024).

Полховська Інна Костянтинівна,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП НАЦІОНАЛЬНОЇ РІВНОПРАВНОСТІ В ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Рівність та недопустимість дискримінації є загально визнаними фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних актах з прав і свобод людини. Так, Загальна декларація прав людини проголосила, що визнання гідності, яка

властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру; всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Ці засадничі ідеї лягли в основу правової системи України, а на початку розбудови незалежної української державності принцип національної рівноправності був визначальним. Зокрема, у Декларації прав національностей 1991 року наголошувалося на багатонаціональності українського народу і передбачалося утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України. Українська держава гарантувала всім народам, національним групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права.

Відповідно до Конституції Український народ – це громадяни України всіх національностей. Приписи Основного Закону гарантують рівність конституційних прав і свобод громадян та рівність їх перед законом, а також заборону обмежень та привілеїв за ознаками раси, кольору шкіри, етнічного походження (ст. 24). Доречно зазначити, що засадою конституційного ладу України є зобов'язання держави сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст.11).

На шляху до євроінтеграції наша держава приводить національне законодавство до європейських стандартів. Одним з таких є нещодавно прийнятий Закон України “Про національні меншини (спільноти) України” від 13 грудня 2022 року. Закон визначає, що національна меншина (спільнота) України - стала група громадян України, які не є етнічними українцями, проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність. Окремо наголошено, що національні меншини (спільноти) є невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства.

Громадянам України незалежно від етнічного походження, належності до національних меншин (спільнот) гарантуються рівні громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні та мовні права і свободи, визначені Конституцією України. Окрім конституційних прав особи, які належить до національної меншини (спільноти), мають також право на: самоідентифікацію; свободу громадських об'єднань та

мирних зібрань; свободу вираження поглядів і переконань, думки, слова, совісті та релігії; участь у політичному, економічному та соціальному житті; використання мови національної меншини (спільноти); освіти, зокрема мовами національних меншин (спільнот); збереження культурної самобутності національної меншини (спільноти). Вони також є рівними перед законом та мають право на рівний правовий захист. Будь-яка пряма чи непряма дискримінація забороняється.

Іншим не менш важливим є прийнятий 1 липня 2021 року Закон України «Про корінні народи України». Корінний народ України - автохтонна етнічна спільнота, яка сформувалася на території України, є носієм самобутньої мови і культури, має традиційні, соціальні, культурні або представницькі органи, самоусвідомлює себе корінним народом України, становить етнічну меншість у складі її населення і не має власного державного утворення за межами України (ст. 1). Корінними народами України, які сформувались на території Кримського півострову, є кримські татари, караїми, кримчаки. Згідно з ст. 3 Закону корінні народи України та їх представники мають право колективно та індивідуально на повне володіння всіма правами людини і основоположними свободами, визначеними у Статуті Організації Об'єднаних Націй, Загальній декларації прав людини, Декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів та в міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також передбаченими у Конституції та законах України. Корінні народи України мають право на рівний правовий захист. Будь-яка дискримінація корінних народів України при реалізації ними своїх прав забороняється.

Отже, конституційний принцип рівності скерований на всі щаблі українського правопорядку. Порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа отримує привілеї або зазнає обмежень у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження встановлено з правомірною, обумовленою істотними чинниками та обґрунтованою метою, способи досягнення якої є належними та потрібними в демократичному суспільстві (Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023).

У цьому контексті необхідно зазначити, що з 2012 року діє Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який передбачає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина. Дискримінацію закон ви-

значає як ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними. Особи, винні в порушенні вимог законодавства про запобігання та протидію дискримінації, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Як підсумок, у 2019 році були внесені зміни до преамбули Конституції щодо підтвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України. У свою чергу в Угоді про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони наголошено на відданості тісним і тривалим відносинам, які ґрунтуються на спільних цінностях, а саме: на повазі до демократичних принципів, верховенства права, доброго врядування, прав людини і основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і повазі до різноманітності, людської гідності та відданості принципам вільної ринкової економіки, які сприяють участі України в Європейських політиках. Тобто, Україна визнає, поділяє і утверджує цінності європейського конституціоналізму, зокрема і щодо гарантування принципу національної рівноправності.

Полянський Андрій Петрович,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
аспірант кафедри соціального права*

ДО ПИТАННЯ СТАНДАРТІВ ЄС У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Стандарти ЄС як орієнтири реформування законодавства України у сфері забезпечення соціальної інтеграції осіб з інвалідністю є актуальними в сучасних умовах.

Питанню інклюзії як одному із способів соціальної інтеграції осіб з інвалідністю присвячено принцип 17 Європейської опори соціальних прав [1]. Він передбачає право таких осіб на підтримку доходу, що забезпечує їхній гідний рівень життя, доступ до соціальних послуг, зокрема і бути працевлаштованими, брати участь на ринку праці та в житті суспільства, а також на робоче місце, адаптоване до їхніх індивідуальних потреб з використанням розумного пристосування.

На впровадження цього принципу Єврокомісія прийняла декілька актів, які містять стандарти соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. Такими є: Стратегія з прав осіб з інвалідністю на 2021–2030 роки [2], Директива 2016/2102 про доступність веб-сайтів та мобільних додатків органів державного сектору [3], Директива 2019/882 про вимоги щодо доступності до продуктів та послуг [4].

Стратегія визначає основні засади, на яких повинна базуватися соціальна інтеграція осіб з інвалідністю. Зокрема, це: 1) доступність, яка передбачає право осіб з інвалідністю вільно пересуватися та проживати, а також брати участь у виборах та інших демократичних процедурах; сюди також включено цифрову безбар'єрність, яка в сучасних умовах займає чільне місце у життєдіяльності будь-якої особи [5]; 2) гідний рівень та якість життя, які зокрема передбачають, що особа має право жити самостійно та незалежно, а також державні зобов'язання щодо деінституціоналізації, соціального захисту, забезпечення рівності та недискримінації на роботі; 3) рівна участь, яка передбачає ефективний захист осіб з інвалідністю від будь-якої із форм дискримінації та насильства, забезпечення їм рівних можливостей і доступу до правосуддя, освіти, культури, спорту та туризму, а також рівний доступ до всіх медичних гарантій та послуг з медичного обслуговування.

Кожна з держав – членів ЄС впроваджує політику щодо соціальної інтеграції осіб з інвалідністю згідно з власним національним законодавством та загальноприйнятими в ЄС актами, що є чинними на їх території. Відзначимо Рекомендації (R 92) Ради Європи, якими встановлено, що особи з інвалідністю повинні мати доступ до мінімальних засобів для існування, спеціальних видів допомоги, соціальних послуг та системи соціального захисту, уповноважених представників їхніх інтересів щодо допомоги через довго і короткострокову непрацездатність, допомог на дітей та на сторонній догляд, особистого помічника з питань освіти, професійного навчання, технічних цілей та працевлаштування [6].

Основними напрямками соціального захисту осіб з інвалідністю у державах ЄС є: забезпечення їх допомогою у повсякденному житті та сприяння провадженню незалежного життя; соціальна підтримка до-

ходу і рівня життя; їхнє працевлаштування [7, с. 14]. Здебільшого забезпечення соціальними допомогами є пріоритетним для осіб з інвалідністю. З метою підтримки доходу і рівня життя у державах ЄС надають грошові виплати (допомоги) особам, які не здатні працювати через інвалідність. Більшість держав передбачають можливість отримання двох видів допомог: 1) фіксовану страхову виплату/пенсію, яка співвідноситься до попередніх персональних страхових внесків та доходу/заробітної плати; 2) незалежну від персональних внесків виплату для підтримки доходу за потребою. Першим критерієм для призначення цих виплат є те, що особа з інвалідністю не здійснює трудову діяльність. Можлива лише (як виняток) діяльність протягом кількох годин на тиждень або з метою реабілітації особи (на умовах неповного робочого часу та/або як професійна реабілітація). У Нідерландах, Швеції, Німеччині використовують поняття часткової непрацездатності, що передбачає здійснення регулярної трудової діяльності, обмеженої у часі [7, с. 55]. У Польщі, Латвії та Словенії для обґрунтування права на соціальну допомогу для людей працездатного віку використовують критерій необхідного рівня підтримки. Цей критерій базується не на категорії «працездатності» особи, а на її «здатності» задовольняти основні життєві потреби [8, с. 40].

У більшості держав ЄС [9] для отримання права на спеціальний соціальний захист по інвалідності особа повинна бути постійно непрацездатною з прогнозом швидкого погіршення стану здоров'я до повної втрати самостійності, спричиненої певними захворюваннями. Тут розрізняють: 1) відносну непрацездатність (характеризує працівників, які до досягнення пенсійного віку не можуть отримувати дохід на рівні однієї третини їхньої заробітної плати внаслідок постійної «непрацездатності», внаслідок хвороби або нещасного випадку, не охопленого спеціальним законодавством про нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання; також не слід очікувати, що вони одужають і зможуть заробляти більше ніж 50% попередньої заробітної плати протягом трьох років); 2) абсолютну непрацездатність, яка характеризує працівників із повною та постійною «непрацездатністю», нездатністю виконувати будь-яку трудову діяльність.

Література:

1. The European Pillar of Social Rights. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1606&langId=en>.
2. Union of Equality: European Commission presents Strategy for Rights of Persons with Disabilities 2021 – 2030. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en>.

3. Directive (EU) 2016/2102 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/2102/oj>.

4. Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj>.

5. Попов Д. Законодавче регулювання цифрової безбар'єрності: найкращі європейські практики. Київ. 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-11/undp_ukraine_-_digital_accessibility_legislation_european_best_practices.pdf.

6. Про послідовну політику стосовно інвалідів : Рекомендації R 92 (6). Кабінету Міністрів Ради Європи державам - членам від 09.04.1992. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_128.

7. Deborah Mabbett. Definition of disability in Europe. A comparative analysis. / Deborah Mabbett, Helen Bolderson and others. European Commission: Employment & social affairs, 2002. 239 p.

8. OECD (2022), Disability, Work and Inclusion: Mainstreaming in All Policies and Practices: Report 11 October 2022. OECD Publishing. Paris. 269 P. URL: <https://doi.org/10.1787/1eaa5e9c-en>.

9. OECD (2020). The OECD-DAC policy marker on the inclusion and empowerment of persons with disabilities: Handbook for data reporters and users. 10 December 2020. URL: [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT\(2020\)48/En/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT(2020)48/En/pdf).

Похил Олександр Миколайович,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ АДАПТАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ

Конституційна концепція захисту Вітчизни є одним із фундаментальних принципів української державності. Сучасний світ ставить перед Україною нові виклики в сфері безпеки. Повномасштабна Російська агресія підкреслює актуальність питання захисту Вітчизни. Вона об'єднує державу і громадян спільним прагненням захистити свою незалежність і територіальну цілісність, українську культуру та тради-

ції. Для успішного протистояння цим викликам Україна покладаючись на власні збройні сили, активно проводить мобілізацію, розвиває оборонно-промисловий комплекс та активізує роботу по розбудові відносин з Європейським Союзом. Обраний Україною курс на євроінтеграцію вимагає кардинальних змін у багатьох сферах, зокрема, й у сфері національної безпеки та оборони. Одним із ключових завдань на цьому шляху є приведення конституційної концепції захисту Вітчизни у відповідність до європейських вимог.

Концепція захисту Вітчизни в Україні має глибокі історичні корені, що сягають часів Київської Русі. Протягом століть український народ неодноразово захищав свою землю від загарбників. Тому на сьогодні вона містить сукупність ідей, принципів та норм, які закріплені в Конституції і визначають, як держава та громадяни розуміють і реалізують захист своєї країни. Водночас сучасні реалії, зокрема російська агресія, потребує більш високої дієвості та ефективності цієї концепції. Також актуальною є проблема неготовності до належного функціонування Основного Закону в умовах воєнного стану, та інших сучасних загрозах.[1]. Тому закріплена в Конституції України концепція захисту Вітчизни будучи історичною спадщиною повинна стати й потужним інструментом для побудови суверенної та незалежної держави. Задля цього вона потребує глибокого переосмислення та адаптаційного вдосконалення.

Важливими складовими елементами конституційної концепції щодо захисту Вітчизни є закріплені в статті 17 та 65 Конституції України положення про те, що захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державного кордону України є найважливішим обов'язком як держави так і громадян, які теж повинні захищати свою Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність [2]. Одним із способів виконання цього обов'язку є проходження військової служби. Ці статті є основою для багатьох законодавчих актів, які регулюють питання національної безпеки та оборони. Збройні Сили України є головним інструментом забезпечення безпеки держави. Вони покликані відсікати зовнішню агресію та захищати територіальну цілісність країни. Загальна мобілізація виступає важливим комплексом заходів спрямованих на швидке доведення Збройних Сил до потреб воєнного часу. Таким підходом робиться наголос на важливості сильного військового компоненту як ефективного засобу забезпечення суверенітету.

Концепція захисту Європейського Союзу, як політико-економічного союзу, базується на низці договорів, що визначають права та обов'язки держав-членів. Основний принцип безпеки в ЄС –

це колективна безпека, яка передбачає, що агресія проти однієї країни-члена розглядається як агресія проти всіх [3]. ЄС активно сприяє мирному вирішенню конфліктів та міжнародній співпраці. Хоча ЄС не є військовим союзом, європейські країни тісно співпрацюють у сфері оборони, зокрема у рамках спільної безпекової та оборонної політики. У ЄС немає єдиного обов'язку військової служби для всіх громадян. Кожна країна-член має власну систему військової служби. Пріоритет надається цивільному контролю над збройними силами. При цьому їх концепція захисту є динамічною і постійно розвивається. Так, у відповідь на зростаючі безпекові виклики, зокрема, російську агресію проти України Європейським Союзом у березні 2022 року ухвалено «Стратегічний компас», своєрідний план направлений на зміцнення політики безпеки та оборони ЄС до 2030 року [4]. Цим документом передбачається розвиток оборонних технологій та створення спільних сил швидкого реагування, посилення їх мобільності. Він безпосередньо впливає на концепцію захисту не лише країн-членів ЄС, але й країн-кандидатів, таких як Україна.

Для України перехід до європейських стандартів у сфері безпеки та оборони передбачає, зокрема, перегляд моделі військової служби з акцентом на професіоналізацію. Замість обов'язкового призову необхідно розвивати професійну контрактну армію, забезпечуючи при цьому дотримання прав людини та високі соціальні стандарти для військово-службовців. Паралельно важливо зміцнити демократичний контроль над збройними силами, надавши парламенту та громадськості ширші повноваження у прийнятті прозорих рішень щодо оборонної політики. Підвищити довіру населення до армії ліквідувавши корупційні ризики. Такий підхід не лише зміцнить безпеку України, але й сприятиме її подальшій інтеграції в євроатлантичні структури.

Отже, приведення конституційної концепції України щодо захисту Вітчизни у відповідність до європейських стандартів є складним процесом, який вимагає зваженого підходу. Потрібно враховувати не лише національні та історичні особливості розбудови нашої держави а й специфічні умови, в яких вона перебуває. Спроба одночасно інтегруватися в ЄС та ефективно протистояти зовнішній агресії створює ряд викликів. Російська агресія та інші зовнішні загрози можуть умисно створювати тиск на Україну, змушуючи її відхилитися від європейського курсу. І лише злагоджені дії влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, можуть подолати ці виклики та успішно рухатися до європейської інтеграції. Також, чинна українська конституція, особливо в умовах російської агресії, робить сильний акцент на суверенітеті, який набуває особливої актуальності. Адаптація, яка відбу-

ється під тиском інших держав або міжнародних організацій, може призводити до втрати частини національного суверенітету. Тому Україна повинна зберегти баланс між захистом своєї національної безпеки і реального суверенітету. Дотримання європейських норм повинно відбуватися з залученням необхідної експертної підтримки та відстоюванням власних інтересів шляхом пошуку компромісних рішень. Важливо розуміти, що адаптація конституційної концепції захисту Вітчизни не означає послаблення державності та автоматичної втрати суверенітету. Навпаки, це може бути одним із інструментів його збереження.

Література:

1. Забезпечення незворотності європейського та євроатлантичного курсу України (Конституційно-правові аспекти), Центр Разумкова, Липень 2023 р. С.13 URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/07/12/2023-ПАКТ-JUNE.pdf> (дата звернення 03.10.24).

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст.141. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 07.10.24).

3. Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія]. Сер.: Політологія. 2014. №. 230, Вип. 218. С.60.

4. Стратегічний компас для безпеки та оборони EEAS. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence_ru?etrans=uk (дата звернення 07.10.24).

Раданович Наталія Миколаївна,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент*

ГІДНІ ПОЛІТИЧНІ УМОВИ ЖИТТЯ ТА ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСОБАМИ ЗАГАЛЬНОДОЗВІЛЬНОГО ТИПУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Втілення цінності честі і гідності людини, проголошеної Конституцією України (стаття 3), узалежнюється відповідними обсягами сво-

боди. Збереження (необхідний мінімум) і максимально можливе розширення (максимум) такої свободи забезпечуються в рамках загальнодозвільного типу правового регулювання (далі – ЗДТПР). Таке регулювання має в своїй основі загальний дозвіл (далі – ЗД), іншими словами загальну свободу дій («дозволено незаборонене») відповідних суб'єктів суспільного життя. Основними юридичними засобами ЗДТПР є певні заборони, зобов'язування, дозволи, які формують зміст і обсяг низки прав людини, що визначають «гідні умови» життя та відображають «загальнодозвільну» специфіку їх втілення. Як відзначає Конституційний Суд України, конституційна цінність гарантування гідних умов життя для кожної людини насамперед утілюється через реалізацію економічних та соціальних прав людини, а також завдяки ефективному здійсненню кожним прав і свобод особистого й політичного характеру [1]. Наведене проектує дослідження реалізації цінності гідності людини у напрямках загальнодозвільного забезпечення «гідних соціально-економічних умов життя», «гідних політичних умов життя», «гідних особистісних умов життя» тощо.

З огляду на утвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України виникає необхідність детальніше зупинитися на можливостях національної правової системи в аспекті гідних політичних умов життя. Їх дослідження насамперед пов'язано із свободою політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ч.4 статті 15 Конституції України), яка означає, що «на конституційному та законодавчому рівнях можуть встановлюватися певні обмеження, умови реалізації права громадян на свободу політичної діяльності. Така діяльність громадян провадиться шляхом їх участі у політичному житті суспільства, зокрема через право громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [2], а також «охоплює не тільки свободу участі громадян у політичному житті, а й поширюється на іншу їх громадську активність, у тому числі в антикорупційній сфері» [3]. Іншими словами, йдеться про відповідні юридичні дозволи, які так би мовити підсилюють ЗД, визначаючи його мінімальний стандарт щодо реалізації такого різновиду свободи.

Гідні політичні умови життя також реалізуються в рамках взаємозв'язків гідності та свободи слова. При цьому ЗДТПР здійснюється переважно за посередництвом юридичних заборон і зобов'язувань, що є обмежувачами ЗД і покликані сприяти втіленню максимального його обсягу (як обсягу політичної свободи). Оскільки низка таких обмежу-

вачів свободи слова стала об'єктом конституційного контролю в Україні, це сприяє глибшому пізнанню їх змістовної обумовленості, виявленню критеріїв їх обґрунтованості, а відтак – і характеристикі юридичних заборон і зобов'язувань, як підставних (безпідставних) обмежувачів ЗД, під кутом зору:

– оцінки комуністичного режиму та його символіки: «засудження Законом [4] нацистського режиму та комуністичного режиму і встановлення заборони на використання їхньої символіки обумовлені легітимною метою – не допустити повернення до тоталітарного минулого. Така заборона покликана унеможливити будь-які спекуляції з використанням історичного минулого, пов'язаного з тоталітарними режимами, не допустити звеличування цих режимів, виправдання їх злочинів. Символіка, що безпосередньо пов'язана з тиранією державних інституцій та їх сваволею, загалом асоціюється з негативними та деструктивними політичними ідеями, реалізація яких упродовж 1917–1991 років виштовхнула українське суспільство на узбіччя цивілізаційних процесів, позбавила Український народ його права на власну державу, зруйнувала традиційні моральні та культурні ідеали, призвела до масових порушень основоположних прав людини, багатомільйонних людських жертв та значних втрат матеріальних ресурсів» [5]. У зв'язку з цим орган конституційної юрисдикції застосував концепцію «демократії, здатної захистити себе» («обороноздатної демократії»)[6];

– захисту інформаційного простору України в умовах агресії рф: «свобода людини не є абсолютною та може бути обмеженою в передбачених законами випадках ... В умовах застосування Російською Федерацією ... різних засобів цілеспрямованого формування негативного образу України протидія державі-агресору здійснюється також в інформаційній сфері як складник національної безпеки української держави. Для протидії загрозам парламент застосовує систему нормативних засобів забезпечення інформаційної безпеки України» [7].

Таким чином, дослідження гідних політичних умов життя під кутом зору ЗДТПР дозволяє виявляти обсяги політичної свободи та її обумовленість, зокрема фактором зв'язків прав різних суб'єктів – адресатів (носіїв) ЗД, як-от, людини, політичних партій, народу України.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року №5-р(П)2022 у справі щодо дискримінації права на житло. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/5-rii2022> (дата звернення: 20.10.2024).

2. Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року №26-рп/2009. *Справа про внесення змін до деяких законодавчих*

актів України щодо виборів Президента України. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/586> (дата звернення: 20.10.2024)

3. Рішення Конституційного Суду України від 6 червня 2019 року №3-р/2019 у справі про конституційність положень пункту 5 частини першої статті 3, абзацу третього частини третьої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції», пункту 2 розділу II „Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб». URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/3-r2019> (дата звернення: 20.10.2024)

4. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квітня 2015 року № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 20.10.2024)

5. Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року №9-р/2019 у справі щодо конституційності Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/9-r2019> (дата звернення: 20.10.2024)

6. Петришин О.В. Права людини в умовах обороноздатної демократії. *Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення* : збірник тез науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 08 грудня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 105-107. <https://ccu.gov.ua/publikaciya/oleksandr-petryshyn-prava-lyudyny-v-umovah-oboronzdatnoyi-demokratiyi-2023>.

7. Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 15-1 , 26 Закону України «Про кінематографію». URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/3-r2021>(дата звернення: 20.10.2024).

Рим Олена Михайлівна,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
доктор юридичних наук, професор*

ПРАВИЛА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ПОНАДНОРМОВОГО РОБОЧОГО ЧАСУ

Систематичне залучення працівників до роботи понад норму зумовлює негативні наслідки для їхнього здоров'я, самопочуття та продуктивності, що безумовно турбує державні органи багатьох європейських країн. Тож вони прагнуть обмежити тривалість робочого часу та мінімізувати у такий спосіб шкідливий вплив на фізичний і психічний стан працівників, забезпечуючи баланс між роботою та відпочинком, а також підвищуючи загальну ефективність трудової діяльності. Не залишаються осторонь цього питання й органи Європейського Союзу та на комунітарному рівні напрацювали низку правових актів, які повинні гарантувати дотримання максимально допустимої тривалості робочого часу, забезпечити право на відпочинок і сприяти збереженню здоров'я працівників, водночас підтримуючи стабільну продуктивність і розвиток економіки.

Директива 2003/88/ЄС про деякі аспекти організації робочого часу як акт вторинного законодавства встановлює мінімальні вимоги до безпеки й охорони здоров'я у сфері організації робочого часу та є основним документом ЄС, що регулює питання понаднормової праці. Відповідно до ст. 6 цієї Директиви середня тривалість робочого часу впродовж кожного семиденного періоду, включаючи понаднормові години, не повинна перевищувати 48 годин при обліковому періоді не більше 4 місяців.

Водночас для працівників сфери автомобільних перевезень діють дещо інші правила. Директива 2002/15/ЄС про організацію робочого часу осіб, які здійснюють автомобільні перевезення, визначає, що середня тривалість робочого часу в галузі автомобільного транспорту, яка хоч і не може перевищувати 48 годин на тиждень, все ж може збільшуватися до 60 годин за умови, що показник середньої тривалості 48 годин на тиждень не перевищується впродовж чотирьох місяців.

Деякі аспекти понаднормової роботи розкрито у Директиві 2019/1152 про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі. Зокрема, цим актом визначено обов'язок роботодавця інформувати працівника щодо тривалості стандартного робочого дня чи тижня, а також умов залучення до понаднормової роботи та її оплати.

У контексті понаднормової роботи працівників, які працюють на умовах неповного робочого дня, застосовною є Директива 97/81/ЄС про роботу на умовах неповного робочого часу. На цьому наголосив Суд ЄС у своєму рішенні МК v Lufthansa CityLine (Case C-660/20) [1]. У ньому, зокрема, було констатовано що національне законодавство, яке вимагає від працівників із неповним робочим днем відпрацювати стільки ж понаднормових годин, як і від працівників із повним робочим днем, щоб отримати надбавку до зарплати, порушує законодавство ЄС. Такий підхід, на думку Суду ЄС, є дискримінаційним, оскільки ставить у гірше становище працівників з неповним робочим днем, змушуючи їх працювати більше, щоб отримати таку ж додаткову винагороду. Натомість для них необхідно пропорційно розрахувати норму понаднормового часу із урахуванням тривалості їхньої зайнятості за трудовим договором.

При цьому, працівники з неповним робочим днем мають право на додаткову оплату понаднормового часу у разі, якщо таких виходить за межі неповного робочого часу, погодженого сторонами трудового договору. Про це стверджує Суд ЄС у справі ІК and СМ v КfН Kuratorium für Dialyse und Nierentransplantation (Joined Cases C-184/22 and C-185/22) [2]. Інакше б, наголошує Суд, національне законодавство, згідно з яким оплата понаднормової роботи гарантована для працівників, які працюють неповний робочий день, лише за години, відпрацьовані понад звичайну тривалість робочого часу, встановлену для працівників, зайнятих повний робочий день у подібній ситуації, створювало б менш сприятливе ставлення до працівників, які працюють неповний робочий день.

Попри ухвалення правових актів для гармонізації національних законів із правилами ЄС щодо понаднормової роботи, держави-члени по-різному підходять до цього питання. Наприклад, у деяких країнах понаднормова робота є звичною частиною обов'язків працівників, і вони повинні бути готові виконувати її за потреби. В інших державах вона вважається винятком і дозволяється лише за певних обставин [3, С. 4]. Право працівника відмовитися від понаднормової роботи рідко є абсолютним. Зазвичай він має надати «вагому» або «поважну» причину, щоб отримати звільнення від такої [3, С. 37].

У контексті правового забезпечення понаднормової роботи спільним для держав-членів є те, що на національному рівні, відповідно до комунітарних норм, зазвичай встановлюють базові періоди для обчислення максимальних обсягів понаднормової роботи. Однак ці ліміти можуть бути підвищені за домовленістю між роботодавцем і працівником або через колективні угоди. Наприклад, у Словенії обмеження

становить 8 годин на тиждень, 20 годин на місяць і 170 годин на рік, із можливістю збільшення до 230 годин на рік за згодою сторін. В Іспанії встановлено ліміт у 80 годин на рік, а в Угорщині – 250 годин. Водночас в Угорщині та Словаччині колективні угоди можуть підвищувати цей ліміт до 400 годин на рік, що еквівалентно понад 10 тижням повної зайнятості [3, С.7].

Таким чином, нормативне регулювання понаднормової праці суттєво відрізняється між державами-членами ЄС, що ускладнює їхнє порівняння.

Література:

1. Case C-660/20 *MK v Lufthansa CityLine GmbH*. [2023] ECLI:EU:C:2023:789.

2. Joined Cases C-184/22 and C-185/22 *IK and CM v KfH Kuratorium für Dialyse und Nierentransplantation* [2024] ECLI:EU:C:2024:637.

3. Eurofound (2022), *Overtime in Europe: Regulation and practice*, Publications Office of the European Union, Luxembourg. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/system/files/2022-03/ef21025en.pdf>.

Славко Анна Сергіївна,

*Сумський державний університет,
кандидатка юридичних наук, доцентка*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ: ДОСВІД ЄС

Розробка інструментів перехідного правосуддя розпочалася у 70-тих роках ХХ століття як спроба активістів та неурядових правозахисних організацій подолати безкарність і домогтися амністії для в'язнів совісті. У першу чергу ці спроби були пов'язані з диктаторськими режимами Латинської Америки, проте знаходили своє застосування і в інших регіонах світу [1]. Згодом, вже на початку 90-тих років ХХ століття окремі органи ООН долучилися до розробки концепції перехідного правосуддя та боротьби з безкарністю. Станом на сьогодні перехідне правосуддя вважається однією із запорук неповторення конфлікту та належного постконфліктного врегулювання у суспільстві.

З моменту виникнення самої ідеї про необхідність перехідного правосуддя та боротьби з безкарністю і до нинішнього часу доволі багато урядів, неурядових організацій та міжнародних організацій долучилися до розробки механізмів запровадження перехідного правосуддя. Європейський Союз не став винятком. Саме на доробку цієї

організації у царині перехідного правосуддя ми і зосередимося у цьому дослідженні.

Обов'язок ЄС сприяти перехідному правосуддю впливає з Договору про ЄС, який визначає, що «мета Союзу – підтримувати мир, свої цінності та добробут своїх народів» (стаття 3) [2]. Відповідно, правосуддя визначалося як одна із цінностей ЄС.

Ухвалюючи у 2009 році Стокгольмську програму, ЄС визначив як один із пріоритетів для своїх органів та інституцій «продовжувати підтримувати та сприяти діяльності Союзу та держав-членів проти безкарності та боротьби зі злочинами геноциду, злочинами проти людяності та військовими злочинами» [3], що безпосередньо вказує на необхідність втілення у життя, у тому числі, програм перехідного правосуддя. До такої діяльності ЄС вдався за рік до цього, виділивши 12 мільйонів євро на «два нових механізми для підтримки менш масштабних і невідкладних дій для правосуддя перехідного періоду та міжнародних трибуналів» [4].

План дій ЄС з прав людини на 2015-2019 роки передбачав, зокрема, ціль 22 «Припинення безкарності, посилення відповідальності та просування та підтримка правосуддя перехідного періоду». Запланованими діями у цій царині стали:

Провести комплексну оцінку виконання Ради Рішення 2011/168/CFSP від 21 березня 2011 року про Міжнародний кримінальний суд (МКС) та План дій щодо його реалізації; формалізувати створення круглого столу ЄС/МКС, дозволяючи відповідним службовцям визначити спільні сфери інтересів, обмінюватися інформацією про відповідну діяльність і забезпечувати кращу співпрацю між двома організаціями;

Розробити та впровадити політику ЄС щодо правосуддя перехідного періоду, в тому числі шляхом картографування для визначення досвіду, викликів та уроків, отриманих ЄС під час підтримки ПП; надавати конкретні вказівки та навчати персонал місії ЄС, який працює з ПП, створювати мережу співробітників у службах Комісії і державах-членах ЄС, за необхідності, для обміну найкращими практиками та сприяння узгодженості та послідовності; посилити моніторинг і звітність (зокрема через Стратегії країн з прав людини) і сприяти міжрегіональному діалогу щодо правосуддя перехідного періоду для покращення співпраці між регіональними організаціями [5].

На виконання згаданого вище плану дій ЄС ухвалив Рамкову політику щодо підтримки перехідного правосуддя [6]. Цим документом було закріплено, зокрема, такі принципи перехідного правосуддя: 1) Процес правосуддя перехідного періоду має здійснюватися на наці-

ональному рівні, передбачаючи найбільш широку участь і залученість місцевих акторів; 2) Врахування місцевого контексту; 3) Комплексна реалізація заходів правосуддя перехідного періоду, з належною увагою до строків; 4) Відповідність міжнародним нормам і стандартам; 5) Застосування підходу, заснованого на правах, до правосуддя перехідного періоду; 6) Заохочення підходу, орієнтованого на жертву; 7) Інтегрування гендерного виміру; 8) Використання чутливого до дитини підходу; 9) Поміщення правосуддя перехідного періоду в рамках парадигми зв'язку між безпекою та розвитком [6].

Чинний наразі План дії ЄС з прав людини та демократії та 2020-2024 роки передбачає пункт 1.6 «Подолання прогалин у відповідальності, боротьба з безкарністю та підтримка перехідного правосуддя», який також визначає низку напрямків діяльності ЄС з імплементації механізмів перехідного правосуддя. Цей документ, передбачає, зокрема, застосування горизонтальних санкцій за масові порушення прав людини, заохочення ратифікації Римського статуту, підтримку гібридних трибуналів для покарання злочинів порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, боротьбу з насильницькими зникненнями, торгівлею людьми тощо [7].

Перелічені заходи є орієнтиром як для інституцій, органів ЄС та країн-членів, а і для держав, які переймають найкращі європейські практики. Відповідно, запроваджуючи механізми перехідного правосуддя під час активних євроінтеграційних процесів, вітчизняному законодавцю бажано орієнтуватися на вказані заходи і принципи.

Література:

1. E/CN.4/Sub.2/1997/20/Rev.1 Question of the impunity of perpetrators of human rights violations (civil and political) (revised final report prepared by Mr. Joinet pursuant to Sub-Commission decision 1996/119), 2 October 1997. United Nations. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g97/141/42/pdf/g9714142.pdf>.

2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

3. The Stockholm Programme — An Open And Secure Europe Serving And Protecting Citizens (2010/C 115/01). EUR-Lex. Access to European Union Law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:en:PDF>.

4. Annual report from the European Commission on the Instrument for Stability in 2008 {SEC(2009)932}. EUR-Lex. Access to European Union Law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0932:FIN:EN:PDF>.

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0341:FIN:EN:PDF.

5. EU Action Plan on Human Rights and Democracy –2015 – 2019. European Council. Council of European Union. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/30003/web_en__actionplanhumanrights.pdf.

6. The EU's Policy Framework on support to transitional justice. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/dand/dv/40_eupolicy_frmwrk_suptrans_justice_/40_eupolicy_frmwrk_suptrans_justice_en.pdf.

7. EU action plan on human rights and democracy for 2020-2024. European Union External Action. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_2020-2024.pdf.

Смирнов Максим Іванович,

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу*

РАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНОЮ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЯК УМОВА ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

На важливості ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут) для України неодноразово наголошувалось багатьма міжнародними організаціями, в тому числі Human Rights Watch.

Крім того, за підсумками 8-го засідання Ради асоціацій між Європейським Союзом (далі – ЄС) та Україною, ЄС нагадав про зобов'язання України (ст.ст. 8, 24) в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо ратифікації Римського статуту.

Позиція України з питання ратифікації Римського статуту довгий час виглядала непослідовною та суперечливою. Коли Україна 20 січня 2000 р. поставила свій під цією міжнародною угодою вона була неготова приєднатися до системи міжнародної кримінальної юстиції, адже

виникло багато питань, які пов'язані з імплементацією Римського статуту в національну правову систему України. Вже 11 липня 2001 р. з'явився не бездоганий, з точки зору обґрунтування, висновок Конституційного суду України, який вирішив що лише за одним пунктом Римський статут не відповідає Конституції України. На його думку, не узгоджувалися з Конституцією України положення Римського статуту, відповідно до яких Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) доповнює національні органи кримінальної юстиції, а Конституція України не передбачала можливості «доповнення судової системи України». Виходом зі зазначеної правової колізії мало бути внесення змін у ст. 124 Конституцію України, ч. 6 якої передбачає, що Україна може визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом. Метою цих змін було, по-перше, усунення правових перешкод до ратифікації Україною Римського статуту і, по-друге, створення передумов для співробітництва з МКС. Після внесення змін до Конституції України щодо визнання юрисдикції МКС, практичну реалізацію цих положень законодавцем знову було відтерміновано без пояснення причин.

З метою виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, а також виконання внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання чинності для України Римським статутом, прийнятими Асамблеєю держав-учасниць Римського статуту 15 серпня 2024 року Президент України подав до Верховної Ради України проект Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» (реєстр. № 0285 від 15.08.2024 р.). Проектом Закону пропонувалось ратифікувати Римський статут та поправки до нього.

21 серпня 2024 року Римський статут було ратифіковано із заявами та поправками до нього Законом України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» (№ 3909-IX від 21.08.2024 р.). Римський статут набирає чинності для України в перший день місяця, що настає після 60-го дня з дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй ратифікаційної грамоти.

Римський статут – це багатосторонній міжнародний договір, в якому кодифіковано матеріальні та процесуальні норми, встановлюється структура, функції та юрисдикція МКС. Ратифікуючи Римський статут, держава бере на себе зобов'язання та визнає юрисдикцію МКС щодо злочинів, що входять у його предметну юрисдикцію. Відповідно до Римського статуту МКС має юрисдикцію стосовно злочину геноци-

ду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії (юрисдикція над яким була розширена з 2018 року).

Ставши повноцінним учасником МКС, Україна зможе впливати на його роботу. Слід нагадати, що МКС – це окрема міжнародна організація із різними структурами та підрозділами, серед яких Президія, Апеляційний відділ, Судовий відділ, Відділ досудового провадження, Офіс Прокурора, Секретаріат, Асамблея МКС. Остання відіграє важливу роль у роботі МКС, адже саме держави-учасниці здійснюють адміністративний нагляд над роботою МКС, вирішують бюджетні питання та обирають суддів, Прокурора МКС, заступника Прокурора МКС. Ратифікація Римського статуту дозволяє Україні бути повноправним та повноцінним учасником процесу в усіх структурах МКС, мати права, як організаційного, так і процесуального характеру, зокрема: право бути членом Асамблеї держав-учасниць МКС; право вносити питання на порядок денний Асамблеї МКС та брати активну участь в її роботі; можливість формувати бюджет на розслідування; право брати участь у виборах Прокурора МКС; можливість брати участь у формуванні складу МКС, вносити кандидатуру судді від України; з'являється багато інших інструментів впливу на МКС.

Україна зацікавлена була ратифікувати Римський статут через те, що: по-перше, із приєднанням до МКС не здобуде яких-небудь нових ризиків; по-друге, ратифікація дасть Україні не лише обов'язок співпрацювати з МКС, а додаткові організаційні та процесуальні права, яких вона не мала; по-третє, ратифікація важлива, як механізм притягнення до відповідальності на міжнародному рівні країни-агресора за найтяжчі злочини, скоєні в Україні.

З метою усунення правових перешкод після ратифікації Україною Римського статуту, створення належних передумов для повноцінного співробітництва з МКС на постійній основі, визнання юрисдикції МКС необхідним є гармонізація національного законодавства України до положень Римського статуту, яка повинна мати комплексний характер та супроводжуватись відповідними змінами до матеріального та процесуального права.

Хрідочкін Андрій Вікторович,

*ННІ «Український державний хіміко-технологічний університет»
Українського державного університету науки і технологій,
доктор юридичних наук, доцент*

НАПРЯМИ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ З АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДО ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В Україні сьогодні вже існує створена та консолідована комплексна нормативна база для виконання задач публічного адміністрування в сфері інтелектуальної власності, яка являє собою ієрархічну систему правових норм. Проте, водночас, сучасна реформа сфери інтелектуальної власності, безумовно, тісно пов'язана з підготовкою нової концепції законодавства в даній сфері. І саме на визначення концептуальних засад нового законодавства, а також перспектив його систематизації та удосконалення, і повинна бути спрямована діяльність науковців і практиків у сфері інтелектуальної власності. Саме такий підхід і повинен стати основою збалансованої правової політики. Водночас усе ще розпорошений масив національного законодавства не сприяє його ефективному застосуванню. Адже, якщо з викладаєних позицій розглянути чинне вітчизняне законодавство про інтелектуальну власність, то в неупередженого дослідника воно навряд чи одержить позитивну оцінку. З одного боку, всі чинні в даній галузі закони містять численні та досить серйозні протиріччя один з одним (а іноді - і з іншими законодавчими актами). З іншого боку, - сам їх «набір» є досить випадковим, оскільки навряд чи хтось в змозі чітко пояснити потребу в існуванні деяких з них. Крім того, зміст окремих законів не містить жодного адекватного регулювання такої найважливішої частини сфери інтелектуальної власності, як договори про використання її об'єктів. Інакше кажучи, власне «риннок інтелектуальних продуктів» (їх майновий обіг) все ще залишається практично неврегульованим.

Важливим напрямом на шляху удосконалення вітчизняної нормативної бази публічного адміністрування в сфері інтелектуальної влас-

ності має стати і адаптація вітчизняних нормативних правових актів про інтелектуальну власність з відповідними актами Європейського Союзу (далі – ЄС). Першим кроком такої діяльності, на наше переконання, є продовження гармонізації законодавства в сфері інтелектуальної власності із загальним законодавством України та законодавством, що регулює інші сфери життя, законодавчих і відомчих нормативних актів, систематизація та уніфікація норм, що регулюють відносини в сфері інтелектуальної власності, а також приведення норм Цивільного кодексу України у відповідність до норм законодавства ЄС та внесення до нього змін, необхідність яких випливає з практики його застосування. Вимагається також внесення до законодавства, що регулює питання набуття та здійснення прав інтелектуальної власності, змін, спрямованих на запобігання реєстрації прав з недобросовісними намірами, а також удосконалення правового регулювання питань, пов'язаних із захистом та дотриманням прав інтелектуальної власності, економічними аспектами у сфері інтелектуальної власності. Необхідним є постійний моніторинг міжнародної правової системи інтелектуальної власності та системи права ЄС, правове забезпечення системи електронного діловодства, включаючи електронне подання заявок на об'єкти інтелектуальної власності та ведення електронних державних реєстрів. Необхідним є і виконання плану імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС шляхом забезпечення умов, необхідних для функціонування режиму Зони вільної торгівлі та виконання Рекомендацій слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти від 17 червня 2015 р. «Інтелектуальна власність в Україні. Стан та концептуальні засади розвитку» [1]. Особливої уваги потребує удосконалення правової охорони результатів гуманітарної діяльності, науково-технічної творчості та індивідуалізації товарів (послуг) і їх виробників з урахуванням досвіду практики країн ЄС.

Актуальним завданням залишається також удосконалення законодавчої бази системи колективного управління майновими авторськими і суміжними правами, яке передбачає приведення у відповідність національного законодавства щодо унормування діяльності вітчизняних організацій колективного управління з положеннями Директиви 2014/26/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 лютого 2014 р. про колективне управління авторським правом і суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори для використання в електронній мережі [2]. Вважаємо, що даний крок сприятиме забезпеченню представництва інтересів авторів, визначенню розміру справедливої винагороди за використання об'єктів авторського права та суміжних прав, а також визначенню моделі колективного

управління майновими авторськими і суміжними правами та забезпеченню прозорості та відкритої діяльності організацій колективного управління майновими авторськими і суміжними правами.

Таким чином, на наш погляд, до головних заходів удосконалення нормативної бази публічного адміністрування в сфері інтелектуальної власності слід віднести виконання завдань з адаптації вітчизняної законодавчої бази в сфері інтелектуальної власності до міжнародно-правових стандартів, у першу чергу, до нормативно-правових актів ЄС.

Література:

1. Інтелектуальна власність в Україні. Стан та концептуальні засади розвитку : Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти від 17 червня 2015 р. протокол № 13. URL.: <http://www.kno.rada.gov.ua/uploads/documents/36355.doc>.

2. Про колективне управління авторським і суміжними правами на мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайн-використання на внутрішньому ринку : 2014/26/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 лютого 2014 р. URL.: <http://www.lexdigital.ru/2014/109>.

ПАНЕЛЬ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ЗАСАД ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Гаркуша Андрій Олександрович,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Вступ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) створює нові виклики для правового регулювання. У 2024 році близько 42% компаній використовують ШІ, що підвищує ризики упередженості, нерівності та порушення прав людини. Це зумовлює необхідність розробки комплексних підходів до регулювання ШІ на національному та міжнародному рівнях.

Складність регулювання ШІ полягає в його багатогранності та впливі на різні сфери суспільства. Ключовими питаннями є забезпечення етичного використання ШІ, захист персональних даних, запобігання дискримінації та збереження людського контролю над технологіями. Світова спільнота активно шукає баланс між сприянням інноваціям та мінімізацією ризиків, пов'язаних з ШІ. Особливу увагу приділяють питанням прозорості алгоритмів, відповідальності за рішення, прийняті ШІ, та забезпечення справедливості при використанні ШІ в критичних сферах, таких як охорона здоров'я, фінанси та правосуддя.

Основні підходи до регулювання ШІ

Європейський Союз: комплексний підхід. ЄС прийняв перший у світі всеосяжний закон про ШІ - EU AI Act. Цей закон встановлює єдині правила для розробки, впровадження та використання ШІ в межах ЄС. Ключовою особливістю EU AI Act є ризик-орієнтований підхід, який класифікує ШІ-системи за рівнями ризику:

Неприйнятний ризик: системи, які становлять пряму загрозу правам і безпеці громадян (системи соціального рейтингування, мані-

пулювання поведінкою людей та масове біометричне спостереження у публічних місцях). Такі системи повністю заборонені в ЄС.

Високий ризик: ШІ-системи, що використовуються в критичній інфраструктурі, освіті, працевлаштуванні, правоохоронних органах та управлінні міграцією. Для них встановлені суворі вимоги, включаючи всебічне тестування, детальну документацію, людський нагляд та високі стандарти прозорості й кібербезпеки.

Обмежений ризик: системи, такі як чат-боти та генератори зображень. Для них встановлені вимоги прозорості, зокрема, обов'язкове інформування користувачів про взаємодію з ШІ.

Мінімальний ризик: більшість ШІ-систем, які широко використовуються (наприклад, спам-фільтри чи ШІ в відеоіграх), не підлягають додатковому регулюванню.

EU AI Act також встановлює значні штрафи за порушення - до €35 млн або 7% річного доходу компанії. Це створює потужний стимул для бізнесу дотримуватися нових правил. Закон передбачає 36-місячний перехідний період, що дає компаніям час на адаптацію. Особливу увагу в законі приділено провайдерам моделей загального призначення (як-от ChatGPT). Для них встановлені додаткові вимоги щодо документації, тестування на системні ризики та дотримання авторських прав. Експерти прогнозують, що EU AI Act може спричинити "Брюссельський ефект", встановлюючи де-факто глобальні стандарти регулювання ШІ, подібно до впливу GDPR на захист персональних даних у світовому масштабі.

США: децентралізований підхід. На відміну від ЄС, США обрали більш гнучкий та децентралізований шлях регулювання ШІ. Ця стратегія характеризується відсутністю єдиного федерального закону про ШІ та акцентом на регулюванні на рівні штатів. На федеральному рівні регулювання ШІ в США здійснюється переважно через виконавчі накази президента та добровільні рамкові документи. Ключовими ініціативами є:

– виконавчий наказ 14110 «Про безпечний, надійний та відповідальний розвиток і використання ШІ», який встановлює загальні принципи розвитку ШІ в США, включаючи безпеку, сприяння конкуренції та співпраці, підтримку працівників, захист прав споживачів та громадянських свобод.

– Blueprint for AI Bill of Rights окреслює п'ять ключових принципів для захисту прав в епоху ШІ: безпечні та ефективні системи, алгоритмічна недискримінація, захист даних, прозорість, можливість людського втручання.

– AI Risk Management Framework, розроблений Національним інститутом стандартів і технологій (NIST), пропонує добровільні рекомендації для організацій щодо управління ризиками ШІ.

На рівні штатів спостерігається активна законодавча діяльність. Станом на 2024 рік 15 штатів прийняли закони про ШІ, причому Каліфорнія лідирує з 7 законами, прийнятими у 2023 році, та 50 запропонованими законопроектами у 2024 році. Ці закони зосереджені на різних аспектах, включаючи захист споживачів, фінансову сферу, освіту та громадянські свободи. Конгрес США також активно обговорює питання регулювання ШІ, проте, прийняття комплексного федерального закону про ШІ залишається невизначеним.

Загалом, підхід США характеризується балансом між стимулюванням інновацій та мінімізацією ризиків, з акцентом на встановлення найкращих практик та заохочення галузевих стандартів без жорстких юридичних зобов'язань на федеральному рівні.

Китай: галузевий підхід. Китай обрав поетапний підхід до регулювання ШІ, зосереджуючись на окремих галузях та технологіях. Ця стратегія дозволяє швидко реагувати на нові виклики, пов'язані з розвитком ШІ. Ключовим елементом китайського підходу є "Тимчасові заходи з управління генеративним ШІ", які вступили в дію у серпні 2023 року. Ці заходи встановлюють вимоги до розробників та провайдерів генеративних ШІ-систем, включаючи обов'язкову реєстрацію моделей перед їх випуском на китайський ринок. Це дозволяє уряду контролювати розвиток ШІ та запобігати потенційним ризикам.

Китай також впровадив правила для рекомендаційних алгоритмів, які набули чинності в березні 2024 року. Ці правила спрямовані на захист користувачів від маніпуляцій та забезпечення прозорості в роботі рекомендаційних систем. У червні 2023 року Державна рада Китаю оголосила про намір створити всеосяжний закон про ШІ. Проект закону, запропонований вченими, акцентує увагу на інноваціях у галузі та передбачає податкові стимули для розвитку ШІ. Важливо відзначити, що регулювання ШІ в Китаї тісно інтегрується з існуючими законами про кібербезпеку та захист даних. Це створює комплексну систему контролю над розвитком та використанням ШІ.

Міжнародні ініціативи. Глобальні організації відіграють ключову роль у формуванні міжнародних стандартів ШІ. Їхня діяльність спрямована на створення глобальних спільних принципів та підходів до регулювання ШІ.

– ООН прийняла резолюцію A/78/L.49 щодо безпечного та надійного ШІ у березні 2024 року. Ця резолюція підкреслює важливість

етичних принципів та дотримання міжнародного права прав людини при розробці та використанні ШІ.

– ОЕСР розробила принципи відповідального використання ШІ, які стали основою для багатьох національних стратегій. Ці принципи охоплюють такі аспекти, як прозорість, підзвітність, безпека та справедливність ШІ-систем.

– G7 та G20 регулярно обговорюють питання ШІ на своїх самітах. У 2024 році лідери G7 досягли згоди щодо «Кодексу поведінки» для компаній, що розробляють передові ШІ-системи.

– Світовий економічний форум (WEF) запустив низку ініціатив з розробки етичних рамок для ШІ. WEF також сприяє діалогу між бізнесом, урядами та громадянським суспільством щодо майбутнього ШІ та його впливу.

– IEEE розробляє технічні стандарти для ШІ, які охоплюють широкий спектр питань - від безпеки до етики.

– Особливу увагу привертає «Процес Хіросіми щодо ШІ» – ініціатива, започаткована Японією за підтримки 49 країн, спрямована на формування інклюзивного підходу до управління ШІ з фокусом на правах людини.

Виклики та перспективи регулювання ШІ. Регулювання ШІ стикається з комплексом складних викликів:

– Визначення ШІ: Різні юрисдикції та організації пропонують різні визначення ШІ, що ускладнює створення універсальних правових рамок.

– Баланс інновацій та безпеки: Надто жорстке регулювання може стримувати розвиток ШІ-технологій, тоді як недостатнє - призвести до неконтрольованих ризиків. Знаходження балансу вимагає постійного діалогу між сторонами.

– Глобальна координація: Транскордонний характер ШІ-технологій створює необхідність у гармонізації підходів до регулювання. Різні стандарти можуть призвести до фрагментації глобального ринку ШІ.

– Адаптивність регуляторних рамок: Швидкий розвиток ШІ вимагає гнучкості законодавства. Регулярний перегляд та оновлення стає необхідністю.

– Етичні аспекти: Інтеграція етичних принципів у правові норми є складним завданням. Питання відповідальності за рішення ШІ, захисту від дискримінації та забезпечення справедливості алгоритмів вимагають як технічних, так і етичних рішень.

– Прозорість та підзвітність: Складність алгоритмів ШІ-систем робить їх «чорними скриньками», що ускладнює аудит та забезпечення відповідальності.

Перспективи регулювання ШІ включають розвиток міжнародних стандартів та посилення кооперації. EU AI Act може стати моделлю для інших юрисдикцій, створюючи основу для глобальної гармонізації правил. Очікується зростання ролі саморегулювання галузі та розробка галузевих стандартів.

Висновки. Глобальні тенденції регулювання ШІ демонструють зростаюче усвідомлення важливості цієї технології та пов'язаних з нею ризиків. Спостерігається рух до більш комплексного та систематичного підходу до регулювання на національному та міжнародному рівнях. Різноманітність підходів - від всеосяжного регулювання в ЄС до більш гнучкого в США та галузевого в Китаї - відображає складність завдань та різні пріоритети юрисдикцій. Ця різноманітність може призвести до регуляторної фрагментації, але також створює можливості для експериментування та вивчення найкращих практик.

Ключовими аспектами регулювання ШІ стають оцінка ризиків, захист прав людини, забезпечення прозорості та підзвітності ШІ-систем. Роль міжнародних організацій у формуванні глобальних стандартів та етичних принципів ШІ зростає. Організаціям необхідно бути проактивними у впровадженні механізмів аудиту ШІ та систем управління. Це не лише питання дотримання законодавства, але й конкурентна перевага в умовах зростаючої уваги до етичних аспектів ШІ.

Очікується подальша еволюція регуляторного ландшафту ШІ, з можливим впливом EU AI Act як де-факто глобального стандарту. Водночас, важливо зберігати баланс між регулюванням та інноваціями. Ефективне регулювання ШІ вимагає постійного діалогу між регуляторами, розробниками, бізнесом та громадянським суспільством. У майбутньому можна очікувати більш детального регулювання специфічних застосувань ШІ, розвитку механізмів міжнародної кооперації та стандартизації, а також зростання ролі саморегулювання галузі.

Батигіна Олена Михайлівна,

*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидатка юридичних наук, доцентка*

ЗАХИСТ АГРОБІЗНЕСУ : НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Агробізнес є самостійним поняттям, яким позначають систему правових зв'язків, що виникають і реалізуються у сфері підприємницької діяльності навколо сільськогосподарської продукції [1, с. 95]. Агробізнес може успішно розвиватися тільки в умовах підприємницького середовища, як комплексу взаємопов'язаних правових, економічних та соціальних умов. Враховуючи, що агрообізнес об'єднує у собі різні правовідносини у багатьох галузях таких як виробництво, переробка, реалізація, то йому притаманні значні труднощі, серед яких великого значення має відсутність належного захисту і певних правових гарантій в питаннях власності. Не рідким є участь суб'єктів агробізнесу у судових спорах різної юрисдикції, запобігання та особливості вирішення яких ми розглянемо в даних тезах.

Питанню захисту суб'єктів агробізнесу присвячено чимало наукових праць, зокрема Багай Ю.Ю., Гафурова О.В., Гринь Є.Л., Єрмоленко В.М., Корнієнко Г.С., Курман Т.В., Станіславський В.П., Статівки А.М., Уркевич В.Ю. тощо. Не зважаючи на значну кількість наукових доробків відомих вчених, проблематика не втрачає своєї актуальності.

Починаючи з 1991 року в Україні започатковано земельну та аграрну реформу спрямовану на формування приватних майнових відносин на землю, інше майно та створення нових організаційно-правових форм аграрних підприємств. Саме з цього моменту зароджується український аграрний бізнес.

На законодавчому рівні поняття суб'єкта агробізнесу ототожнюється з поняттям сільськогосподарського товаровиробника (п.п.14.1.235 п. 14.1 ст. 14 ПК України [2], ст.1 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [3]).

Особливої уваги потребує визначення видів правопорушення стосовно суб'єктів агробізнесу, зокрема рейдерство, порушення зобов'язань, пошкодження матеріально-технічних засобів, порушення немайнових прав, порушення виробничих правил та норм, недобросовісна конкуренція, податкові, комерційні, кредитні, лізингові, страхові тощо.

Поширеним правопорушенням у сфері агробізнесу є рейдерство, метою якого є захоплення майна, землі, врожаю аграрного підприємства або його частини. Не зважаючи на значну увагу до проблем рейдерства і навіть прийняття окремого Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» [4], у законодавстві до сих пір відсутнє поняття рейдерства як правової дефініції.

Окрім окремого закону створено систему органів, які покликані сприяти боротьбі з аграрним рейдерством. Так, у складі Міністерства юстиції України діє офіс протидії рейдерству [5]. Також при Міністерстві юстиції України створено постійно діючий консультативно-дорадчий орган - Колегія з розгляду скарг у сфері державної реєстрації, яка здійснює колегіальний розгляд скарг у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень [6]. Отже, якщо рейдерство відбувається шляхом внесення змін до відповідних державних реєстрів, то захистити аграрне підприємство можна не тільки через звернення до суду, а й до Колегії зі скаргою. Нещодавно Міністерством юстиції України та Офісом протидії рейдерству запроваджено електронну систему обліку таких скарг [7], що позитивно вплинуло на строки та якість їх розгляду. Відтепер значно швидше можна здійснити певні юридично-значимі дії у сфері захисту суб'єктів агробізнесу.

Затверджені Колегією з розгляду скарг у сфері державної реєстрації висновки і прийняті Мін'юстом на їх підставі рішення доволі часто оскаржуються у суді. Так, низка судових рішень стосується питань предмету оскарження та належності відповідача (постанова ВС у складі суддів палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду від 11.10.2021 у справі № 910/5971/20), підсудності таких спорів (постанова ВП ВС від 18.12.2019 у справі № 826/13961/17), незалучення суб'єктів оскарження та інших заінтересованих осіб до судового розгляду (постанова ВС у складі Колегії суддів КГС від 23.03.2021 у справі № 480/388/19), недотримання скаржником вимог щодо оформлення скарги (постанова ВС у складі Колегії суддів КГС від 02.02.2022 у справі № 923/128/19) [8].

На боротьбу з рейдерством в агробізнесі також спрямований і Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні» [9].

Варто також згадати про важливий захід – Форум з аграрного права, який нещодавно відбувся у Вінниці. Форум називався «Захист агробізнесу й судова практика в регулюванні аграрних правовідносин», який об'єднав представників агробізнесу, провідних фахівців у сфері земельних правовідносин, представників уряду, судову владу та юристів, що дало змогу обговорити разом ключові питання захисту суб'єктів агробізнесу [10].

Земельні спори найбільш розповсюджена категорія справ за участі суб'єктів агробізнесу. Власник земельної ділянки або землекористувач може вимагати усунення будь-яких порушень їх прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою і відшкодування завданих збитків. Усунення порушень та відновлення земельних прав здійснюється шляхом застосування способів захисту земельних прав, що закріплюються в законодавстві.

Стаття 152 ЗК України встановлює способи захисту порушених земельних прав [11]. У судовій практиці також надається поняття способу захисту прав. Так, ВП ВС способами захисту суб'єктивних прав визначає закріплені законом матеріально-правові заходи охоронного характеру, за допомогою яких проводиться поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника [12].

Також наголошуємо, що аналіз змісту глави 23 ЗК України дозволяє стверджувати, що способи захисту гарантій земельних прав передбачені суб'єктів агробізнесу незалежно від того, чи виступають вони власниками земельної ділянки або ж землекористувачами. Наприклад, Закон України «Про оренду землі» від 06.10.1998 № 161-XIV закріплює, що орендареві забезпечується захист його права на орендовану земельну ділянку нарівні з захистом права власності на земельну ділянку відповідно до закону. Тому для визначення способу захисту земельних прав не має значення титул приналежності землі певному суб'єкту.

Підводячи підсумок потрібно підкреслити, що в законодавстві та судовій практиці сформувалися сталі підходи та можливості до захисту суб'єктів агробізнесу через визначення системи органів, способів та організаційно-правових заходів.

Література:

1. Корнієнко Г.С. Агробізнес в Україні : теоретико-правові проблеми становлення та розвитку: монографія. Харків: Юрайт, 2023. 560 с.

2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 22.09.2024).

3. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 №1877-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення 22.09.2024).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству»: Закон України від 05.12.2019 № 340-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-20#Text> (дата звернення 22.09.2024).

5. Колегія з розгляду скарг у сфері державної реєстрації URL: https://minjust.gov.ua/commission_civil_register.

6. Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1128 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.09.2024).

7. Мін'юст: Запроваджено електронну систему обліку скарг URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-zaprovadzheno-elektronnu-systemu-obliku-skarh>

8. Вища школа адвокатури НААУ. Оскарження висновків Колегії з розгляду скарг у сфері державної реєстрації Мінюсту. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/oskarzhennya-vysnovkiv-kolegiyi-z-rozglyadu-skarg-u-sferi-derzhavnoyi-reyestratsiyi-min-yustu>.

9. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні»: Закон України від 10.07.2018 №2498-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19#Text>. (дата звернення 22.09.2024).

10. Асоціація правників України. У Вінниці відбувся II Форум з аграрного права. URL: <https://uba.ua/ukr/news/u-vnnic-vdbuvjsja-forum-z-agrarnogo-prava>.

11. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 22.09.2024).

12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 серпня 2018 року у справі №925/1265/16. URL:

Вишневський В'ячеслав Костянтинович,

*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
студент 2 курсу магістратури*

Божко Володимир Миколайович,

*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри*

РОЗДУМИ ПРО МОЖЛИВІСТЬ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ З ТАКОЮ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЮ ФОРМОЮ ЯК ДЕРЖАВНЕ КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО

В Україні державне комунальне підприємство (далі – ДКП) як різновид підприємств або їх організаційно-правова форма не передбачені чинним законодавством. Проте, на практиці державні реєстратори реєструють такі підприємства¹, що зумовлює виникнення питань щодо правового статусу таких суб'єктів господарювання та щодо управління такими організаціями. Окреслені питання досі не стали об'єктом гли-

¹ Наприклад, державне комунальне підприємство «Луцьктепло» (код ЄДРПОУ 30391925); державне комунальне підприємство побутового обслуговування «КРОК» (код ЄДРПОУ 20778629); державне комунальне підприємство «Маєстро» (код ЄДРПОУ 23532797); державне комунальне підприємство «Комунальне господарство» (код ЄДРПОУ 32401573); державне комунальне підприємство «Магазин Лотос» (код ЄДРПОУ 25326139); державне комунальне підприємство «КОН-НОР» (код ЄДРПОУ 21795920); державне комунальне підприємство «Господарка» (код ЄДРПОУ 24120447); державне комунальне підприємство «СТАРТ» (код ЄДРПОУ 31387050); державне комунальне підприємство торгівлі «Україна» (код ЄДРПОУ 24028090); державне комунальне підприємство «Комбінат дитячого харчування» (код ЄДРПОУ 30014269); державне комунальне підприємство «Житлоремфонд» (код ЄДРПОУ 04543683); державне комунальне підприємство «ТВІНЗ» (код ЄДРПОУ 13848140); державне комунальне підприємство «Ринок» (код ЄДРПОУ 01548026); державне комунальне підприємство «Магазин №12» (код ЄДРПОУ 21784612); державне комунальне підприємство «РАДУГА» (код ЄДРПОУ 21123936); державне комунальне підприємство «ГАЛАТЕЯ» (код ЄДРПОУ 21173377) тощо.

бокого аналізу в юридичній науці, незважаючи на їх важливість для юридичної практики.

Господарський кодекс України [1] та «Державний класифікатор України: Класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004», затверджений наказом Держспоживстандарту України від 28 травня 2004 року № 97, не передбачають існування такої організаційно-правової форми, як ДКП. Водночас, у їх тексті передбачено існування окремо або державного, або комунального підприємств. Оскільки та чи інша організаційно-правова форма зумовлює відмінну форму здійснювання господарської діяльності, відмінний характер відносин між засновниками (учасниками) організації, режим майнової відповідальності за зобов'язаннями організації, порядок її створення, реорганізації, ліквідації, управління нею, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо, то ДКП має вирізнятися вищеназваними ознаками від державного та комунального підприємств.

Для глибшого розуміння окресленої проблеми проаналізуємо правовстановлюючі документи окремого державного комунального підприємства. Рішенням Луцької міської ради від 25 січня 2023 року №40/86 [2] затверджено у новій редакції «Статут державного комунального підприємства «Луцьктепло» (код ЄДРПОУ 30391925). Відповідно до п.1.1 вищеназваного Статуту, це підприємство створено рішенням виконавчого комітету Луцької міської ради № 231 від 19 травня 1999 року. Принагідно слід нагадати, що згідно із пунктом 30 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються питання щодо створення, ліквідації, реорганізації та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади. Таким чином, виконавчий комітет вищезгаданим рішенням вийшов поза межі своїх повноважень.

«Засновником Підприємства і власником майна є Луцька міська територіальна громада в особі Луцької міської ради» (відповідно до пункту 1.3 Статуту); «Підприємство є комунальним підприємством Луцької міської ради» (згідно із пункту 1.4 Статуту); «Управління справами Підприємства здійснює директор, який призначається на посаду та звільняється з посади розпорядженням Луцького міського голови на контрактній основі» (пункт 4.1 Статуту); «Майно Підприємства належить до комунальної власності Луцької міської територіальної громади і закріплюється за Підприємством на праві господарського відання» (пункт 5.1 Статуту) [3].

Таким чином, аналіз Статуту вищеназваного підприємства дає підстави зробити висновок, що держава ані безпосередньо, ані опосередковано в діяльності ДКП «Луцьктепло» участі не бере. Чому ж тоді в його найменуванні використаний прикметник «державне»? Чому засновник вирішив не обирати таку організаційно-правову форму як «унітарне комунальне підприємство»? Чому засновник знехтував вимогами частини п'ятої статті 78 Господарського кодексу України, відповідно до якої найменування комунального унітарного підприємства повинно містити слова «комунальне підприємство» та вказівку на орган місцевого самоврядування, до сфери управління якого входить дане підприємство?

Відповідно до пункту 3 частини другої статті 6 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» № 755-IV, державний реєстратор перевіряє отримані документи на наявність підстав для відмови у державній реєстрації [4]. То ж чому державний реєстратор, до якого було подано пакет документів щодо державної реєстрації утворення цього ДКП, не відмовив у державній реєстрації, відповідно до пункту 5 частини першої статті 28 Закону України № 755-IV (унаслідок того, що подані документи суперечать вимогам Конституції України та законів України) та згідно із пунктом 8 частини першої цієї ж статті (унаслідок невідповідності найменування юридичної особи вимогам закону)? Можна задавати ще безліч риторичних запитань.

Можливо додаючи прикметник «державне» у найменування вищезгаданого ДКП засновник прагнув надати цьому підприємству більшої значущості, котра мала б підвищити довіру до його діяльності, або спростити доступ до певних ресурсів, котрі мають виключно державні підприємства? Проте, з огляду на зміст його Статуту, очевидно, що воно має статус унітарного комунального підприємства, єдиним засновником якого є Луцька міська територіальна громада.

Цей приклад підкреслює нагальну потребу в удосконаленні контролю за діяльністю державних реєстраторів, аби вони унеможливили державну реєстрацію утворення державних комунальних підприємств й виявивши порушення чинного законодавства оперативно інформувати засновників відповідних підприємств про це й вимагали від них подання виправлених документів, або ж рекомендувати звернутися до суду, аби оскаржити відмову державного реєстратора у державній реєстрації утворення такого підприємства.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 22.10.2024).

2. «Про затвердження Статуту державного комунального підприємства «Луцьктепло» в новій редакції : Рішення Луцької міської ради від 25 січня 2023 року №40/86. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/16734421312947058-pro-zatverdzhennya-statutu-derzhavnogo-komunalnogo-pidприємства-lutskteplo-v-noviy-redaktsii> (дата звернення 22.10.2024).

3. Статут державного комунального підприємства «Луцьктепло». URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/static/content/files/k/fa/j6veogwxvybqriei2gd7Lexсхurbyfak.docx> (дата звернення 22.10.2024).

4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15/conv#Text> (дата звернення 22.10.2024).

Губанова Ольга Валеріївна,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, старший викладач

кафедри цивільного, господарського і фінансового права

ПРИНЦИП ДОБРОВІЛЬНОСТІ МЕДІАЦІЇ ТА ПРИНЦИП САМОВИЗНАЧЕННЯ СТОРІН МЕДІАЦІЇ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ПИТАННЯ

Медіація в Україні набула ознак явища, про яке вже не тільки говорять як про щось нове і перспективне. Медіацію застосовують, їй навчають, оновлюються і затверджуються нові стандарти у сфері медіації (медіація як соціальна послуга, трудова медіація), аналізуються можливості впровадження присудової медіації тощо. Наукові дослідження, присвячені правовій природі медіації, її принципам, правовому статусу суб'єктів, правовій регламентації окремих її етапів формують розуміння цінності цієї процедури серед інших альтернативних способів вирішення спорів. Праці таких науковців як Йосипенка С.Т., Кармази О.О., Кирдан Б.В., Мазаракі Н.А., Можайкіної О.С. та інших, присвячені фундаментальним засадам медіації, її принципам, не втра-

чають своєї актуальності, а є гарним підґрунтям подальших наукових досліджень.

Тож зацентруємо увагу на новому підході у розумінні таких принципів медіації як принцип добровільності медіації та принцип самовизначення сторін медіації. На нашу думку, ці два принципи є визначальними, оскільки формують сутність самої процедури медіації та вказують на таку важливу її ознаку як особиста відповідальність сторін за вирішення правового спору (конфлікту).

На законодавчому рівні принцип добровільності медіації визначений як добровільне волевиявлення учасників медіації на її проведення та можливість у будь-який момент відмовитися від участі у медіації (ст. 5 Закону України «Про медіацію» – далі Закон про медіацію [1]. Іншими словами, сторони (учасники) процесу медіації діють вільно, без примусу, омани та тиску, не мають ніяких заперечень щодо процедури медіації строків медіації, особи медіатора, сприймають та розуміють той факт, що процедура медіації є шляхом, який може вирішити конфлікт, мають право на будь-який стадії процесу медіації ініціювати припинення цього процесу тощо [2, с. 82].

Поняття «добровільність» невіддільне від поняття «свобода волі», «вільне волевиявлення». Тобто, особа бере участь у процесі медіації без примусу – вільно на власній розсуд, а її рішення брати участь відповідає її внутрішній волі і не є оманливим. Відтак, принцип добровільності ґрунтується на іншому принципі – принципі вільного волевиявлення [2, с. 83].

Наступним не менш важливим принципом медіації, який тісно пов'язаний з питанням свободи волі і вільного волевиявлення, є принцип самовизначення сторін, що закріплений частинами 1, 2 ст. 8 Закону про медіацію [1]. Цей принцип визначає самостійність сторін при обранні медіатора та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, у визначенні переліку питань, які обговорюватимуться, варіантів врегулювання конфлікту (спору), змісту угоди за результатами медіації, строків та способів її виконання, інших питань щодо конфлікту (спору) та проведення медіації.

Центральною у цьому принципі, на думку Можайкіної О.С. [3, с.78], є власна відповідальність сторін, яка полягає у тому, що сторони конфлікту самостійно обирають шляхи та способи вирішення проблеми. Медіатор виступає посередником, який організовує медіаційний процес, слідкує за дотриманням правил його ведення та володіє компетентністю, що допомагає сторонам зрозуміти і усвідомити інтереси і потреби один одного. Однак медіатор, виконуючи зазначену функцію, не приймає рішення та не надає будь-яких порад сторонам щодо мож-

ливих варіантів порозуміння. Відтак стає зрозумілим, що у центрі уваги медіаційного процесу знаходяться самі сторони спору, їх почуття, емоції, а також інтереси і потреби. Таким чином, шляхи вирішення спору (ідеї рішень) сторони пропонують самі, а також несуть власну відповідальність за їх виконання.

Таким чином, критерій особистої відповідальності за правовий спір (конфлікт), його виникнення і вихід із нього – є тим важливим критерієм, який покладено в основу принципів добровільності медіації та самовизначення сторін медіації.

Практика показує, що в українському суспільстві сформувалася добре усталена думка, що не самі сторони конфлікту, але «хтось інший» (держава в особі компетентних органів) повинен вирішувати спірні відносини, і що зобов'язальний характер рішення суду є єдиним ефективним способом вирішення спору. З іншого боку, самостійності сторін не сприяє і судова практика: українські судді наразі не мотивують сторони вирішувати спори самостійно, звертаючись до альтернативних методів вирішення. Зрештою, хоча процесуальний закон спрямований на сприяння примиренню між сторонами, судді в переважній більшості справ обмежуються просто питанням до сторін провадження, чи є примирення можливим [4, с. 18].

Тож важливим для становлення медіації та інших альтернативних способів вирішення спорів в Україні є формування культури міжособистісного спілкування, усвідомлення і прийняття особистої відповідальності за вирішення правових спорів (конфліктів), формування культури діалогу і переговорів ще у шкільному середовищі з поступовим закріпленням цих важливих навичок протягом всього дорослого життя.

Література:

1. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

2. Закон України «Про медіацію». Науково-практичний коментар. Станом на 1 квітня 2023 р. / За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора Кармази О. О., кандидата юридичних наук, доцента Федоренко Т. В., кандидата юридичних наук, доцента Ізюти П. О. К. : Талком, 2023. 241 с.

3. Можайкіна О.С. Сутність принципу добровільності в медіації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 61. Том 1. С. 77-79.

4. Bilotskyi V., Hrybovska A. Problems of implementation and conduct of ip mediation in Ukraine .The 64-th International scientific and practical conference “Science and Education” (1 – 2 February, 2024) Pegas Publishing, Canada, Ottawa. 2023. 112 p.

Кабальський Роман Олександрович,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ШЛЯХОМ ВРУЧАННЯ У СПІЛКУВАННЯ ЗАХИСНИКА З КЛІЄНТОМ В АСПЕКТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Постановка проблеми: Сторона обвинувачення, аргументуючи свою позицію, посилається на матеріали протоколу зняття інформації з телефону підозрюваного, зокрема, листування між підозрюваними та його захисником. Зміст цього спілкування у месенджері, а також обмін файлами (які ще не було відкрито стороною захисту в порядку ст. 290 КПК України) на думку сторони обвинувачення підтверджує провину/наявність ризиків. Докази у вигляді скріншотів цього листування були додані до матеріалів справи.

Питання недопустимості таких доказів має надзвичайно важливе значення, оскільки мова йде про ймовірне порушення основоположних прав людини. Позиція ЄСПЛ підтверджує той факт, що одним із ключових елементів ефективного представництва адвокатом інтересів клієнта є принцип захисту конфіденційності інформації, якою вони обмінюються; цей привілей заохочує відкрите та чесне спілкування між клієнтами та захисниками. Втручання в привілей адвоката-клієнта в контексті провадження, яке розглядається ним, є втручанням у право на звернення, гарантоване статтею 34 Конвенції (*Udovenko v. Ukraine*, п.п. 37, 38).

Важливою у даному контексті є також окрема думка судді ЄСПЛ Павлій у справі *Särgava v. Estonia*, у якій суддя зазначив, що важливим є питання про те, що є втручанням у привілей адвоката та чи слід вимагати від практикуючого юриста довести, що певна форма «фактичної шкоди» була заподіяна в результаті обшуку та вилучення конфіденційних матеріалів і повідомлень. На його думку, будь-яке перехоплення таких даних органом державної влади в принципі є достатнім для

того, щоб вважатися втручанням у відповідні захищені інтереси Конвенцією. Даний підхід був підтверджений Великою палатою ЄСПЛ в контексті масового спостереження у справі *Big Brother Watch and others v. The United Kingdom*. У самому ж рішенні ЄСПЛ зазначив, що у контексті обшуків і виїмок національне законодавство повинно забезпечувати певний захист особи від свавільного втручання в права, передбачені статтею 8 Конвенції. Таким чином, його положення мають бути достатньо чіткими, щоб дати громадянам адекватну інформацію про обставини та умови, за яких державні органи мають право вдаватися до будь-яких таких заходів. Крім того, ЄСПЛ визнає важливість конкретних процесуальних гарантій, коли йдеться про захист конфіденційності обміну інформацією між адвокатами та їхніми клієнтами (*Särgava v. Estonia*, 87, 88).

Крім того, дослідження стороною обвинувачення приватного листування між адвокатом та його клієнтом може мати серйозні наслідки з огляду на прецедентне право Європейського суду з прав людини. Таке втручання здатне порушити право на захист, яке є ключовим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що кореспонденція між адвокатом і його клієнтом, незалежно від її змісту або мети, користується підвищеним рівнем захисту відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (*Affaire Ekinici Et Akalin C. Turquie*, п. 47). Захист цього привілейованого спілкування пояснюється тим, що адвокати виконують критично важливу роль у забезпеченні права на справедливий судовий процес, і вони не можуть ефективно виконувати свої функції, якщо не можуть гарантувати своїм клієнтам конфіденційність спілкування. Як зазначив ЄСПЛ у справі *Michaud V. France* (п. 118), «без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства».

Щодо українського законодавства, то зміст права на конфіденційне спілкування розкривається у ст. 258 КПК України, насамперед ч. 5 якої вказує, що втручання у приватне спілкування захисника з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене. Дана стаття розкриває також зміст поняття «спілкування» (передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу), а також різновиди втручання в приватне спілкування (ч. 3 та 4 ст. 258 Кодексу).

З огляду на вказане, вважаю, що будь-які докази здобуті шляхом втручання у спілкування захисника з підозрюваним/обвинуваченим (а

не просто адвоката з клієнтом) є недопустими з огляду на визнаний стандарт доказування «плоди отруйного дерева».

Качан Яна Віталіївна,

*Академія праці, соціальних відносин і туризму,
завідувач кафедри публічного управління та публічної служби,
кандидат наук з державного управління, доцент*

АДАПТАЦІЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРАВОВОЇ СИТЕМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Співпраця між державами та потреба у всебічних інтеграційних процесах підвищили стандарти відповідності їхніх нормативно-правових заходів. Адаптація законодавства є актуальним завданням, успішне вирішення якого, безсумнівно, прискорить ці інтеграційні процеси в рамках європейської інтеграції. Питання гармонізації трудового законодавства часто обговорюється представниками як української, так і іноземної правничої спільноти. Активізація євроінтеграційних процесів, необхідність підвищення рівня захисту прав людини, сучасні глобалізаційні реалії та динаміка суспільних трансформацій зумовлюють необхідність подальшого реформування національного трудового законодавства.

Розробка оптимальної правової системи та формування ефективного національного законодавства відповідно до європейських стандартів потребує консолідованих зусиль фахівців на основі застосування професійно виважених, науково обґрунтованих підходів. На переконання більшості українських дослідників у галузі адаптації кадрового потенціалу правової ситеми, реалізацію права на працю в контексті європейської інтеграції слід сприймати як інструмент і процес досягнення державою стратегічних цілей і завдань національного, соціально-політичного, економічного і культурного розвитку, що є назрілою сучасною реальністю.

Отже, адаптація кадрового потенціалу правової системи не вимагає утотоження до законодавства країн ЄС, а передбачає зближення їх відповідних законів. Вирішальним елементом європейської інтеграції є постійне намагання узгодити інтереси держав-учасниць у цьому процесі.

Під час подолання низки кризових явищ у діяльності ЄС, які супроводжувалися ультимативними вимогами учасників інтеграційного

процесу, сформувалася культура компромісу та діалогу, яка передбачає врахування інтересів усіх країн-партнерів без винятку і поважаючи один одного.

Ми візьмемо до уваги різні елементи правової системи держав-членів ЄС та України як потенційної країни-кандидата на міжнародно-правові стандарти. Численні законодавчі акти в країнах ЄС мають схожі правові положення, що можна пояснити однаковими історичними факторами та суспільними вимогами до прийняття цих нормативно-правових актів. Ці акти також дозволяють визначити певні характеристики, які свідчать про соціально-економічний розвиток країн Європейського Союзу.

Ці тенденції певною мірою сприяють розширенню загальної правової доктрини та юридичної практики. Незважаючи на подібність національного законодавства країн ЄС, ми не можемо стверджувати про його повну адаптацію, оскільки нас відрізняють помітні відмінності, що випливають з національних традицій, культури та розвитку держави.

Отже, над адаптацією кадрового потенціалу правової системи в умовах євроінтеграції, потрібно ретельно працювати, беручи до уваги наші традиції, культуру та розвиток, з урахуванням вимог Європейського Союзу.

Література:

1. Гарасимів Т. (2022). Гармонізація як раціональний модус приведення національного законодавства до міжнародно-правових стандартів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. № 4 (36). С. 38-45.

Невідома (Петренко) Олександра Володимирівна,
*Академія праці, соціальних відносин і туризму,
аспірант кафедри публічного управління та публічної служби,
заступник командира роти - інструктор з повітряно-десантної
підготовки роти управління батальйону управління військової частини
А4350*

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

В Україні за період з моменту здобуття незалежності до сьогоднішнього дня, незважаючи на соціальні, економічні та політичні негаразди, було створено та забезпечено формування кадрового потенціалу держави, зокрема у сфері правової служби, яка здійснюється на засадах, характерних для незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Водночас процес розвитку та подальшого становлення правової інтеграції кадрового потенціалу України, яка базується на продовженні реформування його механізму, свідчить про те, що пов'язане з цим збільшення чисельності кадрового потенціалу має змінитися з кількісної характеристики на якісну, але це може відбуватися одночасно з реформуванням самої правової системи, форм і методів та здійснення її функцій.

Розглянемо більш детально правове забезпечення формування кадрового потенціалу нашої держави на прикладі формування правової інтеграції кадрового потенціалу держави.

У цьому аспекті слід зазначити, що розвиток правової системи протягом останнього періоду був пов'язаний із процесом професіоналізації кадрового потенціалу, але говорити про формування нової генерації поки що зарано, сформулювати національну правову еліту, вдасться не раніше, ніж через п'ять-сім років, що обґрунтовано наявними проблемами, пов'язаними переважно з недоліками у формуванні кадрового потенціалу правової системи [1].

Тому головним напрямком удосконалення правової системи має стати формування якісного кадрового потенціалу, завдяки якому будуть належним чином реалізовуватися поставлені завдання та цілі.

Водночас основним напрямом сучасної діяльності з підготовки кадрового потенціалу, який, є системою навчання з пріоритетом умінь і навичок над знаннями, має стати її перетворення на модель випереджувальної, інноваційної, професійно-особистісно-орієнтованої осві-

ти, метою якого є проблемно-орієнтований професіоналізм, компетентність та ефективність фахівця.

Викладене підтверджує безсумнівну актуальність цього дослідження. Наведені в ньому узагальнення та висновки можуть стати основою для подальшого опрацювання питання підвищення якості й ефективності форм, методів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрового потенціалу, які становлять один із основних напрямів подальшого вдосконалення правової системи в Україні, а також є умовою створення оновленого, потужного і дієздатного апарату, становлення професійної, політично-нейтральної та авторитетної правової служби.

Література:

1. Маланчій М. Кадровий менеджмент у системі державного управління: принципи реалізації. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 2(41). С.115-120. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2019/2019_02\(41\)/16.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2019/2019_02(41)/16.pdf).

Нога Петро Петрович,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
асистент кафедри цивільного, господарського і фінансового права*

ЕКОЛОГІЧНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Екологічна функція оподаткування набуває особливого значення в умовах сучасних екологічних викликів, з якими стикається Україна. Її основна мета — сприяти зменшенню негативного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище та стимулювати перехід до екологічно безпечних технологій. За допомогою податкових механізмів можна забезпечити не лише наповнення бюджету, але й охорону довкілля.

Незважаючи на існування ґрунтовних досліджень економістів щодо механізмів екологічного оподаткування, правовий аспект цієї тематики залишається недостатньо розробленим. В науковій сфері аналізу екологічного оподаткування присвячені роботи таких вчених-юристів, як: Веклич О.О. [1], Мандрик В. О., Новак У. П. [2], Шульга Т. М. [3]. Тема екологічного оподаткування є надзвичайно актуальною, адже, на відміну від економістів, які присвятили численні дослідження цьому

явищу, правовий аспект цієї проблематики все ще залишається недостатньо вивченим юристами. До того ж Веклич О.О., Мандрик В. О., Новак У. П. досліджували екологічний податок та його механізм ще до прийняття нового Податкового кодексу України.

Екологічний податок регулюється у розділі VIII Податкового кодексу України (ст. 240-250). В Розділі надається вичерпний перелік суб'єктів, які можуть бути платниками екологічного податку; і ті, що не є такими; визначається об'єкт та база оподаткування. Там же закріплюється ціла низка ставок за різними видами забруднення для окремих забруднюючих речовин. Це є характерною особливістю екологічного податку, оскільки базова ставка відсутня. Ще однією властивістю є те, що розмір його ставки залежить від шкідливості та небезпечності для здоров'я населення конкретних забруднюючих речовин. Ставки екологічного податку підлягають індексації, тобто вони будуть коригуватися щороку; враховуючи індекси споживчих цін, індекси цін виробників промислової продукції [4; 3, с. 69].

Екологічний податок є особливим видом податкових зобов'язань, адже, окрім традиційних для податків фіскальної та регулюючої функцій, він виконує ще й екологічну функцію.

Екологічна функція - це одна з основних функцій екологічного оподаткування, яка спрямована на зменшення негативного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище та стимулювання екологічно відповідальної поведінки. На відміну від традиційних функцій податків, екологічна функція має на меті досягнення екологічних цілей через податкові механізми.

Ця функція має на меті не лише наповнення державного бюджету, а й стимулювання господарюючих суб'єктів до зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та впровадження екологічно орієнтованих інновацій. Екологічна функція оподаткування, з огляду на сучасні екологічні виклики, є надзвичайно важливою для України, адже вона відповідає на глобальні запити щодо сталого розвитку.

Враховуючи важливість екологічної функції, постає необхідність закріплення її змісту (відображення, втілення) в тексті Податкового кодексу України, а саме – в основних засадах податкового законодавства у вигляді принципу екологічності останнього.

Такий принцип мав би забезпечувати системний підхід до регулювання оподаткування з урахуванням екологічних пріоритетів. Це сприяло б узгодженню економічних інтересів держави з екологічними потребами суспільства, що особливо актуально в умовах посилення антропогенного впливу на довкілля суб'єктами господарювання.

Запропонований принцип має стати орієнтиром для держави у розробці та впровадженні податкових норм. Його реалізація повинна забезпечувати: системність правового регулювання, що включає: гармонізацію податкових норм із природоохоронним законодавством, щоб уникнути протиріч та дублювання; преференції для екологічно відповідальних суб'єктів господарювання (наприклад, зниження ставок для підприємств, які впроваджують екологічні технології, або звільнення від податку для тих, хто досягає нульового рівня викидів) тощо.

Екологічність як принцип податкового законодавства може полягати в орієнтації податкової системи на досягнення екологічно значущих цілей через правові механізми оподаткування.

Введення цього принципу в основу податкового законодавства передбачає врахування екологічних інтересів на всіх етапах розробки та застосування податкових норм.

Екологічний податок займає особливе місце серед податкових зобов'язань, адже, поряд із фіскальною та регулюючою функціями, він реалізує важливу екологічну функцію, спрямовану на збереження та відновлення навколишнього середовища.

Отже, впровадження та закріплення принципу екологічності в податковому законодавстві є необхідною умовою для досягнення сталого розвитку, що гармонійно поєднує економічну ефективність із пріоритетами екологічної безпеки та відповідальності.

Література:

1. Веклич О.О. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та напрями вдосконалення з урахуванням світового досвіду: монографія. НАН України, Ін-т економіки - К.: Вид-во «Либідь», 2001. 47 с.

2. Мандрик В.О. Новак У.П. Новий екологічний податок в Україні: стан і напрями удосконалення. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. № 219. С. 93-99.

3. Шульга Т. М. Становлення і розвиток екологічного оподаткування в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Одеса, 2013. № 6-3, т. 2. С. 67-69.

4. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. Ст. 536.

Покровська Анастасія Олегівна,
*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ПРАВА СЛІДУВАННЯ ДО СПАДКОЄМЦІВ АВТОРА: НАБЛИЖЕННЯ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Право слідування відповідно до положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ЦК України є невідчужуваним правом автора на одержання справедливої винагороди як частки відраховань від кожного продажу оригіналу художнього твору, оригіналу рукопису літературного чи музичного твору, наступного за продажем оригіналу, здійсненим автором.

Закріплення цієї норми у національному законодавстві України є відповідним кроком наближення до *acquis communautaire* ЄС, що передбачений ст. 190 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [1]. Однією з основних цілей автора твору є отримання справедливої винагороди за результат інтелектуальної діяльності, саме тому уваги потребує питання щодо відповідності законодавства України стандартам ЄС щодо права слідування, а саме Директиви Європейського Парламенту і Ради 2001/84/ЄС від 27 вересня 2001 року про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва (Далі – Директива про право слідування) [2].

Відповідно до ст. 6 (1) Директиви про право слідування роялті виплачують автору твору, а після його смерті – особам, які є правонаступниками автора. Водночас відповідна стаття не вказує на кого саме з правонаступників розповсюджується таке право.

Своєю чергою абз. 3 ч. 1 ст. 30 Закону України «Про авторське право і суміжні права» викладено законодавцем в такій редакції: «Право слідування належить автору, а після його смерті переходить до спадкоємців автора та спадкоємців цих спадкоємців і діє до спливу строків чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір» [3]. Відповідно, можна простежити дещо змістовну різницю між підходом, викладеним у Директиві про право слідування та Законі України «Про авторське право і суміжні права». Особливо важливим є питання, чи ст.6 (1) Директиви про право слідування поширює свою дію на спад-

коємців, спадкоємців автора твору, як це передбачено українським законодавцем. Тобто, чи може національний законодавець відступати від положень Директиви про право слідування в частині визначення категорії правонаступників автора.

Так, у цьому питанні показовим є рішення Суду Справедливості ЄС у справі C-518/08 від 15 квітня 2010 року (Fundación GALA-SALVADOR DALI). Суть справи полягала у тому, що ст. L 123-7 Кодексу інтелектуальної власності Франції передбачає право слідування виключно на користь спадкоємців за законом, виключаючи спадкування за заповітом. У цій справі Суд Справедливості ЄС вказав на право держав-членів робити власний законодавчий вибір при визначенні категорії осіб, які можуть скористатися правом слідування після смерті автору художнього твору [4].

Український законодавець не деталізує в якому саме порядку спадкування може переходити право слідування – за заповітом чи за законом [5, с. 217], водночас поширюючи це право на декілька ступеней споріднення спадкоємців (аж до завершення строків чинності майнових прав). З огляду на позиції Суду Справедливості ЄС, такий підхід до переходу права слідування до спадкоємців автора є законодавчо правомірним та не суперечить положенням Директиви про право слідування, не дивлячись на їх змістовну різницю.

Отже, чинне законодавство України у сфері авторського права продовжує своє наближення до *acquis communautaire* ЄС. Варто визнати, що Закон України «Про авторське право і суміжні права», прийнятий у 2022 році став вагомим кроком до такого наближення, що своєю чергою сприяє і наближенню України до членства в Європейському Союзі.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами: Міжнародний документ від 27.06.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 19.09.2024).

2. Про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва: Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/84/ЄС від 27.09.2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-01#Text (дата звернення: 19.09.2024).

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 2811-IX від 01.12.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 19.09.2024).

4. Резюме Рішення Суду ЄС у справі C-518/08 від 15 квітня 2010 року (Fundación GALA-SALVADOR DALÍ): Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. URL: <https://nipo.gov.ua/praktyka-sudu-ies/> (дата звернення: 19.09.2024).

5. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 4: Право інтелектуальної власності / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2023. 616 с.

Шимко Артем Романович,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

доцент, кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного, господарського і фінансового права,

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕНСАЦІЇ ПРИМУСОВО ВИЛУЧЕНОГО МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Правовою основою примусового відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану є Конституція України, Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [1].

Примусове відчуження або вилучення майна у зв'язку з введенням та здійсненням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування за погодженням з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчими органами державної адміністрації області, району, міста Києва чи Севастополя або відповідною місцевою радою.

У районах, де ведуться воєнні дії, примусове відчуження або вилучення майна здійснюється за рішенням військового командування без згоди органів, зазначених у частині першій цієї статті.

Примусове відчуження або вилучення майна, необхідне для відв'язнення чи ліквідації обстановки, що зумовила введення правового режиму надзвичайного стану, здійснюється за рішенням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, військового командування та органу місцевого самоврядування, на який покла-

дено здійснення надзвичайних заходів відповідно до Указу Президента України про введення правового режиму надзвичайного здійснюють.

В умовах воєнного або правового режиму надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування вартості примусово відчужуваного майна примусове відчуження здійснюється з повним відшкодуванням його вартості після завершення дії режиму воєнного стану.

Про примусове вилучення майна обов'язково складається акт. В Акті зазначаються наступні відомості:

- назва військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження або вилучення майна;

- відомості про власника майна, а саме - для юридичних осіб - по-вне найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код, для фізичних осіб - прізвище, ім'я, по батькові, постійне місце проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків та інших обов'язкових платежів

- відомості про документ, що встановлює право власності на майно (у разі наявності);

- опис майна, достатній для його ідентифікації (для нерухомого майна - відомості про місцезнаходження (адреса), для рухомого майна (наземні, водні та повітряні транспортні засоби) - відомості про реєстраційний попереднього повного відшкодування вартості майна, номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані;

- сума виплачених коштів (у разі попереднього повного відшкодування вартості майна).

Акт підписується власником майна і уповноваженими особами військового командування та скріплюється печатками військового командування.

Під час дії воєнного стану примусове вилучення майна може здійснюватись і за відсутності його власника. У такому випадку акт складається без участі власника і за першої можливості вручається під розписку особі, у якої вилучається майно, або її уповноваженому представнику.

Право державної власності на майно виникає з дати підписання акту [2].

Майнові права російської федерації та її резидентів, примусово вилучені відповідно до зазначеного закону (цілісні майнові комплекси), передаються тимчасово або постійно в господарське відання та закріплюються за спеціальним державним підприємством - акціонер-

ним товариством «Державний інвестиційний фонд України» відповідно до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 552 [3].

Під правом господарського відання розуміється право суб'єкта господарювання у віддалених районах володіти, користуватися і розпоряджатися закріпленим за ним майном нарівні з власником, стаття 136 Господарського кодексу України [4].

Проте варто визначити, що є й винятки. Наприклад, постанова Кабінету Міністрів України № 1921 від 28 грудня 2000 року «Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок» передбачає, що підприємства, установи та організації з високою суспільною потребою також можуть бути звільнені від передачі транспортних засобів і техніки військовим частинам під час мобілізації [5].

Щодо порядку дій суб'єктів господарювання у випадку вилучення майна під час дії режиму воєнного стану, то варто взяти до уваги наступні положення: необхідно направити офіційний лист з обґрунтуванням причин непогодження вилучення. Перелік підприємств, установ та організацій з високими суспільними потребами, який мав бути затверджений Радою Міністрів України за поданням Міністерства оборони, на жаль, на сьогодні не затверджений. Підприємства з високою суспільною потребою можуть надіслати лист з відповідним обґрунтуванням щодо непогодження вилучення автомобіля. У такому випадку необхідно проаналізувати всі обставини вилучення, рішення компетентного органу про вилучення, саме підприємство та його діяльність з точки зору високої суспільної необхідності.

Також можна оскаржити оцінку майнової компенсації. Стаття 353 Цивільного кодексу України передбачає, що попередній власник може оскаржити до суду оцінку вартості реквізованого майна, на підставі якої було здійснено його компенсацію [6]. Майно може бути повернуто: якщо реквізоване майно залишилося після закінчення надзвичайного стану, особа, яка володіла цим майном, має право вимагати його повернення в судовому порядку.

Майно може бути замінено. У разі реквізиції майна попередній власник майна може вимагати його заміни іншим майном за умови збереження майна.

Досвід застосування реквізиції в умовах воєнного стану є незначним, як і судова практика. Тому варто звернути увагу на роз'яснення Верховного Суду від 15.03.2022 «Про інститут реквізиції у цивільному праві» [7]. Відповідно до нього, положення про комісії покликане вирішити конфлікт між публічним інтересом та цивільним правом. Ін-

шими словами, законодавство фактично стоїть на боці дотримання балансу між публічним і приватним інтересом.

Конфлікти вирішуються на користь публічного інтересу, але не без урахування законних прав приватних осіб. Це підтверджується міжнародною практикою. У рішенні ЄСПЛ від 13 вересня 2005 року у справі «Іванов проти України» [8] зазначено, що позбавлення власності є виправданим лише тоді, коли воно здійснюється «в інтересах суспільства» та «відповідно до вимог, встановлених законом». Іншими словами, якщо є порушення або необґрунтованість процедури вилучення майна, закон на боці суб'єкта господарювання.

Крім того, має бути дотриманий «справедливий баланс» між вимогами загального інтересу суспільства та вимогою захисту фундаментальних прав юридичної особи. У разі прийняття компетентними органами рішення про примусове вилучення майна компанії, керівництву та юридичному департаменту компанії слід провести правовий аналіз документів про передачу та відступлення права вимоги, в тому числі вартості майна. Це дозволить забезпечити максимальний захист інтересів компанії та отримати компенсацію, яка дійсно відповідає вартості майна, або забезпечити його повернення в майбутньому.

Проте, якщо вилучення майна державою відбувається з легітимною метою і для цілей оборони, то питання руйнування майна підприємств внаслідок військових дій ставить суб'єктів господарювання в більш складне та невизначене становище, оскільки постає питання хто, в якому розмірі має відшкодувати вартість пошкодженого чи знищеного майна, а також яка процедура такого відшкодування.

Література:

1. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, Закон України № 4765-VI (2022) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення 17.10.2023).
2. Примусове вилучення майна під час дії воєнного стану (2022, 20 грудня). URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/216030_primusove-viluchennya-mayna-pd-chas-d-vonnogo-stanu#:~:text=Під%20час%20дії%20воєнного%20стану,майно,%20або%20її%20уповноваженому%20представнику (дата звернення 17.10.2023).
3. Деякі питання виконання Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів»: постанова Кабінету Міністрів України № 552

(2022). //URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2022-п#Text> (дата звернення 17.10.2023).

4. Господарський кодекс України № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 17.10.2023).

5. Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок. Постанова Кабінету Міністрів України № 1921 (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1921-2000-п#Text> (дата звернення 17.10.2023).

6. Цивільний кодекс України № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 17.10.2023).

7. Роз'яснення Верховного Суду від 15.03.2022 р. «Про інститут ревізії в цивільному праві». Нормативні документи від VOBU // URL: <https://document.vobu.ua/doc/10622> (дата звернення 17.10.2023).

8. Справа «Іванов проти України» (Заява № 15007/02). Рішення Європейського суду з прав людини (2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_136#Text (дата звернення 17.10.2023).

ПАНЕЛЬ 3. НАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ПРИВЕДЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО ВИМОГ ACQUIS ЄС

Криницький Ігор Євгенович,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник*

ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРИНЦИПУ МАКСИМАЛЬНОЇ ПОДАТКОВОЇ ДОСТАТНОСТІ БЮДЖЕТІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Податкова система є одним із дієвих інструментів досягнення та підтримання фінансового суверенітету держави, водночас через утворюючі податкові важелі вона спричиняє регулюючий вплив на економічні процеси в країні. Заради ефективного виконання фіскальної та регулюючої функцій податкова система повинна адекватно та своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються в оточуючому світі. Саме тому модернізація вітчизняної податкової системи є обов'язковою складовою податкової реформи. Конструктивний результат у цій площині значною мірою досягається через вмале комбінування податків і зборів, обрання пріоритетних напрямків прикладання владних зусиль у сфері оподаткування. Натомість наразі в Україні не сформована концепція вдосконалення структури вітчизняної податкової системи, проблематика її побудови залишається на узбіччі наукових інтересів.

Структурування податків і зборів зазвичай здійснюється з урахуванням: адміністративно-територіального устрою держави; розподілу повноважень органів держави щодо встановлення, введення і справляння податків і зборів; рівня податкового тиску; принципів оподаткування; засад податкової політики. В основі цих процесів є такий орієнтир як обсяг бюджетних витрат [1, с.339]. Дійсно зазначений системоутворюючий процес варто аналізувати комплексно – як кругообіг публічних фінансів. Саме через взаємозв'язок бюджетної і податкової систем ми можемо отримати об'єктивну відповідь на запитання щодо оптимальності структури цих об'єднаних формувань. Отже, питання побудови податкової системи України є бюджетно-податковим і його слід вирішувати через призму тісної «співпраці» окреслених провідних підгалузей фінансового права. При цьому визначальним факто-

ром у наведеному аспекті є структура вітчизняної бюджетної системи. Її каркас, на наше переконання, утворюють п'ять складових: 1) державний бюджет України; 2) республіканський бюджет (бюджет Автономної Республіки Крим); 3) обласні бюджети; 4) районні бюджети; 5) локальні бюджети (бюджети міст, селищ, сіл). Всі вони названі в Бюджетному кодексі України, натомість останні чотири ланки законодавець об'єднує в групу місцевих бюджетів.

Аналіз складу податкових надходжень в бюджеті АРК, в обласних і районних бюджетах, в бюджетах сільських, селищних, міських територіальних громад свідчить, що вони суттєво різняться. Вважаємо, що варто вести мову про оптимізацію конструкції податкової системи, приведення її у відповідність до каркасу бюджетної системи: п'ять ланок податкової системи проти п'яти ланок бюджетної системи. Таке рішення буде відповідати принципам кореляції побудови бюджетної і податкової систем, адресності та результативності оподаткування, а також європейському принципу максимальної податкової достатності всіх рівнів бюджетів, зобов'язанням, які Україна визнала для себе обов'язковим у контексті виконання вимог Європейської хартії місцевого самоврядування [2]. На виконання пункту 3 статті 9 Хартії наша держава повинна забезпечити, щоб принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формувалася за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону. Отже перед українською владою постає комплексне завдання, складовими якого є: а) «структурне» завдання – кожна бюджетна ланка повинна мати власні закріплені податкові платежі; б) «кількісно-ресурсне» завдання – обсяг надходжень від таких податків і зборів має забезпечити значні бюджетні витрати; в) «компетенційне» завдання – регіональним і місцевим органам слід надати адекватні повноваження щодо встановлення відповідних податкових платежів. Отже, ми окреслили своєрідну програму-мінімум. Суттєву роль в її виконанні відіграватиме закріплення в українському законодавстві і реалізація принципу максимальної податкової достатності всіх бюджетних ланок.

Автономність принципу податкової достатності (достатності обкладання податками) обґрунтував у ХІХ ст. німецький вчений Адольф Вагнером. Він включив його до групи фінансових принципів оподаткування. Підхід відомого економіста взяв на озброєння вітчизняний законотворець. Так, фіскальна достатність як встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями (підпункт 4.1.5 пункту 4.1 статті 4 Податкового кодексу України [3]) віднесена до основних засад податкового законодавства України. Принцип максимальної податкової достатності (податкової самодостатності) бюджетів не є тотожним зазначеному принципу, водночас його можна вважати однією із складових принципу достатності в оподаткуванні в його «широкому» розумінні. На відміну від традиційного трактування, він стосується ін-

ших аспектів оподаткування, головним чином спрямований на надання регіональним і місцевим органам фіскальних ресурсів необхідних для забезпечення їх широкої автономії, для проведення власної політики в межах наданої компетенції.

Задля конструктивної реалізації принципу максимальної податкової достатності бюджетів вважаємо за доцільне здійснити правову оптимізацію податкової системи, законодавчо закріпити існування 5 груп податків і зборів (загальнодержавні, республіканські, обласні, районні, локальні). Водночас, зважаючи на специфіку конкретних податків і зборів, необхідно переглянути їх правовий механізм з метою максимально припустимої ресурсної забезпеченості всіх бюджетних ланок (наприклад, включити екологічний податок – до групи обласних, а транспортний податок – до групи районних податкових платежів).

Література:

1. Кучерявенко М.П. Податкова система. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.6: Фінансове право. Харків: Право, 2010. 616 с.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування. Офіційний вісник України від 3 квітня 2015 р. №24.
3. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №13 – 14, №15 – 16, №17. Ст.112.

Гнедик Євген Сергійович,

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ З БОКУ КОЛИШНІХ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року, привів до суттєвого збільшення кількості військовослужбовців в Україні. І за різними оцінками, вона може сягати до 1 млн. осіб, відповідно до даних, зазначених у Плані для реалізації UKRAINE FACILITY 2024-2027, розробленим Кабінетом Міністрів України спільно з Європейським Союзом [1].

При цьому, слід взяти до уваги, що значна більшість з цих людей вже мають реальний бойовий досвід та приймають участь у наймасштабнішому військовому конфлікті ХХІ сторіччя, що, як свідчить світо-

вий досвід, може мати вплив не лише на фізичне здоров'я, а й на психологічний стан.

Але, будь які конфлікти мають своє закінчення. Так, у майбутньому, Україна зіштовхнеться зі складнощами переходу такої кількості військовослужбовців від військової служби до мирного життя. Велика кількість цих осіб потребуватиме професійного психологічного супроводу, реінтеграції і реабілітації.

У цьому аспекті корисним для України є досвід США, де за даними Департаменту у справах ветеранів США у 2023 фінансовому році проживало 18,1 млн ветеранів. При цьому, за останні десятиліття їх чисельність скоротилася, оскільки у 2000 фінансовому році у США проживало 26,3 млн. ветеранів [2]. Політика США по відношенню до ветеранів коротко може бути охарактеризована такою заявою Департаменту у справах ветеранів США: «ми маємо максимально надавати пільги і привілеї ветераном і членам їх сімей задля полегшення переходу від воєнного до мирного життя щоб покращити якість їх життя після служби». Така політика є дуже важливою з погляду визнання заслуг ветеранів перед країною та надання їм всебічної допомоги у їх ресоціалізації та реінтеграції в цивільне життя. Допомога ветеранам надається при працевлаштуванні, відкритті власного бізнесу, перепідготовці. Не менш важливою є медична, зокрема психологічна, а в деяких випадках, і психіатрична допомога. Така допомога є необхідною для подолання посттравматичних розладів та інших захворювань, що істотно погіршують якість життя людини. В окремих ситуаціях в такий спосіб також вдається мінімізувати випадки агресивної поведінки стосовно оточуючих.

Прикладом такої агресивної поведінки в США може служити сумнозвісний терористичний акт в Оклахома-Сіті. 19 квітня 1995 року стався теракт у будівлі федерального уряду в Оклахома-Сіті, США. Підрих здійснив ветеран операції «Буря в пустелі» Тімоті Маквей за екстремістськими мотивами расової переваги [3]. Він сподівався, що знищення федерального будинку стане початком народної революції проти уряду. Терористичний акт було здійснено шляхом вибуху припаркованого біля офісної будівлі автомобіля [4]. Вибух стався о 9:02 ранку, у результаті чого загинуло 168 людей, у тому числі 19 дітей, 680 було поранено, зруйновано більше третини будівлі, яку довелося знести. Вибух зруйнував або пошкодив ще 324 будівлі та завдав збитків на суму приблизно 652 мільйони доларів США. До терактів 11 вересня 2001 року теракт в Оклахома-сіті вважався найстрашнішим в американській історії. [2].

Істотне зростання агресивної поведінки з боку військовослужбовців в Україні підтверджують представники неурядових організацій. Так, Анастасія Фрізнер та Сара Джейн Ржегоцькі зауважили, що «військовослужбовці особливо схильні до ризику розвитку посттравматичного стресового розладу, який інколи проявляється у словесному та фізичному насильстві над їхніми партнерами. У шести польових місіях

на підконтрольних Україні частинах Луганської та Донецької областей після початку війни 2014 року Amnesty International виявила, що 11 із 27 зафіксованих випадків домашнього насильства були скоєні військовослужбовцями» [5].

Така ситуація потребує здійснення комплексу заходів, спрямованих на реінтеграцію у суспільство військовослужбовців, які перебували у зоні бойових дій. Як показує аналіз зарубіжного досвіду, а також проведені автором заявки попередні дослідження, суттєвими складовими механізму реінтеграції є, з одного боку – заходи, спрямовані на надання психологічної та медичної допомоги, з іншого – забезпечення трудової зайнятості ветеранів у тих сферах, де вони почуваються найбільш комфортно та мають можливість отримання гідної заробітної плати.

Одним із ефективних способів вирішення питання зайнятості учасників бойових дій, які бажають продовжити службу після війни, є створення та функціонування приватних військових компаній.

На міжнародному рівні, ще у 2008 році був узгоджений Документ Montreux, учасником якого на сьогодні є 59 держав, в тому числі й Україна. Цей документ є відображенням консенсусу щодо того, що міжнародне право також застосовується до приватних військових та охоронних компаній і що вони не діють у правовому вакуумі [5]. Важливими документами в цій сфері є Міжнародний кодекс поведінки приватних постачальників послуг безпеки [7] та Матеріали п'ятої сесії міжурядової робочої групи відкритого складу з розробки змісту міжнародної нормативно-правової бази, не визначаючи її характеру, що стосується діяльності приватних військових та охоронних компаній [8].

Це питання все частіше обговорюється в Україні, з урахуванням наявності потенційно великого людського ресурсу та значного попиту на послуги таких компаній у світі. 26.04.2024 у Верховній Раді України було зареєстровано Проект закону «Про міжнародні оборонні компанії», який вже був підтриманий Міністерством оборони України [9].

Але, на даний час існує багато зауважень на цей законопроект що до його неузгодженості з Конституцією України, законами України «Про оборону України» та «Про розвідку», Кримінальним Кодексом України та іншими нормативно-правовими актами.

Тому, вважаю, що на сьогодні ця тема є актуальною та потребує подальших наукових досліджень.

Література:

1. Economic support program. Plan for implementation Ukraine Facility 2024-2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/en/>.
2. U.S. Department of Veterans Affairs. VETERANS DAY 2023. URL: <https://www.data.va.gov/stories/s/Veterans-Day-2023/4gqv-ddx7>.

3. Oklahoma City bombing. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Oklahoma_City_bombing.
4. FBI. History. Oklahoma City Bombing. URL: <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/oklahoma-city-bombing>.
5. The Montreux Document. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/dfa/foreign-policy/international-law/international-humanitarian-law/private-military-security-companies/montreux-document.html#:~:text=The%20Montreux%20Document%20is%20a,humanitarian%20law%20and%20human%20rights>.
6. Constellis. Commitment to Veterans. URL: <https://constellis-wordpress-website.azurewebsites.net/careers/veterans/>.
7. United Nations. Human Rights Council. Fifth session of the opened intergovernmental working group to elaborate the content of an international regulatory framework, without prejudging the nature thereof, relating to the activities of private military and security companies. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/pms-cs/igwg-index/5th-session-igwg-military>.
8. Ukraine's Battle Against Domestic Violence. By Anastasiia Frizner and SaraJane Rzegocki. September 15, 2023. URL: <https://cepa.org/article/ukraines-battle-against-domestic-violence/>.
9. Про міжнародні оборонні компанії. Проект Закону України № 11214 від 26.04.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44120>.

Горпинюк Оксана Петрівна,

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КІБЕРНАСИЛЬСТВО ЯК ФОРМА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА ЗА КК УКРАЇНИ²

Одним із найважливіших міжнародних документів, який визначає основну стратегію боротьби з гендерно зумовленим насильством, слід

² «Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (ЕАСЕА). Ні Європейський Союз, ні Європейське виконавче агентство з питань освіти та культури (ЕАСЕА) не можуть нести за них відповідальність».

вважати Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – Стамбульська конвенція). У Пояснювальній доповіді до Стамбульської конвенції гендерно зумовлене насильство визначається як насильство, в якому «головним мотивом актів насильства виступає саме рід жертви». Таким чином, гендерно зумовлене насильство – це насильство, скоєне проти будь якої особи. Використання слова «гендер» тут не означає, що йдеться про певну конкретну гендерну характеристику жертви.

Важливо акцентувати увагу на тих проявах гендерно зумовленого насильства, які є доволі поширеними у сучасному світі, де панують інформаційні технології та які все частіше стають предметом розгляду в ЄСПЛ. Найбільш поширеними випадками гендерно зумовленого насильства із використанням сучасних інформаційних технологій та які вже розглядав ЄСПЛ можна назвати: порушення конфіденційності кореспонденції, неправомірне копіювання приватних розмов, документів, фотографій, шантаж за допомогою приватної інформації (Buturuga v. Romania, application. 56867/15); використання приватних даних та інтимних фотографій для створення фейкових профілів у соціальних мережах, відстежування за допомогою GPS-трекера (Volodina v. Russia, application. 41261/17). З цього приводу ЄСПЛ слушно зауважив, що «кіберзалежування» наразі визнається як аспект насильства проти жінок і дівчат та може проявлятися в найрізноманітніших формах[1]: втручання в комп'ютерні дані, перехоплення і поширення відомостей, маніпулювання конфіденційною інформацією та особистими зображеннями. Водночас проблема кібернасильства у праві зарубіжних держав, в тому числі й в Україні залишається ще малодослідженою, хоча дуже актуальною темою та потребує ґрунтовних напрацювань.

Незважаючи на поширеність кібернасильства як окремої форми гендерно зумовленого насильства кримінальна відповідальність за такі діяння у чинному КК України відсутня. Не передбачено відповідальності за вказані діяння й у Проекті КК України: ні у розділі 4.5. «Кримінальні правопорушення проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканості людини», ні у розділі 4.6. «Кримінальні правопорушення проти сім'ї та дітей», зокрема у статті про відповідальність за домашнє насильство (ст.4.6.4). Відповідним розділом Проекту визначено лише таку ознаку, що підвищує тяжкість злочину на один ступінь, як «з використанням медіа чи інформаційної системи» [2], але вона не визначена як така, що застосовується до домашнього насильства.

Водночас після прийняття Закону України № 1256-IX від 18 лютого 2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства», КК України було доповнено нормами про відповідальність за домагання дитини

для сексуальних цілей, в тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій; доступ до дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій тощо. Видається, що така ж необхідність існує щодо криміналізації гендерно зумовленого насильства з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

На необхідності встановлення саме кримінальної відповідальності за кібернасильство як форми гендерно зумовленого насильства наголошено у Директиві ЄС 2024/1385 щодо боротьби з насильством проти жінок та домашнім насильством (Далі–Директива) [3]. Зокрема ст.5 Директиви «Поширення без згоди інтимних або маніпулятивних матеріалів» передбачає вимогу встановити кримінальну відповідальність за умисні поширення невизначеному колу осіб за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій зображень, відео або іншого схожого матеріалу, що демонструють відверто сексуальні дії або інтимні зображення особи без її згоди, якщо це може завдати їй значної шкоди; а також погрози вчинення таких діянь з метою примусити вчинити особу або утриматися від вчинення певної дії чи погодитись на щось. Стаття 7 Директиви «Кіберпереслідування» передбачає таку його форму як надсилання особі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій зображень, відео чи інший матеріал, що зображує статеві органи особи, якщо це може завдати їй значної шкоди. Досягнення поглибленої євроінтеграції України передбачає значне зближення національного законодавства, його максимально однакове тлумачення та ефективне застосування відповідно до законодавства ЄС. Тому врахування положень зазначеної Директиви у перспективі для вітчизняного законодавця є одним із обов'язкових завдань.

Серед правників акцентується увага на значному поширенні гендерно зумовленого насильства з використанням сучасних інформаційних технологій та пропонується у той чи інший спосіб криміналізувати таку поведінку. Зокрема, О.В. Степаненко досліджуючи доктрину кримінального права та практику ЄСПЛ на предмет гендерно зумовленого насильства з використанням сучасних інформаційних технологій запропонувала доповнити ст.126-1 КК України «Домашнє насильство» ще однією формою – кібернасильство. Науковиця пропонує тлумачити відповідну форму домашнього насильства з урахуванням практики ЄСПЛ та розуміти під кібернасильством форму домашнього насильства, яка виражається в наступних діях: «злам», «видання себе за іншу особу» (використання технологій для видання особи жертви, щоб збентежити чи присоромити її, наприклад, шляхом надсилання образливих електронних листів з електронної пошти жертви), «спостереження/відстеження» (переслідування та спостереження за діяльністю жертви в режимі реального часу; наприклад, GPS-відстеження), «переслідування/розсилання спаму» (використання технологій для постійного контакту, роздратування, погроз та/або залякування жертви), «вербування» (заманювання потенційних жертв у ситуації насильства) та

«зловмисне розповсюдження» (маніпулювання та розповсюдження наклепницьких і незаконних матеріалів, пов'язаних із жертвою; наприклад погрози або витік інтимних фотографій/відео) [4].

Загалом пропозиція встановити кримінальну відповідальність за кібернасильство як окрему форму домашнього насильства видається вдалою. Проте за чинним КК України окремим проявом домашнього насильства може бути сексуальне насильство, яке визначено окремою нормою в ст.153 КК України. Тому при врахуванні пропозиції авторки поза увагою залишиться відповідальність за таке розповсюджене діяння як сексуальне насильство з використанням інформаційно комунікативних систем. Серед правників вже висловлювалися думки про необхідність криміналізації сексуального кібернасильства. Так, пропонують криміналізувати психологічне насильство; онлайн-переслідування або переслідування, вчинене в цифровій сфері; сексуальне домагання в інтернеті або за допомогою цифрових засобів, яке включає поширення зображень або відео без згоди; зйомку, виготовлення або закупівлю інтимних зображень чи відео без згоди; експлуатація, примус і погрози, сексуальне знущання, кіберфішинг[5]. Перелічені вище діяння пропонують визначити як форми об'єктивної сторони ст.153 КК України в якості кваліфікованих складів злочину в межах цієї статті. Водночас зазначеною Директивою відповідальність за кіберпереслідування не визначено обтяжуючою обставиною, а пропонується передбачити саме як окреме протиправне діяння за наявності загрози заподіяння значної шкоди. Крім того, існує ризик, що в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій з'являтимуться нові форми насильства, які можуть залишитися поза увагою законодавця через визначення в статтях вичерпних переліків. Тому найбільш вдалою видається пропозиція встановити в ст. 153 КК України та ст.126-1 КК України спосіб вчинення за аналогією зі ст.156-1 КК України «Домагання дитини для сексуальних цілей», а саме: «у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій». Схожий підхід можна застосувати також й у Проекті нового КК України.

Література:

1. Factsheet – Domestic violence. December 2021. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Domestic_violence_ENG.pdf.

2. Текст Проекту нового КК України (станом на 01.08.2024 року). URL.: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>

3. Directive (EU) 2024/1385 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on combating violence against women and domestic violence. URL.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024L1385&qid=1729367822631>

4. Степаненко О.В. Кібернасильство як форма домашнього насильства. Держава та регіони. Серія: Право, 2022. № 4 (78). С. 224-228. С. 227

5. Сексуальне кібернасильство: механізми реагування та виклики. URL.: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/JustTalk-2023.07.18.pdf>.

Гринько Лариса Петрівна,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій Інтернет-шахрайства стали однією з головних загроз безпеці користувачів мережі. Ідентифікація шахрайств – це процес їх виявлення та запобігання у різних сферах діяльності, таких як фінанси, банківська справа, страхування, електронна комерція тощо. Ідентифікація шахрайств є ключовим аспектом захисту фінансових установ, підприємств та приватних осіб від значних фінансових втрат і репутаційних ризиків. Тому дослідження методів виявлення шахрайств в мережі Інтернет сприяє ефективному їх виявленню та ідентифікації і є важливим етапом у боротьбі з кіберзлочинністю.

Методи ідентифікації шахрайств можуть варіюватися залежно від типу атаки, рівня захисту системи та використовуваних інструментів. До основних методів ідентифікації шахрайств, які використовуються у мережі Інтернет, можна віднести наступні: аналіз поведінки користувачів; аналіз соціальних мереж; моніторинг мережевого трафіку; аналіз підозрілих IP-адрес; аналіз цифрових слідів.

Виявлення змін у поведінці користувачів або клієнтів може сигналізувати про шахрайство. На вчинення шахрайських дій вказують аномальні покупки або транзакції, які не відповідають попереднім діям користувача. Використання технологій машинного навчання для відстеження поведінкових моделей, таких як частота та характер покупок, зміна пристроїв для входу в систему або змінні паролі, може вказувати на шахрайську діяльність. Методами ідентифікації є відстеження підозрілих фінансових транзакції, використовуючи методи аналізу блокчейнів (для криптовалютних шахрайств) або банківських переказів. Ідентифікація з використанням блокчейну забезпечує прозорість і неможливість змінення записів, що робить його ефективним інструментом для запобігання шахрайству в таких сферах як фінансові транзакції, логістика та контракти. Аналіз фінансових потоків дозволяє відслідковувати маршрут коштів і знайти кінцевого отримувача. Моделі

штучного інтелекту можуть використовуватися для аналізу поведінки користувачів в режимі реального часу, виявляючи аномальні дії, які вказують на можливе шахрайство, навіть якщо така поведінка раніше не була задокументована.

Інтернет-шахраї часто використовують соціальні мережі для пошуку жертв або організації шахрайських схем. Відстеження таких активностей може допомогти виявити шахрайські схеми на ранній стадії. Це може включати збір даних з публічних профілів, повідомлень та іншої інформації для виявлення підозрілої активності. Аналіз зв'язків між обліковими записами в соціальних мережах дозволяє ідентифікувати мережі шахраїв.

Постійне спостереження за трафіком дозволяє виявити підозрілі або аномальні дії, такі як масове надсилання запитів або несанкціоновані підключення. Основна мета такого моніторингу – забезпечити безпеку, оптимізацію та ефективність використання мережевих ресурсів.

Крім цього, до методів ідентифікації шахрайства належить ідентифікація підозрілих IP-адрес. Існують публічні та приватні чорні списки IP-адрес, які відомі своєю підозрілою або шкідливою активністю. Використання IP-адрес з регіонів з високим рівнем кіберзлочинності або з використанням VPN і проксі-серверів може бути одним із маркерів шахрайства. Як розпізнання слід застосовувати зворотний DNS для перевірки, чи відповідає IP-адреса її домену. Якщо це невідповідність або зловмисний домен, це може свідчити про підозрілу активність. Якщо один і той же IP надсилає багато запитів за короткий час, це може бути спробою brute-force атаки або сканування мережі. Системи для виявлення зловмисного програмного забезпечення допомагають виявити та знешкодити шкідливі файли чи програми, що можуть використовуватися для шахрайства (наприклад, трояни, руткіти, кейлогери).

До аналізу цифрових слідів відносяться ідентифікація електронної пошти та повідомлень. Фішингові атаки часто використовують подріблені повідомлення електронної пошти або текстові повідомлення. Аналіз заголовків електронної пошти (email headers) може допомогти відстежити реально джерело повідомлення.

Методи ідентифікації Інтернет-шахрайств є різноманітними та постійно вдосконалюються з розвитком технологій у відповідь на нові види загроз. Комплексний підхід, що включає технологічні інструменти, співпраця з міжнародними організаціями та аналіз цифрових доказів, дозволяє ефективно протидіяти кіберзлочинам.

Кривопуск Олександр Григорович,
*Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
доктор філософії, капітан поліції,
старший викладач кафедри криміналістики та домедичної
підготовки,*

**Бурлака Олександр Ігорович,
Карякіна Аліса Олександрівна,**
*Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
курсанти 3 курсу факультету підготовки фахівців для органі
досудового розслідування Національної поліції України*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ (СТ. 364 ККУ)

Зловживання владою або службовим становищем є одним із найбільш поширених корупційних злочинів. Воно полягає в усвідомленому використанні посадовою особою своїх службових повноважень або становища всупереч інтересам служби, що завдає істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам громадян, держави або юридичних осіб.

У Кримінальному кодексі України (ККУ) зловживання владою або службовим становищем передбачено статтею 364. Ця стаття передбачає відповідальність за умисне застосування особою, що служить на певній посаді своїх службових повноважень чи положення всупереч службовим інтересам, вчинені дії відзначаються тим, що вони призвели до значущої шкоди правам, які захищені законом та інтересам громадян, держави або юридичних осіб [1, с. 240].

Основною метою документування випадків зловживання владою є забезпечення юридичної підстави для розслідування та притягнення винних до відповідальності. Зокрема, належним чином задокументовані факти дозволяють уникнути двозначностей та маніпуляцій під час судового розгляду. Крім того, документування сприяє формуванню доказової бази для запровадження профілактичних заходів та систем управління ризиками в організаціях.

Важливим етапом при виявленні злочинів зловживання владою або службовим становищем є його фіксація, а саме документування злочинної діяльності особи, яка вчинила правопорушення. Даний етап включає застосування технічних засобів фіксації, а також залучення фахівців для виявлення в злочинній діяльності особи, яка вчинила правопорушення. Отже, слід визначити поняття «документування».

Документування кримінальних правопорушень – це збирання, накопичення та фіксація оперативної інформації, наданої співробітника-

ми оперативних підрозділів про готування до вчинення правопорушення; замах на правопорушення або закінчене провпорушення [2, с. 112].

Документувати таке кримінальне правопорушення як зловживання владою або службовим становищем можна письмово, на фото та відео.

При письмовому документуванні особливу увагу слід приділити точному зазначенню часу, місця та осіб, причетних до подій, щоб уникнути можливості перекручення фактів. Зловживання владою часто є систематичним, тому важливо документувати будь-які аномалії або відхилення від стандартних процедур, що можуть свідчити про порушення.

У випадках зловживання владою, фото- та відеофіксація можуть бути важливими інструментами доказування. Відеозаписи зустрічей, де приймаються незаконні рішення, або фіксація неправомірних дій чиновників під час виконання службових обов'язків можуть стати ключовими доказами. Фотофіксація також може включати зйомки документів або місць, де зберігаються докази злочину (наприклад, службові приміщення чи сховища документації).

При розслідуванні цих злочинів насамперед документується:

- 1) мета і форма зловживання владою або службовим становищем;
- 2) у чиїх інтересах здійснено це зловживання;
- 3) чи усвідомлювала службова особа, що перевищує межі своїх повноважень;
- 4) чи не пов'язане зловживання з порушенням службової, фінансової, технологічної дисципліни;
- 5) як реагували вищі структури на факти зловживань, чи були сигнали про ці факти [3].

При проведенні документування також важливо з'ясувати, як саме посадовець використовував своє становище на шкоду інтересам служби. Також необхідно з'ясувати, чи були дії посадової особи виконані за наказом чи розпорядженням його керівника. Для цього слідчому слід отримати пояснення, які є ефективним способом перевірки підстав для порушення кримінальної справи.

Отже, зловживання владою або службовим становищем є серйозним правопорушенням, і потребує документування для забезпечення відповідного розслідування та притягнення винних до відповідальності. Процес документування є важливим етапом, що дозволяє збирати докази, а також створювати базу для профілактичних заходів. Включає як письмові, так і технічні засоби фіксації.

Література:

1. Яцина О. І., Р. С. Гентош. Зловживання владою або службовим становищем: проблеми застосування кримінально-правових норм. А 38 Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах бли-

жнього зарубіжжя: Матеріали XIII міжнародної науково-практичної Інтернет конференції (Львів, 28-29 грудня 2023 року): тези доповідей / Відп. ред. П.О. Куцик. Львів: Растр-7, 2023. 242 с.

2. Саковський А. А. Особливості оперативно-розшукового документування корупційних правопорушень в умовах чинного кримінального процесуального законодавства. Редакційна колегія. 2020. 228 с.

3. Шмітько В. В. Окремі криміналістично значущі ознаки особи правопорушника—державного службовця, який вчиняє корупційні кримінальні правопорушення, пов'язані з одержанням неправомірної вигоди. 2022. 231 с.

Куц Олексій Євгенович,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Верховний Суд є найвищим судом у системі судустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики, зокрема, шляхом викладення у своїх постановках висновків щодо застосування норм права. Тому такі висновки не є актами правотворчості та не можуть вважатись джерелом права в класичному його розумінні. Але, будучи обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, ці висновки суттєво впливають на правозастосовчу практику та потребують впровадження підвищених вимог щодо них [1].

Висновки Верховного Суду України (далі - ВСУ), які стосуються застосування норм законодавства про адміністративні правопорушення, є обов'язковими для усіх суб'єктів адміністративної юрисдикції. Окремого дослідження потребує низка похідних питань, а саме: що слід розглядати як висновок ВСУ – текст постанови в цілому, окрему його частину, або висновок без посилання на них; де такий висновок може міститися – у вступній, описовій, мотивувальній чи резолютивній частині; тощо. Не вдаючись до вирішення у даній роботі цих питань, можемо тільки констатувати, що деякі висновки ВСУ негативно можуть впливати на правозастосування через різні обставини.

Так, непоодинокими є випадки, коли Верховний Суд викладає протилежні висновки у різних постановках. Наприклад, у питанні звіль-

нення позивача від сплати судового збору у справах про оскарження постанов у справах про адміністративне правопорушення: у постанові від 13.12.2016 р. зазначається, що позивач звільняється від сплати судового збору, а у Постанові від 18.03.2020 р. з цього питання зазначає, що пільг за подання позовної заяви, відповідних скарг у цих правовідносинах не передбачається [3]. Вважаємо, що при викладенні нової позиції Верховного суду, старий висновок повинен скасовуватись із зазначенням цього в самій постанові ВСУ.

Також можна спостерігати висновки ВСУ, які суперечать чинному законодавству. Наприклад, абз. 3 п. 28 постанови Пленуму ВСУ від 23.12.2005 № 14 «Позбавлення права керувати транспортними засобами за ст. 130 КУпАП можна застосовувати тільки як основне адміністративне стягнення. Можливості накладати на винну особу таке стягнення як додаткове КУпАП не надає [3]. Але з 07.07.2016 р. змінено ст. 25 та 130 КУпАП, і як наслідок позбавлення права керування транспортними засобами за останньою статтею стало додатковим стягненням [4]. І, здавалось, проблем у правозастосуванні тут не повинно бути. Але перша дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя, розглядаючи питання про відкриття дисциплінарної справи стосовно судді районного суду Харківської області 3 березня 2021 року, послалась на вищезазначений абз. 3 п. 28 постанови пленуму ВСУ, та зазначила наступне: вирішуючи питання про накладення адміністративного стягнення, суддя не взяла до уваги наведену вище позицію Верховного Суду України, згідно з якою врахуванню підлягає те, що позбавлення права керування транспортними засобами можна застосовувати тільки як основне адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого статтею 130 КУпАП, та робить висновок про наявність через це у діях судді районного суду Харківської області ознак дисциплінарного проступку, передбаченого пунктом 4 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [5].

Вважаємо, що для уникнення таких парадоксальних ситуацій, висновки по застосуванню тих норм права, які зазнали законодавчих змін, також повинні змінюватись ВСУ у відповідних постановах.

Література:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII / Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. ст.545.

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.03.2020 р., провадження № 11-1287апш18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88952415> (дата звернення 20.10.2024 р.).

3. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: постанова Пленуму ВСУ від 23.12.2005 № 14. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05#top> (дата звернення 20.10.2024 р.).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X / Відомості Верховної Ради УРСР. 1984 р. № 51. Ст. 1122.

5. Про відкриття дисциплінарної справи стосовно судді Валківського районного суду Харківської області Особа 1: ухвала Першої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 03.03.2021 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/548_03.03.2021_0.docx (дата звернення 20.10.2024 р.).

Михайліченко Тетяна Олександрівна,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

старша наукова співробітниця

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ФАРМАЦЕВТИЧНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА РЕАЛЬНІСТЬ

Питання юридичної відповідальності юридичних осіб за правопорушення залишається дискусійним питанням для українського суспільства. Тривалий час серед науковців вівся спір щодо (не)доцільності зміни усталеного підходу. Однак 13.05.2014 р. законодавець загалом вирішив цей диспут, шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» № 1261-VII [1]. Тож наразі в Загальній частині Кримінального кодексу (далі – КК) України маємо розділ XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», який визначає підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-3), види юридичних осіб, до яких можна застосувати ці заходи (ст. 96-4), підстави для звільнення від застосування заходів (ст. 96-5), види заходів (статті 96-6, 96-7, 96-8 та 96-9) та правила їх застосування (статті 96-10 та 96-11).

Але цей крок не вирішив проблеми ефективності вказаних заходів. Загалом це питання є надзвичайно складним для кримінального права, адже чітких критеріїв для вимірювання рівня ефективності чи то покарання, чи то інших заходів кримінально-правового характеру, наразі не розроблено. У той же час більшість дослідників відмічають, що саме кримінально-правові заходи в сучасних умовах є найбільш ефективним важелем впливу на злочинність, саме вони дозволяють протидіяти, стримувати і боротися зі злочинністю. Усвідомлює цей факт і світова спільнота. Саме тому в багатьох актах прямо вказана вимога щодо юридичної відповідальності юридичних осіб, яка була б ефективною, або ж є непряма вказівка на це. Зокрема, в сфері протидії фармацевтичним кримінальним правопорушенням варто згадати Конвенцію Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я, Конвенція Ради Європи про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини та Додатковий протокол до неї (ETS № 186), Директиву 2011/62/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2011 р. про внесення змін до Директиви 2001/83/ЄС від 6 листопада 2001 р. про Кодекс Співтовариства щодо лікарських засобів призначених для застосування людиною та інші. Не слід забувати і про акти, присвячені боротьбі з транснаціональною злочинністю та/або корупцією, адже низка фармацевтичних кримінальних правопорушень вчиняється часто саме такими організаціями та використовуючи корупційні зв'язки як спосіб досягнення проміжних чи остаточних злочинних цілей (див. Кримінальну конвенцію Ради Європи про боротьбу за корупцію (ETS № 173) та Додатковий протокол до неї (ETS № 191) та ін.).

Частина країн світу, у тому числі європейських держав, визнали юридичних осіб суб'єктами кримінальних правопорушень (приміром, Данія, Норвегія, Польща, Фінляндія, Франція, Швейцарія), повноцінно застосовуючи всі можливі механізми впливу на юридичних осіб. Інші ж, зокрема, Австрія, передбачили так звану «квазікримінальну» відповідальність юридичних осіб. Саме останнім шляхом свого часу пішов і національний законодавець. Але чи забезпечує закріплення в кримінальному законі заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб належне виконання наших зобов'язань, зокрема в частині наближення українського законодавства до законодавства ЄС з урахуванням вимог *acquis communautaire*? На мою думку, ні. Оскільки ст. 96-3 КК України передбачає вкрай урізаний перелік тих кримінальних правопорушень, за вчинення уповноваженою особою від імені та (або) в інтересах юридичної особи, до останньої стає можливим застосувати штраф, ліквідацію чи конфіскацію майна в межах кримінального провадження. Із переліку так званих «фармацевтичних» кримінальних правопорушень немає жодного!, яке б згадувалося у ст. 96-3 КК України.

Тож маємо констатувати, що Україна хоча формально і намагалася виконати міжнародні зобов'язання, але так і не зробила це належ-

ним чином. Що ж до ефективності заходів, то варто констатувати, суди їх майже не застосовують, точніше застосовують в одиничних випадках. Тобто у випадку вчинення «фармацевтичних» кримінальних правопорушень уповноваженою особою від імені та (або) в інтересах юридичної особи, до юридичної особи не можуть бути застосовані кримінально-правові заходи.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13.05.2014 № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1261-18>.

Політова Анна Сергіївна,

*Маріупольський державний університет,
кандидат юридичних наук, доцент*

ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ: ПОГЛЯДИ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Не дивлячись на існуючу систему як загальних, так і спеціальних суб'єктів протидії корупції, за результатами досліджень «корупцію вважають найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війни. Так вважають 89% громадян, причому головним і найсерйознішим типом корупції є політична корупція (81%). Незважаючи на помітне покращення громадського сприйняття щодо поширеності корупції, 94% респондентів все ще вважають, що корупція є широко розповсюдженою по всій Україні. Відсоток тих, хто впевнений, що рівень корупції зріс від початку повномасштабної війни, перевищує відсоток тих, хто вважає, що він зменшився, а відтак суспільство залишається дуже розділеним стосовно оцінки цього питання» [1].

Зауважимо, що визначення поняття «корупції» у Законі України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» здебільшого пов'язують із зловживанням службовим становищем й інтерпретують його як вузьке тлумачення цієї дефініції. Це викликає численні дискусії серед вчених, адже намагання кожного охопити як можна більше ознак призводить до того, що запропоновані дефініції включають лише загальні, нечіткі формулювання, а деколи й такі, що виключають одне одного. Це вказує на те, що визначення поняття «корупція» потребує чіткої відповіді щонайменше на чотири ключових питання стосовно: сфери поширення корупції; сутності діянь, які утворюють це явище; суб'єкта корупції; мотивації і мети корупційної поведінки [2, с. 46].

Причиною цього є те, що корупція є багатоаспектним явищем,

проявляється у різних формах та різних сферах суспільних відносин. Наведемо лише окремі підходи науковців до визначення поняття «корупція» (див. Таблиця 1).

Таблиця 1.

Наукові підходи до визначення поняття «корупція»

Автор визначення	Дефініція поняття «корупція»	Основні аспекти
1	2	3
Комісарчук Ю. А., Франчук В. І. [3, с. 7]	використання службового становища посадовими особами для надання за винагороду різного роду матеріальних благ, пільг, послуг або інших переваг	використання державної влади в корисних цілях
Терещук О. В. [4, с. 14]	діяльність особи, уповноваженої на виконання державних функцій чи прирівняної до неї особи, спрямована на протиправне використання наданих їй повноважень або свого посадового становища та пов'язаних з ними можливостей для незаконного одержання від фізичних і юридичних осіб матеріальних благ, послуг, пільг, переваг або іншої вигоди матеріального чи нематеріального характеру (запроданство), а також підкуп зазначених осіб фізичними і юридичними особами	розглядається корупцію як явище у двох аспектах, а саме: як протизаконні діяння осіб, які уповноважені на виконання функцій держави, спрямовані на особисте збагачення, та як стійкий зв'язок представників владно-управлінських структур зі злочинним середовищем і сприяння йому у проведенні протиправної діяльності за рахунок використання наданих державою повноважень
Невмержицький Є. В. [5, с. 62]	система негативних поглядів, переконань, установок і діянь окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних, громадських та приватних організацій, політичних партій, спрямованих на задоволення корисливих інтересів шляхом підкупу, зловживання владою, хабарництва, надання пільг та переваг у супереч суспільним відносинам	при визначенні корупції розглядає його як соціальне явище, яке проявляється у політичному, економічному та правовому аспектах
Нонік В. В. [6, с. 104]	негативне явище, що «отрує» суспільне життя будь-якої держави	основним завданням для будь-якої держави є визначення причин та умов учинення корупційних правопорушень і розроблення механізму зведення їх до мінімуму
Трепак В. М. [7, с. 11]	комплексне, укорінене, масове, системне суспільно небезпечне явище, зумовлене політичними, економічними, соціально-психологічними та іншими чинниками, що полягає у протиправному використанні публічно-владних повноважень та можливостей для задоволення приватних інтересів, а також у спонуканні до такого використання чи сприяння йому	кримінологічне визначення поняття
Костенко О. М. [8, с. 67]	форма кримінальної експлуатації суспільства	концепція «активної юстиції» у протидії корупції, а також концепція «морально-правової протидії корупційній злочинності»

Відзначимо, що узагальнюючи існуючі підходи до поняття корупції як об'єкта протидії, В. Ю. Заєць скрізь призму соціологічного, державно-управлінського, економічного, політологічного та власне юридичного підходів, виділяє наступні групи понять корупції: перша група науковців розглядає корупцію як злочин – суспільно небезпечне, кримінально каране діяння; друга група вчених розуміє корупцію як соціальне явище та відзначає, що ця точка зору є найпоширенішою [9, с. 338-348]. Разом з тим, такий підхід вченого до критеріїв поділу поняття «корупції» є дискусійним та, на наш погляд, не враховує, зокрема, того, що такі діяння вчиняють саме службові особи з метою збагачення і такі діяння не завжди є кримінально протиправними, а особа може бути притягнута й до адміністративної або цивільно-правової відповідальності.

Таким чином, проведений нами аналіз існуючих тенденцій щодо визначення поняття корупції серед вітчизняних вчених свідчить, що намагання окреслити його межі або удосконалити його наділивши якимось ознаками залишається актуальною проблемою. Але пошук універсального визначення не сприятиме протидії корупції в Україні та не вирішить її існування, що вказує на необхідність розробки вченими ефективного механізму протидії.

Література:

1. Гус О., Койдель О. Чому боротьба з корупцією в Україні відбувається так повільно? URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/chomu-borotba-z-koruptsiyeyu-v-ukrayini-vidbuvayetsya-tak-povilno/>
2. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. Київ : Знання України, 2011. 299 с.
3. Комісарчук Ю. А., Франчук В. І. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Львів, 2011. 220 с.
4. Терещук О. В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення. Одеса, 2000. 177 с.
5. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. 2008. 363 с.
6. Нонік В. В. Дослідження сутності та трактування поняття «корупція»: еволюційний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 99-105.
7. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні: дис... д-ра. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2020. 481 с.

8. Костенко О. У світлі соціального натуралізму (вибране): вибрані твори. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2020. 812 с.

9. Заєць Ю. В. Деякі теоретичні аспекти поняття (сутності) корупції як об'єкта протидії. Право та державне управління. 2022. №2. С. 338-348. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.2.49>.

Проходка Ганна Анатоліївна,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидатка юридичних наук,*

асистентка кафедри теоретико-правових дисциплін

ГААГСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО СУДОВІ РІШЕННЯ 2019 РОКУ

1 вересня 2023 року для України набула чинності Гаагська конвенція про судові рішення (Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах) – (надалі Конвенція). Конвенція була прийнята в 2019 році і є універсальним багатостороннім договором, який закріплює гарантовані норми з визнання та виконання судових рішень у цивільних або комерційних справах [1].

Для України набуття чинності Конвенцією є надзвичайною подією, оскільки передбачає правову регламентацію визнання та виконання судових рішень не тільки в Україні але і для громадян України за кордоном. Прийняття Конвенції є результатом тривалого пошуку міжнародною спільнотою оптимальних шляхів взаємодії судових систем різних держав світу у цьому питанні. Сторонами Конвенції виступила Україна та держави Європейського Союзу за виключенням Данії, проте до неї приєдналися країни і з інших регіонів: Уругвай, Ізраїль, Коста-Ріка, США.

Актуальність запровадження положень Конвенції, пов'язується із необхідністю забезпечити більш тісну співпрацю між державами через зростаючу кількість транскордонних угод. Конвенція містить перелік критеріїв, які можуть бути використані судами при вирішенні питання визнання і виконання іноземних судових рішень не передбачаючи при цьому правил прямої юрисдикції, які застосовуються до суду, що виніс таке рішення або до суду, який отримав звернення.

На важливості приєднання України до Конвенції наголошували у своїх дослідженнях Аракелян М.Р., Акіменко Ю.Ю., Белогубова О.О. [2, с. 290-295], оскільки розробка Конвенції 2019 року дозволила спростити процедури визнання та виконання судових рішень і отримала значну підтримку у світі. Наприклад, попередня Гаагська конвенція

про визнання та виконання іноземних судових рішень 1971 року діє тільки між п'ятьма країнами: Кіпром, Албанією, Португалією, Нідерландами та Кувейтом, містить значний перелік винятків, а також не поширюється на випадки сплати будь-яких мит, податків і штрафів.

У свою чергу, Конвенція 2019 року, у ст. 2 передбачає виключення з питань статусу та правоздатності фізичних осіб; аліментних зобов'язань; справ пов'язаних із сімейним правом; заповітами та спадкуванням; неплатоспроможністю, мировими угодами; перевезеннями пасажирів і товарів; дійсністю, недійсністю, ліквідацією юридичних осіб; дійсністю записів в державних реєстрах; наклепу; приватності; захисту інтелектуальної власності; діяльності збройних сил, правоохоронних органів; окремих антимонопольних справ; реструктуризації суверенного боргу шляхом односторонніх державних заходів [1].

Як зазначають Аракелян М.Р., Акіменко Ю.Ю., Белогубова О.О Конвенція 2019 року не допускає жодного перегляду судового рішення по суті у запитуваній Державі, чим підтверджується довіра до судової системи держави, а судові рішення локальних держав отримують той же самий рівень визнання [2, с. 293].

Додатковою перевагою Конвенції стало те, що набуття нею чинності співпало із складними геополітичними процесами у Європі і Україні, припиненням дії низки міжнародних, регіональних угод, наприклад Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, укладену між державами учасницями СНД 1993 року (Україна повністю припинила участь у цій конвенції з 29 грудня 2023 року) і збільшенням кількості звернень українських громадян в країнах Західної Європи, США, Канади.

В цих державах рішення українських судів виконувалися у відповідності до принципу взаємності та на підставі специфіки національного права. Разом з тим, застосування принципу взаємності має низку вад, пов'язаних із готовністю іноземних судів забезпечувати виконання таких рішень, через відсутність прямих зобов'язуючих норм, відмінностей національного права держав. Наприклад, у Німеччині, в якій виконання рішень українських судів здійснюється на підставі принципу взаємності і у відповідності до виключно німецького Цивільного процесуального кодексу і: «суди Німеччині тільки починають впроваджувати цей принцип стосовно рішень українських судів» [3, с. 355].

В країнах Західної Європи відсоток таких справ є значно вищим за рахунок осіб, які скористалися тимчасовим захистом і звертаються до судів з клопотаннями про виконання рішень українських судів з цивільних, сімейних, трудових справ і прийняття Конвенції є черговим кроком до забезпечення спрощення процедур виконання судових рішень.

Безпосереднє виконання іноземних судових рішень пов'язане із здійсненням процедурних питань врегульовується національним правом держав світу. Зокрема в Україні діє Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в

цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень (наказ Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України 27.06.2008 р. №1092/5/54.) [4].

Таким чином підсумовуючи, потрібно зазначити, що Конвенція 2019 року представляє собою багатосторонню угоду, яка слугує правовою платформою для поєднання правових платформ різноманітних судових систем 28 держав світу, забезпечила спрощений порядок розгляду справ, дозволила охопити і цивільні і комерційні справи і забезпечила уніфікацію транскордонного цивільного процесу, що є вкрай актуальним для України у її правових стосунках перш за все з країнами ЄС, особливо в контексті євроінтеграційних процесів, і як мінімум, до набуття статусу повноцінного члена ЄС.

Література:

1. Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах. Офіц. сайт ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001-19.

2. Аракелян М.Р., Акіменко Ю.Ю., Белогубова О.О. Приєднання України до процесу уніфікації актів міжнародного приватного права в ЄС. *Правові новели. Науковий юридичний журнал*. №19. 2023. С. 290-295.

3. Ярошевська Т.В., Іванова М.А. Специфіка визнання та виконання рішень українських судів у країнах Європейського Союзу на прикладі Німеччини «Наукова весна» 2023: матеріали XIII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 1-3 березня 2023 року. Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро: НТУ «ДП», 2023. С.352-354.

4. Радковська І. Панацея чи плацебо. Конвенція про визнання та виконання судових рішень у цивільних або комерційних справах 2019 року. *Юридична газета online*. 12 червня 2020 року, №11 (717) URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/panaceya-chi-placebo-konvenciya-pro-viznannya-ta-vikonannya-inozemnih-sudovih-rishen-u-civilnih-abo.html>.

Сидоренко Анна Сергіївна,
*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

СУЧАСНИЙ СТАН ОХОРОНИ ПРАЦІ

Аналізуючи умови в яких живе наше суспільство сьогодні, варто зауважити, що значна кількість підприємств, установ та організацій в нашій країні зіткнулися з проблемою створення й забезпечення належних, безпечних та здорових умов праці. Починаючи з 2022 року кількість травматизму на робочих місцях збільшилася, основною причиною цього є воєнні дії, особливо це стосується прифронтових зон, окрім того додатковими негативними факторами для міст, що знаходяться далі від лінії ведення бойових дій стали ракетні обстріли (шкоди завдається життю і здоров'ю працівників щоденно), авіаудари, вибухи, обвал будівель тощо.

Робота у воєнний час, тим паче на територіях, де ведуться бойові дії, пов'язана з великою кількістю нових ризиків, зокрема смертельних, що призводять до погіршення умов праці в усіх галузях економіки. Результатами такого погіршення стають нещасні випадки на роботі, у тому числі групові, що є нехарактерними для мирного часу та мають наслідки різного ступеня тяжкості. Водночас нещасні випадки зі смертельними наслідками, спричиненні проведенням бойових дій, становлять не менше половини від загального смертельного травматизму на роботі в умовах воєнного часу [1].

Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці [2].

Наслідки нещасних випадків, пов'язаних з роботою, та професійних захворювань спонукали розробників політик усього світу вживати заходів для заохочення покращення стану безпеки та охорони здоров'я працівників і запобігання настанню таких випадків і захворювань. Як результат, міжнародна спільнота долучилася до зусиль на міжнародному, регіональному, національному і місцевому рівнях задля заохочення безпеки та гігієни праці й запобігання в такий спосіб настанню нещасних випадків, пов'язаних з роботою [3].

Основними законами, що регулюють сферу охорони праці в Україні є: Закон України «Про охорону праці» та Кодекс законів про працю України. Дане законодавство повинно максимально відповідати Європейським стандартам з питань охорони праці. Одним із основних законодавчих актів країн Європейського Союзу є Директива 89/391/ЄЕС Ради Європейських співтовариств «Про запровадження заходів, що сприяють поліпшенню безпеки і гігієни праці працівників на виробни-

цтві» від 12 червня 1989 р. про впровадження заходів для заохочення вдосконалень у сфері безпеки і охорони здоров'я працівників під час роботи. На підставі цього документи затверджувалися й інші директиви з питань охорони праці.

У процесі наближення до європейського законодавств з безпеки та гігієни праці, варто погодитися, що перед Україною стоять такі основні завдання:

- перехід від наявного низькорівневого підходу до безпеки та гігієни праці, заснованого на неминучості ризиків і, відповідно, вжитті відшкодувальних і коригувальних заходів, спрямованих на компенсацію та захист безпеки і здоров'я працівників, до високорівневого і проактивного підходу на основі управління ризиками, що спрямоване на запобігання та поліпшення стану безпеки і здоров'я працівників;

- перехід від підходу, заснованого переважно на охороні праці, до більш цілісного підходу, що передбачає інтеграцію безпеки праці з гігієною праці;

- спрощення правової бази з безпеки та гігієни праці переважно шляхом зменшення кількості чинних правових актів та їх об'єднання;

- поширення на всіх працівників обов'язків роботодавців із безпеки та гігієни праці, які наразі діють стосовно працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці та пов'язаних із забрудненням або несприятливими погодними умовами;

- запровадження принципу відповідальності роботодавців, що не може перекладатися на інших осіб, за забезпечення безпеки та здоров'я працівників у всіх аспектах, пов'язаних з роботою, з тим, щоб обов'язки з безпеки та гігієни праці, юридично покладені на інших осіб, не звільняли роботодавців від цієї відповідальності;

- запровадження обов'язку роботодавців уживати (і постійно коригувати з урахуванням змінюваних обставин) заходи, необхідні для забезпечення безпеки і охорони здоров'я працівників, у тому числі щодо запобігання професійним ризикам, їх оцінювання, консультацій з працівниками та участі працівників, нагляду за станом здоров'я, інформування, навчання і консультування, а також забезпечення необхідної організації та засобів з суворим дотриманням послідовних та ієрархічних загальних принципів запобігання;

- забезпечення поширення сфери дії національного законодавства з безпеки та гігієни праці на всі галузі діяльності приватного, державного, кооперативного і соціального секторів, а також на всіх роботодавців і працівників за винятком певних особливих галузей державної служби та домашніх працівників [3].

Тобто, можемо говорити про те, що безпека та гігієна праці найманих працівників має важливе значення у забезпеченні, підтриманні та реалізації належних умов праці в сучасних умовах існування нашого суспільства. Окрім того, в національному законодавстві нашої держави повинні бути врегульовані основні питання щодо забезпечення безпеки та гігієни праці під час реалізації своєї здатності до праці найманими

ми працівниками, особливо враховані положення міжнародного законодавства, рекомендації та методичні положення розроблені міжнародними організаціями для створення й удосконалення нормативів з охорони праці.

Література:

1. Безпека і здоров'я на роботі у військовий та післявоєнний час. Досвід України в умовах російської агресії. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_856143.pdf. С.16.
2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 №322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
3. Узгодження українського законодавства з європейською нормативно-правовою базою з безпеки і гігієни праці: ключові питання. Охорона праці. URL: <https://oppb.com.ua/articles/uzgodzhennya-ukrayinskogo-zakonodavstva-z-yevropeyskoju-normatyvno-pravovoyu-bazoyu-z-0>.

Тиліньський Дмитро Володимирович,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
аспірант

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ УПОВНОВАЖЕНОЇ ОСОБИ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначає правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також регулювання відносин між Фондом, банками, Національним банком України. Крім цього, Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначає повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (надалі – «Фонд») є установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених цим Законом.

Відповідно до ч.3 ст. 34 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» виконавча дирекція Фонду не пізніше

наступного робочого дня після офіційного отримання рішення Національного банку України про віднесення банку до категорії неплатоспроможних призначає з числа працівників Фонду уповноважену особу Фонду (кілька уповноважених осіб Фонду), якій Фонд делегує всі або частину своїх повноважень тимчасового адміністратора.

Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», зокрема ст. 37 встановлює повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та відповідно до уповноваженої особи.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Проблематика визначення правового статусу уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб полягає у дискусійності визначення такої уповноваженої особи як самостійного учасника в рамках судових процесів, можливість визначення такої уповноваженої особи як самостійного відповідача або позивача у правовідносинах, в яких уповноважена особа виконує повноваження, делеговані Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

М.І. Цуркан вважає, що правовий статус слід розглядати як у широкому розумінні (як систему обов'язків, прав, правообмежень, етико-правових вимог, соціального захисту і відповідальності, визначених нормативними актами та гарантованих державою), так і у вузькому розумінні (як систему обов'язків, прав і відповідальності, визначених нормативно-правовими актами та гарантованих державою) [3, с. 51].

Відповідно до п.17) ч. 1 ст. 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» уповноважена особа Фонду - працівник Фонду, який від імені Фонду та в межах повноважень, передбачених цим Законом та/або делегованих Фондом, виконує дії із забезпечення виведення банку з ринку під час здійснення тимчасової адміністрації неплатоспроможного банку та/або ліквідації банку.

Таким чином, можливо виділити такі ознаки правового статусу уповноваженої особи Фонду: 1) є працівником Фонду; 2) має відповідати відповідним вимогам (бездоганна ділова репутація, професійний досвід тощо); 3) отримав від Фонду в якості делегування функції та повноваження Фонду.

Проблематику визначення уповноваженої особи як самостійного суб'єкта, який володіє самостійною процесуальною дієздатністю неодноразово досліджувалось судами України, які приймали протилежні рішення. Велика Палата Верховного Суду у Постанові від 12.12.2018 року у справі № 591/1272/18 сформувала правовий висновок щодо цього питання та вказала, що оскільки уповноважена особа Фонду є працівником Фонду та діє від імені банку в межах повноважень Фонду, така особа у цивільному процесі за позовом до банку може виступати представником банку та не має самостійної процесуальної дієзда-

тності і саме тому вимоги позивача щодо уповноваженої особи Фонду не можуть бути звернені.

У цивільному та господарському процесі уповноважена особа Фонду є неналежним відповідачем у справах як за позовом до Фонду, працівником якого є ця особа, так і за позовом до банку, від імені якого в межах повноважень Фонду вона діє. Незважаючи на часткове визначення правового статусу уповноваженої особи Фонду шляхом розробки правової позиції Великою Палатою Верховного Суду, визначення правового статусу уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб підлягає деталізації на законодавчому рівні з метою розмежування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як юридичної особи публічного права та його працівника, якому делегується відповідні повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Література:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 19.10.2024 року).

2. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (дата звернення 19.10.2024 року).

3. Цуркан М.І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів : монографія. Харків, 2010. 216 с.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.10.2024 року).

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.12.2018 року у справі № 591/1272/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79365491> (дата звернення 19.10.2024 року).

Тітко Іван Андрійович,
*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри*

МЕЖІ ПРЕДМЕТУ ПЕРЕВІРКИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Пункт 10 ч. 1 ст. 303 КПК України надає можливість оскаржити в режимі судово-контрольного провадження повідомлення про підозру. Водночас, законодавець прямо не вказав, що саме має бути предметом судового контролю при розгляді скарги на повідомлення про підозру і, відповідно, чи вправі слідчий суддя окрім формальних аспектів оцінити і обґрунтованість підозри на стадії досудового розслідування. Вказане у свою чергу породило наявність двох діаметрально-протилежних підходів у цьому питанні.

Так, одні слідчі судді (й судді апеляційних судів) дотримуються позиції, відповідно до якої слідчий суддя уповноважений оцінити виключно формально-процедурну частину повідомлення про підозру (форму документу, наявність визначених законом реквізитів, дотримання порядку вручення повідомлення про підозру тощо), однак не вправі давати оцінку обґрунтованості підозри, що, на думку слідчих суддів, є виключною прерогативою суду на стадії судового розгляду [див., напр.: 1-3].

Водночас, як вже зазначалось, існує й протилежна практика в межах якої слідчі судді демонструють готовність оцінювати не лише формальну сторону питання, а й достатність доказів для обґрунтованості підозри, наводячи такі аргументи: «положення ч. 3 ст. 17, ч. 1 ст. 47, ч. 1 ст. 94, п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України дають підстави для висновку, що при оскарженні повідомлення про підозру слідчий суддя уповноважений перевіряти достатність доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Таку перевірку слідчий суддя здійснює виключно з метою судового контролю за дотриманням саме прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні. Встановлення двомісячного строку, після якого дозволяється оскаржити повідомлення про підозру у вчиненні злочину, має на меті надати період, за збігом якого слідчий суддя зможе встановити чи укріпилася така підозра, чи стала спростованою. Саме тому лише після спливу цього строку є доцільним та можливим здійснити судовий контроль за наявністю достатніх доказів для підозри» [4; 5].

Саме другий підхід вбачається більш обґрунтованим. По-перше, як вказувалось дослідниками, закон прямо зобов'язує слідчого суддю в

цілому ряді випадків (ч. 3 ст. 132, ч. 1 ст. 194 КПК України) оцінювати обґрунтованість підозри саме на стадії досудового розслідування [див.: 6]. По-друге, доволі складно оцінити законність повідомлення про підозру, не оцінюючи при цьому наявність законних підстав для прийняття цього процесуального рішення, однією із найпоширеніших серед яких є «наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення» (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК) [див.: 7, с. 322]. По-третє, відповідно до практики ЄСПЛ (див., наприклад рішення у справі «Щокін проти України») в умовах правової невизначеності має застосовуватися підхід найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. В розглядуваній ситуації найбільш сприятливим для підозрюваного буде оцінка слідчим суддею як формальної, так і сутнісної сторони повідомлення про підозру.

Література:

1. Ухвала слідчого судді Октябрського районного суду м. Полтави від 07.10.2024 р., справа № 554/5928/24 : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122235983>.

2. Ухвала слідчого судді Дарницького районного суду м. Києва від 15.09.2023 р., справа № 753/15929/23 : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113613734>.

3. Ухвала Київського апеляційного суду від 24 січня 2024 року, справа № 11-сс/824/1102/2024 : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117722319>.

4. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 25.01.2021, справа № 991/9821/20 : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94466855>.

5. Ухвала апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 03.10.2019 № 760/24486/19 : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84766483>.

6. Гловюк І., Жовтан Ю., Пономаренко Д. Перевірка слідчим суддею обґрунтованості підозри як засіб протидії необґрунтованому кримінальному переслідуванню : <https://unba.org.ua/publications/5251-perevirka-slidchim-suddeyu-obuntovanosti-pidozri-yak-zasib-protidii-neobuntovanomu-kriminal-nomu-peresliduvannnyu.html>.

7. Шаренко С.Л. Теоретико-правові основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 533 с.

Тихонова Дар'я Сергіївна,
*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПУБЛІЧНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ: ПІДПИСАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПУБЛІЧНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ» ТА ЙОГО ПЕРЕВАГИ

Публічна консультація – етап постановки проблеми, розроблення, формування чи реалізації державної політики, вирішення питання місцевого значення, у ході якого суб'єкт проведення публічної консультації збирає, опрацьовує пропозиції заінтересованих сторін щодо предмета публічної консультації та оприлюднює результати аналізу таких пропозицій.

В червні 2024 року Верховна Рада України ухвалила законопроект № 4254 «Про публічні консультації», який передбачає проведення публічних консультацій усіма органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування тощо під час запровадження будь-яких управлінських рішень. До основних цілей законопроекту можна вказати: 1) запровадження культури проведення консультацій на національному та місцевому рівнях; 2) залучення громадян та заінтересованих осіб; 3) прийняті рішення будуть якісними, обґрунтованими та будуть відповідати потребам всього суспільства; 4) забезпечення прозорості та відкритості; а також 5) громадський контроль за виконанням усіх дій державної влади.

Законом України «Про публічні консультації» вперше врегульовано принципи проведення публічних консультацій, суб'єктів проведення публічних консультацій, права заінтересованих сторін, порядок проведення публічних консультацій, форми проведення публічних консультацій, строк проведення публічних консультацій, подання пропозицій заінтересованими сторонами, умови розроблення та прийняття проекту акта без проведення публічних консультацій, організацію проведення публічних консультацій, та моніторинг процесу проведення публічних консультацій.

За словами голови парламентського комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, голови партії «Слуга Народу» Олени Шуляк, що вже проводила великі публічні консультації, разом із партнерами ГО «Інститут Республіка», на дві важливі теми для України: 1) варіанти удосконалення державної програми компенсацій за знищене або пошкоджене внаслідок російської агресії житло «Відновлення»; 2) напрацювання законопроекту щодо основних засад житлової політики, ух-

валення якого є необхідною умовою отримання Україною 50 млрд євро згідно з Планом для Ukraine Facility [1].

В європейській практиці проведення публічних консультацій - це обов'язкова норма для прийняття важливих рішень, а ось в Україні до сьогодні публічна консультація була добровільною. Однак, після ухвалення законопроекту № 4254 публічні консультації будуть обов'язковими під час ухвалення будь-яких управлінських рішень на рівні держави і територіальних громад. Ця норма набуде чинності через 12 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні.

На днях 17 жовтня 2024 року Президент України Володимир Зеленський підписав Закон України «Про публічні консультації» №3841-IX [2]. Зазначеним законом визначаються основні засади проведення публічних консультацій під час формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, а саме: 1) основні терміни, принципи, форми та строки проведення публічних консультацій тощо; 2) особливості проведення публічних консультацій народними депутатами України та комітетами Верховної Ради України; 3) особливості електронних й адресних консультацій, та публічного обговорення; 4) наслідки порушення порядку проведення публічних консультацій або їх непроведення.

Отже проаналізувавши закон, можна зробити висновки стосовно його переваг: 1) чітка та проста процедура проведення публічних консультацій; 2) широке коло суб'єктів, на яких поширюється обов'язок проведення консультації (Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, місцевий орган виконавчої влади органи місцевого самоврядування, міністерства тощо); 3) широке коло заінтересованих сторін, які можуть брати участь в консультаціях (громадяни України, громадські об'єднання, спілки, суб'єкти господарювання тощо); 4) великий перелік питань, які мають проходити публічні консультації; 5) створення єдиної онлайн-платформи для проведення публічних консультацій; 6) забезпечення прозорості, відкритості та обов'язкове звітування за результатами проведення консультацій. Загалом, Закон України «Про публічні консультації» сприяє євроінтеграції та розвитку громадянського суспільства.

Література:

1. Рада ухвалила закон про публічні консультації URL: <https://interfax.com.ua/news/general/994864-amp.html> (дата звернення: 19.10.2024).

2. Закон України «Про публічні консультації» підписано Президентом України URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/254705.html (дата звернення: 19.10.2024).

Юрченко Юрій Борисович,
*Академія праці, соціальних відносин і туризму,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права*

НАЛЕЖНИЙ РІВЕНЬ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ЯК ЧИННИК ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

Корупція – протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їхніх прав і посадових можливостей для особистого збагачення; підкупність і продажність громадських і політичних діячів [1]. Перелік корупційних злочинів міститься у примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України. Корупція є одним із шляхів досягнення нерівного соціального стану, що характеризується неправомірністю, а іноді і протиправністю поведінки членів суспільства у відносинах у сфері державного управління [2, с. 44].

Виникнення і зростання корупції відбувається в певному соціальному середовищі, що створює для неї сприятливі умови. Загальною умовою її розвитку є перебування держави в перехідному етапі, що являє собою якісні зміни соціальних, політичних та економічних інститутів і зв'язків. Влада як засіб управління переходить від однієї керівної соціальної групи до іншої, між ними виникає боротьба за панівне соціальне становище. У зв'язку з цим, такі риси перехідного періоду, як слабкість державної влади та соціального контролю, загострене соціальне протистояння, відсутність ефективної правової системи якісно характеризують середовище, де виникає і розвивається корупція [2, с. 52].

На нашу думку, в умовах сьогодення значну увагу потрібно приділити оплаті праці таким напрямкам як медицина, поліція та освіта, представники даної професії є найзатребуванішими в сучасному житті, тому що кожен українець звертається до цих спеціальностей найчастіше. Отже, якщо вони будуть отримувати гідне грошове забезпечення то внаслідок цього рівень корупції знизиться, якщо ні, то рівень корупції зростатиме.

Тому є доцільним створювати та розглядати реформи, які в подальшому вплинуть спочатку на зниження корупції, а потім, з прийняттям гідних заробітних плат на всіх рівнях, подолають її.

На даний момент все залежить від успішності реформ, рівень корупції в Україні або зростає, або падає. Однією з причин зростання корупції був і залишається низький рівень заробітної плати. Для боротьби з корупцією та вдосконалення законодавства України, на мій погляд, вкрай важливо змінити розподіл коштів на медицину, правоохоронну діяльність та освіту, ефективніше надавати послуги та підвищити оплату виконаної роботи.

Звичайно, наша країна маленькими кроками просувається до дієвих змін, але все-одно потребує з'ясування всіх факторів, які можуть гальмувати цей прогрес. І вирішення саме оплати праці стає на перше місце у змінах, які потрібні для зниження корупції.

Література:

1. Корупція // Вікіпедія: віл. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Корупція> (дата звернення: 17.10.2024).

2. Lohaus M. Towards a Global Consensus Against Corruption: International Agreements as Products of Diffusion and Signals of Commitment. Routledge, 2019. 196 p. doi: 10.4324/9780429492235.

Любченко Олексій Олександрович,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ВІДНОСНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРИНЦИПУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВИЩИМИ КОЛЕГІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

В умовах розбудови демократичної держави актуальними є питання про сприйнятливість очікувань політичних споживачів під час прийняття рішень вищими колегіальними органами державної влади. Розгляд окреслених питань має особливе значення для підвищення ефективності здійснення політичної влади, реалізація якої відбувається насамперед за допомогою ухвалення рішень

Теоретико-правовим підґрунтям дослідження стали праці таких зарубіжних дослідників, як Б. Манена, Д. Дзолло, П. Розанвалона, М. Селарта та ін. До вітчизняних науковців, які досліджували окремі аспекти зазначеної тематики, зокрема, належать Ю. Барабаш, В. Колісник, В. Авер'янов, І. Сервецький, О. Кушніренко, О. Дягілев та ін.

Змістовна складова відносної незалежності як основоположного принципу ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України походить із державного суверенітету, народного суверенітету та поділу державної влади. У той же час, відносна незалежність такого суб'єкта ґрунтується на незалежності його членів, що

бере витоки з концепції природного права, особистих (громадянських) та політичних прав, гарантування свободи їх політичної діяльності. Процедурна ж складова відповідного основоположного принципу полягає у зовнішньому (взаємодії колегіального органу з іншими суб'єктами) та внутрішньому (взаємодії всередині колегіального органу між його членами і колегіального органу державної влади з членом такого органу) проявах відносної незалежності.

Пропонуємо розглянути зовнішній прояв процедурної складової відносної незалежності як основоположного принципу ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України у світлі сприйнятливості очікувань політичних споживачів під час прийняття рішень вищими колегіальними органами державної влади.

У цьому контексті важливо звернути увагу на обставини, за яких ухвалюється рішення суб'єктом владних повноважень. Зокрема, мова може йти про ситуацію, коли орган публічної влади зобов'язаний врахувати побажання осіб, представництво яких здійснюється. Наприклад, на референдумі шляхом волевиявлення громадян ухвалене рішення з певного питання, яке потребує додаткових законодавчих механізмів для подальшої імплементації у правову систему. У той же час мова може йти про ситуацію, коли суб'єкт конституційно-правових відносин у межах правового поля звертає увагу органу публічної влади на питання, які належать до його компетенції, та аргументує власну позицію щодо необхідності його вирішення. Скажімо, інститути громадянського суспільства прагнуть відстояти власну позицію, звертаючи на себе увагу влади, використовуючи при цьому різні майданчики, ключові зацікавлені сторони (stakeholders), реалізуючи конституційні права (наприклад, гарантоване Основним Законом право збиратися мирно або ж інші неелекторальні дії), закликають владу вжити певних заходів. У цьому випадку може особливо відчуватися дискреційність ухвалення рішення щодо певних питань з урахуванням вимог законодавства. З одного боку, у межах демократичного політичного режиму «вподобання громадян повинні здійснювати деякий вплив на політику, яка реалізується», а з іншого боку «не встановлюється точно, якою вагою наділені побажання громадян». Викладене вище дозволяє ухвалювати органам публічної влади рішення в залежності від об'єктивних обставин, пам'ятаючи про демократичні механізми впливу на владу як-от вердикт виборців, періодична ротація, тощо.

Доцільно також відзначити, що політична еліта, до якої, безумовно, належать члени вищих колегіальних органів державної влади, зазвичай не є одновекторною та однополярною, а має свої власні цілі та інтереси. Як наголошує І. Сервецький, з 1994 року в Україні почали формуватися потужні регіональні еліти, які були підкріплені великими фінансовими ресурсами й політичними амбіціями [1, с. 199]. О. Дягілев зазначає, що в умовах проведення в Україні конституційно-правової реформи та переходу до виборчої системи, де суб'єктом ви-

борчого процесу є лише політичні партії, величезна кількість найрізноманітніших суспільних груп, що мають свої інтереси, не може представити їх через депутатів. За такої ситуації лобізм виступає тим механізмом, що забезпечує зв'язок громадян з владними інституціями. Разом із тим лобіювання має і негативні риси, адже лобізм може слугувати фактором розвитку відомчості, соціальної несправедливості, розбалансування розвитку регіонів [2]. Наявність груп інтересів та їх вплив, коли прийняття рішень значною мірою впливає на фінансові інтереси таких груп, неминуче призводить до боротьби за прийняття вигідного для них рішення.

Важливим кроком для подолання негативних аспектів лобіювання є ухвалення 23.02.2024 р. Закону України «Про лобіювання» № 3606-ІХ [3] (надалі – Закон), який визначає правові засади лобіювання в Україні та має бути уведений у дію з 01.01.2025 р. Вказаний акт визначає лобіювання як діяльність, що здійснюється з метою впливу (спроби впливу) на об'єкт лобіювання в комерційних інтересах бенефіціара (за винагороду, що отримується прямо або опосередковано, та/або з оплатою фактичних витрат, необхідних для її здійснення) або у власних комерційних інтересах особи та стосується предмета лобіювання. Водночас у ньому визначено, що не є лобіюванням відповідно до цього Закону діяльність, що не містить всіх ознак лобіювання, зокрема: діяльність суб'єктів у сфері медіа та електронних комунікацій; наукова та науково-технічна діяльність; діяльність громадських об'єднань, інших неприбуткових підприємств, установ та організацій, що спрямована на вплив (спробу впливу) на суб'єктів владних повноважень (органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи публічного права, наділені владними повноваженнями, їх посадових осіб) з метою прийняття або утримання від прийняття такими суб'єктами рішень, що віднесені до їхніх повноважень, крім випадків, якщо така діяльність стосується комерційних інтересів; незалежна професійна діяльність адвокатів щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту; реалізація права на мирні зібрання, а також прав, передбачених законами України "Про звернення громадян", "Про доступ до публічної інформації", іншими законами, що встановлюють особливий порядок взаємодії особи з суб'єктами правотворчої діяльності та/або правотворчої ініціативи; тощо.

У той же час позитивним в умовах утвердження України як демократичної держави видається поширення практики відстоювання власної позиції громадськістю, у межах якого різні інститути громадянського суспільства відстоюють власну позицію у відносинах з органами публічної влади, досягаючи при цьому поставленої мети [4]. Одним із таких прикладів може бути діяльність Ради молодих учених при Міністерстві освіти і науки України, склад якої становлять представники самоврядних молодіжних організацій наукових установ та вищих навчальних закладів усіх форм власності, які фахово займаються науко-

вою діяльністю. Зазначена інституція, яка неодноразово долучалася до відстоювання позицій молодих вчених на різних майданчиках, заручаючись підтримкою ключових зацікавлених сторін для висвітлення та відстоювання консолідованої позиції молодих науковців, розуміючи об'єктивну необхідність секвестру видаткової частини Державного бюджету України на 2020 рік у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), оперативно висловила своє занепокоєння щодо суттєвого зниження видатків на сферу освіти та науки шляхом звернень до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України [5]. Значна сукупність таких «дзвіночків», що пролунали у вигляді зворотного зв'язку на зазначені ініціативи Міністерства фінансів України з боку інститутів громадянського суспільства, ключових зацікавлених сторін, зокрема Міністерства освіти і науки України та Комітету з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України [6], Центрального комітету Профспілки працівників освіти і науки України [7], цілком вірогідно спонукали Уряд вишукувати кошти за рахунок інших статей видатків. Вже за кілька днів Прем'єр-міністр України повідомив про завершення попередньої роботи над змінами до державного бюджету: «Що маємо у підсумку. Незважаючи ні на що, видатки на інфраструктуру і розвиток, культуру й освіту – максимально збережені» [8].

Цікавим у світлі аналізу процедурної складової відносно незалежності видаються питання дискреції. Ю. Барабаш зазначає, що дискреція має дві складові – вольову, що включає в себе вільний розсуд, та інтелектуальну, яка означає використання повноважень «за здоровим глуздом» [9, с. 50]. В. Авер'янов розуміє дискрецію як застосування суб'єктом влади наданих законом повноважень на власний розсуд, без необхідності узгодження в будь-якій формі своїх дій з іншими суб'єктами [10, с. 195-196]. В. Венгер зазначає, що повноваження парламенту приймати закони є обмеженими, насамперед, принципом верховенства права, відповідно, вони не можуть розглядатись як винятково дискреційні та незалежні. Крім того, вся законодавча діяльність обмежується окремими вимогами верховенства права, які встановлюють основні вимоги до змісту, форми та процедури прийняття нормативно-правових актів. Питання обмеження дискреційних повноважень органів виконавчої влади є ще складнішим, оскільки крім належної нормативно-правової основи їхньої діяльності (що саме по собі вже є проблематичним) потрібні також належний рівень правової культури та ціла низка інших інструментів забезпечення правової поведінки цих органів. Ключовим тут є принцип законності. Щодо обмеження дискреції в діяльності судової гілки влади, то це питання є особливо складним. Це зумовлено тим, що сама концепція верховенства права передбачає суд як найдієвіший інструмент її застосування, адже тільки суд може вийти за межі формального права та визначити доцільне та належне регулювання в кожній конкретній ситуації. Як бачимо, це вимагає надання суду можливості розсуду на момент ухвалення рі-

шень, тобто дискреційних повноважень. Тут ідеться про особливий вид розсуду, який абсолютно недоречно порівнювати з дискреційними повноваженнями виконавчої чи законодавчої гілок влади [11, с. 55].

На питання внутрішнього прояву процедурної складової відносної незалежності осіб, уповноважених приймати рішення (decision-makers), насамперед звертають увагу вчені в сфері корпоративного управління і корпоративного права, оскільки дотримання цього принципу гарантує ефективну роботу організації як єдиного цілого. Враховуючи різні погляди представників, за М. Селартом, виникає дилема, згідно з якою очікується, що члени вищого колегіального органу будуть діяти незалежно, але в той же час, вони повинні мати здатність взаємодіяти один із одним як команда [12, с. 113]. Разом із цим вчений зазначає, що кожен індивідуальний член органу повинен мати мандат на самостійні дії у межах цього органу і бути персонально відповідальним за деякі делеговані йому завдання, і, водночас розподіляти відповідальність з іншими його членами за прийняття та імплементацію рішення в цілому [12, с. 128].

Незалежність вищого колегіального органу державної влади не є абсолютною, а носить характер відносної незалежності з огляду на наступне. По-перше, в умовах народовладдя зберігається гнучка система, яка дозволяє стверджувати про сприйнятливність державної влади до очікувань політичних споживачів. По-друге, в умовах реалізації принципу поділу державної влади на її гілки, між законодавчою, виконавчою та судовою гілками обов'язково відбувається взаємодія, обумовлена необхідністю реалізації функцій держави. Система стримування і противаг при цьому гарантує, що жоден орган не зможе узурпувати державну владу. По-третє, члени колегіального органу влади, є вихідцями з політичних еліт, які досить часто протистоять одна одній, що також може обумовлювати схожість поглядів та намагання їх відобразити в рішенні цього органу.

При цьому зовнішній (взаємодія колегіального органу з іншими суб'єктами) прояв процедурної складової відносної незалежності як основоположного принципу ухвалення рішень вищим колегіальним органом державної влади України, можливо розглядати у світлі сприйнятливості очікувань політичних споживачів під час ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади. У зазначеному контексті, мова може йти про ситуації, коли орган публічної влади зобов'язаний врахувати бажання осіб, представництво яких здійснюється (наприклад, реалізація сукупності правомочностей щодо імплементації ухваленого на референдумі рішення) або ж має право щодо ухвалення стосовно певних питань рішення на власний розсуд з урахуванням вимог законодавства, пам'ятаючи про демократичні механізми впливу на владу як-от вердикт виборців, періодична ротація, тощо. Особливе значення при цьому можуть відігравати, зокрема, такі фактори як вплив політичних еліт, наявність груп інтересів, лобіювання, активність різних інститутів громадянського суспільства у межах відс-

тоювання власної позиції у відносинах з органами публічної влади, досягаючи при цьому поставленої мети.

У межах процедурної складової відносно незалежності як основоположного принципу ухвалення рішень вищим колегіальним органом державної влади України, особливої уваги заслуговує питання застосування органом публічної влади наданих законом повноважень на власний розсуд, без необхідності узгодження в будь-якій формі своїх дій з іншими суб'єктами. Ступінь дискреції органів публічної влади та її обмеження при цьому можуть суттєво відрізнитися, що в свою чергу може відобразитися на сприйнятливості очікувань політичних споживачів під час ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади.

Література:

1. Сервецький І.В. Поняття олігархії та її суспільна небезпека. Юридична наука. 2015. №4. С. 197 – 208.

2. Дягілев О.В. Правовий інститут лобіювання: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Дягілев Олексій Володимирович ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2010. 20 с.

3. Про лобіювання: Закон України від 23.02.2024 р. № 3606-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20>.

4. Вплив громадян на ухвалення політичних рішень. Міжнародний республіканський інститут. URL: <https://iri.org.ua/navchalni-resursy/vpliv-gromadan-na-uhvalenna-politichnih-risen>.

5. Скорочення видатків на науку – сприяє поширенню епідемії. Рада Молодих Учених. URL: <https://ysc.in.ua/2020/07/06/skorochennia-vydatkiv-na-nauku-spryiaie/>.

6. OSVITA.UA. Новини освіти України. МОН і Комітет ВР виступили проти ініціатив Мінфіну. URL: <http://osvita.ua/news/72107/>.

7. OSVITA.UA. Новини освіти України. Профспілка закликає не скорочувати видатки на освіту. URL: <http://osvita.ua/news/72105/>.

8. OSVITA.UA. Новини освіти України. Прем'єр: видатки на освіту максимально збережені. URL: <http://osvita.ua/news/72316/>.

9. Барабаш Ю.Г. Дискреційні повноваження вищих колегіальних органів державної влади: правова природа та умови ефективного застосування. Університетські наукові записки. 2007. № 4. С. 49 – 54.

10. Авер'янов В. Б. Дискреційна влада. Юридична енциклопедія : у 6 т. Т. 2. К. : Українська енциклопедія, 1999. С. 195–196.

11. Венгер В. М. Обмеження дискреційних повноважень як складова принципу верховенства права. Наукові записки. Юридичні науки. 2012. Т.144-145. С. 49 – 55.

12. Selart, Marcus. (2010). A leadership perspective on decision making. DOI:10.13140/RG.2.1.1471.1526 URL: https://www.researchgate.net/publication/262378192_A_leadership_perspective_on_decision_making.

Наукове видання

**АДАПТАЦІЯ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

**Матеріали ІХ Всеукраїнської
науково-практичної конференції
24 жовтня 2024 року**

Комп'ютерна верстка – В. М. Божко

Підп. до друку 04.11.2024 р. Формат 60x84 1/16.
Папір ксерокс. Друк RISO.
Ум. друк. арк. – 7,5.
Тираж 100 прим.